แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน

โดย

นายลลิต ถนอมสิงห์
รองเลขาธิการ
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 57
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2557 - 2558

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน

ลักษณะวิชา การทหาร

ผู้วิจัย นายลลิต ถนอมสิงห์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 57

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานโครงการพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาที่หลากหลายแตกต่างกันไป เป็นปัญหาพื้นฐานการพัฒนา เรื่องทางเศรษฐกิจและการยกระดับรายได้ของประชาชนแล้ว การพัฒนาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สังคมจิตวิทยา วิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมถึงการแก้ไขปัญหาทรัพยากรต้นทุน และการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของระบบราชการ จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” โดยเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงานโครงการของรัฐที่มีอยู่แล้ว

มูลนิธิชัยพัฒนาเป็นหน่วยงานรับสนองงานพัฒนาตามพระราชดำริโดยตรง การดำเนินงานต่างๆ น้อมนำพระราชดำริ และแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ถ่ายทอด และขยายผลไปสู่ประชาชนได้อย่างชัดเจนและถูกต้องที่สุด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน”เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ และศึกษาวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานของมูลนิธิชัยพัฒนาในการจัดทำโครงการเพื่อสนองพระราชดำริในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงในด้านต่างๆ โดยสามารถวิเคราะห์การบริหารจัดการโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาตามประเด็นความมั่นคงในด้านต่างๆ ได้ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมจิตวิทยาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านพลังงาน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้านการทหารกับการพัฒนา

พระราชดำริในการพัฒนาและหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญครอบคลุมงานพัฒนาในด้านต่างๆ การน้อมนำมาใช้ในงานพัฒนาหากได้พิจารณาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นให้ครบถ้วนแล้วก็จะทำให้งานพัฒนานั้นๆ ประสบความสำเร็จ เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน หน่วยงานที่มีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง ควรน้อมนำหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปพิจารณาใช้ในกระบวนการดำเนินงานพัฒนาปกติของหน่วยงาน และในกระบวนการดำเนินงานสนองพระราชดำริ หรือกำหนดเป็นนโยบายการดำเนินงานด้านการพัฒนาของหน่วยงาน เพื่อให้มีแนวทางเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

คำนำ

ในอดีตประเทศไทยถือเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ แต่กลายเป็นประเทศด้อยพัฒนาจากมุมมองของต่างชาติ ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ประเทศชาติเกิดความมั่นคงจึงมุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและบริการที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในเขตเมือง และเปลี่ยนการผลิตภาคเกษตรเป็นแบบการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวกว่า 10 ชนิด เพื่อการค้าและการส่งออกมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกและบุกรุกที่ดินเพื่อทำกินในทุกภาคของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ได้รับการยอมรับเป็น “ประเทศพัฒนา” เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคงในแบบอย่างต่างชาติ ทั้งนี้ จากการพัฒนาอย่างเร่งรีบ และรวดเร็ว ส่งผลให้ความเจริญก้าวหน้าหรือการพัฒนาไม่ทั่วถึงหรือครอบคลุม โดยชุมชนในเมืองใหญ่จะได้รับความเจริญทางวัตถุ และมีงานทำ เกิดอาชีพใหม่ ส่งผลต่อค่านิยม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่สำหรับชุมชนในชนบทไม่น้อยที่ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาและกลายเป็นกลุ่มคนที่ล้าหลัง ยากไร้ เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ และสำหรับประเทศชาติผลที่ได้รับจากการขยายตัว ซึ่งบั่นทอนเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเงิน และสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ดังนั้น “ความมั่นคงแห่งชาติ” จึงเป็นโจทย์สำคัญของประเทศชาติ เนื่องจากต้องดำเนินการพัฒนาให้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและความเหลื่อมล้ำทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าหน้าอยู่หัว ทรงมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาของคนส่วนใหญ่ อันได้แก่ ประชาชนที่อยู่ในชนบท โดยการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้นเพื่อให้ประเทศมีความสงบสุข อันนำไปสู่ความมั่นคงในที่สุด ซึ่งทรงมีกระบวนการพัฒนาแบบค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป เริ่มต้นจากการศึกษาวิเคราะห์ต้นเหตุแห่งปัญหา ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปในพื้นที่ต่างๆ ทั่วทุกภาคของประเทศ ทำให้ทรงมีโอกาสได้รับทราบถึงปัญหาและข้อมูลเกี่ยวกับความทุกข์ยากเดือดร้อนของราษฎรเป็นอย่างดีแล้วทรงทำการทดลองวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยพระองค์เอง ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงเปลี่ยนแปลงพระราชวังสวนจิตรลดาจากที่ประทับอันร่มรื่นและสวยงามให้เป็นฐานที่มั่นในการศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ นอกจากนี้ได้ทรงศึกษานอกพระราชฐานเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดิน การจัดสรรที่ดินให้ราษฎรทำกิน เมื่อทรงได้ข้อสรุปจากการศึกษา ค้นคว้า ทดลองประเด็นการพัฒนาในด้านต่างๆ แล้วและทำให้ทรงมีพระราชดำริแก้ไขปัญหาช่วยเหลือประชาชนได้อย่างเป็นผล แต่เนื่องจากสิทธิของพระมหากษัตริย์ไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วย

1. สิทธิที่พระมหากษัตริย์พระราชทานคำแนะนำตักเตือนแก่รัฐบาล รัฐสภา ศาล หรือองค์กรอื่นๆ

2. สิทธิที่ทรงได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งพระประมุขของประเทศ

3. สิทธิที่จะพระราชทานคำปรึกษาหารือ ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน อาจนำปัญหานี้ขึ้นทูลเกล้าเพื่อขอพระราชทานคำปรึกษาได้

4. สิทธิที่จะพระราชทานการสนับสนุนการกระทำ หรือกิจการใดๆ ของรัฐหรือเอกชน หากพระมหากษัตริย์ทรงเห็นว่ากิจการนั้นๆ เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง

แนวคิดและทฤษฎีของทรงงานการพัฒนาประเทศในประเด็นต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และต่อมาขยายออกสู่ประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบประเทศไทย ซึ่งทรงมีการพัฒนาในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการเรื่องต่างๆ โดยออกมาในรูปแบบของพระราชดำริ พระราชดำรัส หรือพระราชทานกระแส และเกิดเป็นโครงการช่วยเหลือและโครงการพัฒนาเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางทั่วไป อันที่จริงแล้ว จุดเริ่มต้นของโครงการที่จะเรียกกันต่อไปว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นั้น เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ในแง่ของการพัฒนาสังคมและการปกครอง ส่วนโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นหรือพื้นที่ทุรกันดารในชนบทนั้น น่าจะเริ่มตั้งแต่ปี 2496-2497 หลังจากนั้นกิจกรรมการพัฒนาตามพระราชดำริในลักษณะของโครงการต่างๆ ก็ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน โดยนำบุคลากรที่มีความรู้จากหน่วยงานต่างๆ ที่รู้ปัญหาในพื้นที่ร่วมมือกันพัฒนา ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน ได้แก่ โครงการตามประราชประสงค์ โครงการหลวง โครงการตามพระราชดำริ และโครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีความมั่นคงทางกายและทางใจ ดังที่ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เพราะเมื่อประชาชนมีความมั่นคงทั้งทางกายและทางใจแล้ว ประเทศไทยก็มีความมั่นคง หรือความมั่นคงแห่งชาติ นั้นเอง

(นายลลิต ถนอมสิงห์)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 57
ผู้วิจัย

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อ		**ก**
คำนำ		**ข**
สารบัญ		**ฉ**
สารบัญแผนภาพ		**ซ**
บทที่ 1	**บทนำ**	**1**
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	ขอบเขตของการวิจัย	4
	กรอบความคิดของการวิจัย	4
	วิธีดำเนินการวิจัย	5
	ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
บทที่ 2	**แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	**6**
	แนวพระราชดำริในการดำเนินงานโครงการพระราชดำริ	6
	แนวพระราชดำริในการพัฒนามูลนิธิชัยพัฒนา	12
บทที่ 3	**โครงการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา**	**21**
	ด้านเศรษฐกิจ	21
	ด้านสังคมจิตวิทยา	27
	ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	32
	ด้านพลังงาน	36
	ด้านสิ่งแวดล้อม	41
	ด้านการส่งเสริมความมั่งคงในประเทศ	48
	ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	52
	ด้านการทหารกับการพัฒนา	57

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
	สรุป	64
บทที่ 4	**บทวิเคราะห์การบริหารจัดการมูลนิธิชัยพัฒนา**	**66**
	ด้านเศรษฐกิจ	66
	ด้านสังคมจิตวิทยา	68
	ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	69
	ด้านพลังงาน	70
	ด้านสิ่งแวดล้อม	71
	ด้านการส่งเสริมความมั่งคงในประเทศ	72
	ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	74
	ด้านการทหารกับการพัฒนา	75
	สรุป	75
บทที่ 5	**สรุปและข้อเสนอแนะ**	**78**
	สรุป	78
	ข้อเสนอแนะ	80
บรรณานุกรม		**81**
ประวัติย่อผู้วิจัย		**82**

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่

2 – 1 ตราสัญลักษณ์ของมูลนิธิชัยพัฒนา 18

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติ โดยมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาของคนส่วนใหญ่ อันได้แก่ประชาชนที่อยู่ในชนบท โดยการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น เพื่อให้ประเทศมีความสงบสุข อันนำไปสู่ความมั่นคงในที่สุด ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสว่า (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2528-2529 : 73)

...ถ้าเราไม่ไปช่วยพัฒนาชนบท ประเทศไทยก็ต้องหายนะ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องไปพัฒนา...เพื่อความปลอดภัยของบ้านเมือง เพื่อความก้าวหน้า...เพราะว่าถ้าบ้านเมืองเรามีความเจริญ มีความมั่นคง ก็ทำให้เราอยู่ได้ ทั้งผู้ที่อยู่ในกรุง ทั้งอยู่ในเมือง ทั้งผู้ที่มีฐานะดี หรือฐานะปานกลาง ก็อยู่ได้ เมื่อประเทศมีความสงบสุข มีความมั่นคง ความมั่นคงที่เป็นปัจจัยสำคัญคือ ความมั่นคงของประชาชนทั่วไปในชนบท เพราะประชาชนในชนบทเป็นประชาชนส่วนใหญ่ เป็นประชาชนส่วนรวมและประชาชนส่วนรวมหรือประชาชนทั้งหมดนั้นคือชาติ เราจึงต้องปฏิบัติให้ชาติคือให้ประชาชนส่วนรวมมีความมั่นคง เพื่อเราจะอยู่ได้...

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืน ทรงสนพระทัยในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่ยากจนในท้องถิ่นทุรกันดาร เน้นให้ประชาชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองโดยพึ่งปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต้นทุนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีอาชีพที่มั่นคง มีการผลิตที่เหมาะสมกับความต้องการของตลาดอันจะส่งผลต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศ

จะเห็นได้ว่า เพื่อให้การพัฒนาบรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานโครงการพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาที่หลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งในแต่ละด้านล้วนเป็นปัญหาพื้นฐานที่เกื้อกูลผลแห่งการพัฒนาซึ่งกันและกัน กล่าวคือ นอกจากเรื่องทางเศรษฐกิจและการยกระดับรายได้ของประชาชนแล้ว การพัฒนาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สังคมจิตวิทยา วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ก็เป็นเรื่องที่ทรงคำนึงถึงและผสานรวมไว้ในองค์ประกอบแห่งการ

พัฒนา รวมถึงการแก้ไขปัญหาทรัพยากรต้นทุนในการผลิต ได้แก่ น้ำ ดิน พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นปัจจัยต้นเหตุแห่งปัญหาจนทำให้เกิดเป็นโครงการพระราชดำริขึ้นในด้านต่างๆ

กระบวนการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มต้นจากการศึกษาวิเคราะห์ต้นเหตุแห่งปัญหาแล้วทรงทำการทดลองวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยพระองค์เอง ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงเปลี่ยนแปลงพระราชวังสวนจิตรลดาจากที่ประทับอันร่มรื่นและสวยงามให้เป็นฐานที่มั่นในการศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ นอกจากนี้ได้ทรงศึกษานอกพระราชฐานเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดิน การจัดสรรที่ดินให้ราษฎรทำกิน เมื่อทรงได้ข้อสรุปจากการศึกษาค้นคว้า ทดลองประเด็นการพัฒนาในด้านต่างๆแล้ว ก็พระราชทานพระราชดำริให้รวบรวมจัดทำเป็นต้นแบบการแก้ไขปัญหาและพัฒนาขึ้นเป็น “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อให้เป็นศูนย์บริการการพัฒนาสำหรับประชาชน เป็นศูนย์เชื่อมโยงหน่วยราชการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขปัญหาร่วมกันทำงาน โดยนำบุคลากรที่มีความรู้จากหน่วยงานต่างๆ ที่รู้ปัญหาในพื้นที่ร่วมมือกันพัฒนา อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานโดยหน่วยงานราชการก็มีข้อจำกัดของระบบราชการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายกกิตติมศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนในลักษณะของการดำเนินงานพัฒนาต่างๆ ในกรณีที่ต้องถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของกฎเกณฑ์ ระเบียบ หรืองบประมาณที่ระบบราชการไม่สามารถดำเนินการได้ทันที จนเป็นเหตุให้การแก้ไขปัญหาไม่สอดคล้อง หรือทันกับสถานการณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำโดยเร็ว การที่มูลนิธิชัยพัฒนาเข้ามาดำเนินการโดยไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการช่วยให้กระบวนการพัฒนาเกิดความสมบูรณ์ขึ้น โดยทรงมุ่งเน้นจุดประสงค์ในการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อให้ประเทศชาติเกิดความสงบ ความเจริญ และประชาชนอยู่ดีกินดี ดังที่พระราชทานพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2537 (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 7)

...ชัยชนะของประเทศนี้ โดยงานของมูลนิธิชัยพัฒนานั้นก็คือความสงบ...เป็นเมืองไทยที่มีความเจริญก้าวหน้า จนเป็นชัยชนะของการพัฒนาตามที่ได้ตั้งชื่อ **มูลนิธิชัยพัฒนา** ชัยของการพัฒนานี้มีจุดประสงค์ คือ ความสงบ ความเจริญ ความอยู่ดีกินดี...

มูลนิธิชัยพัฒนา ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามเลขทะเบียนลำดับที่ 3975 ตั้งแต่วันที่ 14 มิถุนายน 2531 และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 109 วันที่ 12 กรกฎาคม 2531 และกระทรวงการคลังได้ประกาศให้มูลนิธิชัยพัฒนาเป็นองค์การสถานสาธารณกุศลลำดับที่ 169 ตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน 2531 และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 152 วันที่ 16 กันยายน 2531

การดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นไปตามแนวพระราชดำริ โดยเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงานโครงการของรัฐที่มีอยู่แล้ว แต่จะพยายามสนับสนุน ส่งเสริม และประสานการดำเนินงาน เพื่อให้โครงการต่างๆ เกิดความสมบูรณ์และสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วสอดคล้องกับสถานการณ์ เป็นองค์กรเอกชนไม่ขึ้นกับระบบราชการ มีวิธีการที่ยืดหยุ่นได้หลายอย่าง ทั้งในระบบการบัญชีและกระบวนการตัดสินใจ

มูลนิธิชัยพัฒนาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการรับสนองงานพัฒนาตามพระราชดำริโดยตรง ดังนั้นในการดำเนินงานต่างๆ จึงหมายรวมถึงการแปลความ ทำความเข้าใจพระราชดำริ และแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อน้อมนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน และถ่ายทอดไปยังหน่วยงานเครือข่าย ขยายผลไปสู่ประชาชนได้อย่างชัดเจนและถูกต้องที่สุด เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จของการพัฒนาตามพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีพระราชประสงค์ให้ผลของการดำเนินการเหล่านั้นตกอยู่กับประชาชนโดยตรง ซึ่งเป็นการสร้างศรัทธาของประชาชนต่อการดำเนินงานของมูลนิธิ ดังจะเป็นไปตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราโชบายไม่ให้เรี่ยไรใดๆ ทั้งสิ้น แต่ให้ดำเนินโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และเมื่อเกิดประโยชน์แล้วประชาชนจะศรัทธาและเข้าร่วมกับมูลนิธิต่อไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับการรับสนองงานตามพระราชดำริ เนื่องในวโรกาสทรงปิดการประชุมสัมมนาประจำปีของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาไว้ เมื่อวันเสาร์ที่ 14 มีนาคม 2552 ดังนี้ (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 3)

...พระราชดำรินี้อาจจะเชื่อฟังตามก็ได้ หรือไปพิจารณาใหม่ก็ได้ ต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ ถ้าทำไปแล้วมีแนวโน้มว่าไม่เหมาะสมก็ให้เลิกได้...

จากพระราชดำรัสข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทรงเน้นย้ำในเรื่องของการแปลความ ทำความเข้าใจพระราชดำริ รวมถึงการศึกษาข้อมูลข้อเท็จจริงให้ชัดเจน การทดลองปฏิบัติให้ได้ผลที่เหมาะสมก่อนนำการพัฒนานั้นๆไปสู่ประชาชน

ดังนั้น การวิจัยการปฏิบัติงานโครงการต่างๆของมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งเป็นการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริ จะสามารถเป็นต้นแบบเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องการแปลความพระราชดำริเพื่อนำไปกำหนดนโยบายการปฏิบัติเพื่อสนองพระราชดำริในด้านต่างๆ ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติ

2. เพื่อสร้างความเข้าใจแนวทางการสนองพระราชดำริในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติอย่างยั่งยืน

3. เพื่อนำเสนอต้นแบบการปฏิบัติในการสนองพระราชดำริการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติในด้านต่างๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาความมั่นคงแห่งชาติในด้าน เศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม เท่านั้น

2. การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเฉพาะ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โครงการศูนย์บริการวิชาการเกษตรของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัด

ปทุมธานี โครงการโรงงานสกัดน้ำมันพืชและผลิตไบโอดีเซลครบวงจร ตำบลหนองพลับ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โครงการศึกษาและพัฒนาการปลูกชาน้ำมันและพืชน้ำมันอื่นๆของมูลนิธิชัยพัฒนา จังหวัดเชียงราย

กรอบความคิดของการวิจัย

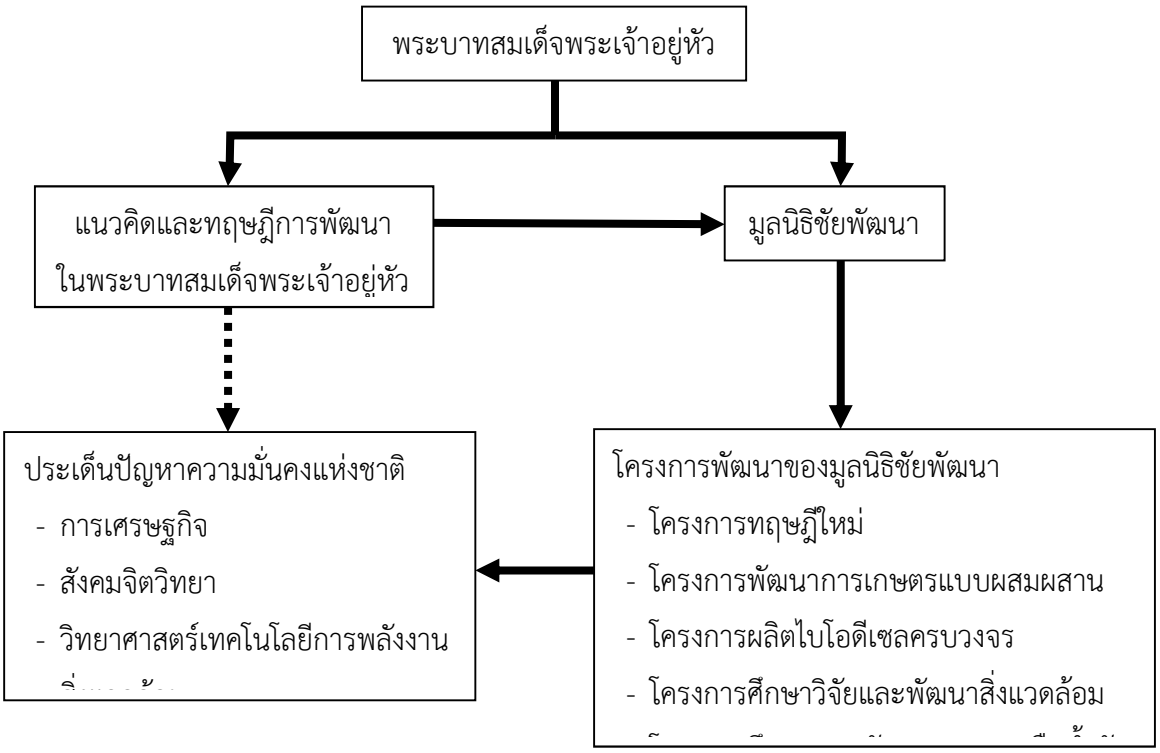

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ และศึกษาวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานของมูลนิธิชัยพัฒนาในการจัดทำโครงการเพื่อสนองพระราชดำริในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงในด้านต่างๆ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. สามารถกำหนดนโยบายการพัฒนาตามแนวพระราชดำริอย่างถูกต้องชัดเจน เพื่อช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงได้

2. หน่วยงานต่างๆซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานสนองพระราชดำริในการพัฒนา เป็นหน่วยงานสำคัญที่จะสามารถพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน” มีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวพระราชดำริในการดำเนินงานโครงการพระราชดำริ
2. แนวพระราชดำริในการพัฒนามูลนิธิชัยพัฒนา

แนวพระราชดำริในการดำเนินงานโครงการพระราชดำริ

1. โครงการพระราชดำริ

ความเป็นมา

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากทรงไปศึกษาในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ใน พ.ศ. 2494 ก็ทรงมีพระราชดำริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริแรกเริ่ม ซึ่งเป็นที่มาของกิจกรรมปลาพระราชทานในปี 2494 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอเทศที่ผู้เชี่ยวชาญทางประมงของ FAO นำเข้ามา เข้าไปเลี้ยงในสระว่ายน้ำที่พระที่นั่งอัมพร และหลังจากนั้นอีก 2 ปี คือ วันที่ 7 พฤศจิกายน 2496 จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศเข้ารับพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศดังกล่าว ไปเลี้ยงแพร่พันธุ์ในหมู่บ้านของตนต่อไป (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 39)

พระราชดำริที่ทำให้เกิดกิจกรรมปลาพระราชทานเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของความพยายามในการดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อที่จะให้พสกนิกรของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้เองพระองค์จึงทรงมีพระราชปรารถนาที่จะเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรให้ทั่วทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นป่าลึก หรือขุนเขาทุรกันดาร นอกเหนือจากพระราชประสงค์ที่จะสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพสกนิกรของพระองค์ท่านอย่างใกล้ชิดแล้ว พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะทราบถึง

ความเดือดร้อนและความต้องการของราษฎร เพื่อที่จะได้ทรงใช้ทรัพยากรทั้งหลายทั้งปวงที่พระองค์มีอยู่มาช่วยเหลือปัดเป่าหรือสนองความต้องการของเขาเหล่านั้น (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 39)

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปในพื้นที่ต่างๆ ทั่วทุกภาคของประเทศนี้ ทำให้ทรงมีโอกาสได้รับทราบถึงปัญหาและข้อมูลเกี่ยวกับความทุกข์ยากเดือดร้อนของราษฎรเป็นอย่างดี และทำให้ทรงมีพระราชดำริแก้ไขปัญหาช่วยเหลือประชาชนได้อย่างเป็นผล จนทำให้มีโครงการช่วยเหลือและโครงการพัฒนาเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางทั่วไป อันที่จริงแล้ว จุดเริ่มต้นของโครงการที่จะเรียกกันต่อไปว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นั้น เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ในแง่ของการพัฒนาสังคมและการปกครอง ส่วนโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นหรือพื้นที่ทุรกันดารในชนบทนั้น น่าจะเริ่มตั้งแต่ปี 2496-2497 (ช่วงที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ป่าละอูและป่าเต็ง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของโครงการห้วยสัตว์ใหญ่ในปัจจุบัน) หลังจากนั้นกิจกรรมการพัฒนาตามพระราชดำริในลักษณะของโครงการต่างๆ ก็ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 40)

สาระสำคัญของโครงการ

โครงการต่างๆ ที่ทรงริเริ่มในระยะแรกเป็นโครงการที่มีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้แก่ราษฎรและในการแก้ปัญหาของราษฎรเพื่อส่งเสริมให้เกิดการอยู่ดีกินดีนั้น พระองค์ได้ทรงศึกษาหาวิธีการด้วยพระองค์เอง และทรงเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม และประชาชนประมาณร้อยละ 80 อยู่ในสาขาเกษตรกรรมชนบท และส่วนมากก็เป็นชาวนาชาวไร่ต้องตกอยู่ในสภาพยากจนล้าหลัง ก็คือ การขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินไม่พอเพียงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ หรือต้องเช่านายทุนทำกิน บ้างต้องกู้หนี้ยืมสินที่มีดอกเบี้ยสูง และผลผลิตไม่อำนวย จนบางรายก็ถึงกับมีหนี้สินล้นพ้นตัว ตลอดทั้งการขาดปัจจัยต่างๆ ในการผลิต ฯลฯ จึงได้ทรงมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรเหล่านั้นให้สามารถพึ่งตนเองได้ และมีฐานะเป็นปึกแผ่นมั่นคงต่อไป ซึ่งถ้าทำได้สำเร็จและแผ่ขยายไปทั่วประเทศแล้วก็จะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงโดยส่วนรวมด้วย (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 41)

ในด้านการส่งเสริมฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยการพัฒนาอาชีพนั้น พระองค์มิได้ทรงศึกษาเรื่องพืชหรือเรื่องการพัฒนาที่ดิน ฯลฯ โดยเฉพาะเท่านั้น แต่ทรงศึกษาการพัฒนาทั้งระบบที่มีความสำคัญต่อปัจจัยการผลิต (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 41-43) เช่น

- ปัจจัยประการแรก คือ น้ำ ซึ่งพระองค์ทรงศึกษาและมีความชำนาญเป็นพิเศษมาก ในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ที่ทรงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดต่อชีวิตของพืช ผัก สัตว์และมนุษย์

และทรงเน้นด้านการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กและขนาดกลาง เพื่อให้เกิดผลที่รวดเร็วและถึงมือราษฎรเหล่านั้น โดยเฉพาะหมู่บ้านที่ห่างไกลโดยแท้จริง

- ปัจจัยประการที่สอง คือ ที่ดินทำกิน ก็ได้ทรงศึกษาในพื้นที่โดยทำการศึกษาและพิจารณาปรับปรุงแก้ไขดัดแปลงเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการแก้ไขปัญหาให้ราษฎร เช่น โครงการพัฒนาที่ดินหรือจัดสรรที่ดินให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการประกอบอาชีพที่จะมีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว อาทิ โครงการหนองพลับ โครงการหุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

- ปัจจัยประการที่สาม คือ ทุน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญต่อการพัฒนาอาชีพ ซึ่งเรื่องนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากหลายๆ ด้าน ทั้งด้านรัฐบาลและเอกชนที่มาช่วยเสริมให้ราษฎรได้มีทุนกู้ยืมไปพัฒนาอาชีพของตนเองและขณะเดียวกันก็ทรงเน้นด้านการรวมกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อให้การกู้ยืมทุนและใช้หนี้คืนเป็นไปอย่างมีระบบและระเบียบที่ดี รวมทั้งให้การยืมเงินทุนนั้นไปใช้ในทางที่ถูกที่ควรเป็นสำคัญด้วย

- ปัจจัยประการที่สี่ คือ ความรู้ในเรื่องการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อันเป็นเรื่องสำคัญมากอีกประการหนึ่งต่อการพัฒนาอาชีพแก่ราษฎรโดยทรงเน้นให้ราษฎรได้มีความรู้ความเข้าใจต่อวิธีการต่างๆ ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการสมัยใหม่พอที่ราษฎรสามารถที่จะ “รับได้” และไป “ดำเนินการเองได้” โดยมี “ราคาถูก” เพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้กับตนเอง ซึ่งในระยะหลังๆ นี้ ก็ทรงตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนา” ขึ้นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งที่จะเสริมสร้างความรู้และการปฏิบัติตามกรรมวิธีแผนใหม่เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ราษฎรโดยทั่วไป

- ปัจจัยสุดท้ายก็คือ การตลาด ซึ่งเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องสหกรณ์หรือการรวมกลุ่มที่ทรงเน้นอยู่เสมอที่จะให้ราษฎรเกิดการรวมกลุ่มเพื่อให้มีพลังต่อรองในการ ซื้อ-ขาย โดยไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างในอดีตที่เคยเป็นมา ซึ่งนับว่าเป็นการจัดการในด้านการตลาดให้ประชาชนเหล่านี้สามารถนำผลผลิตของตนไปสู่ตลาดได้โดยสะดวก และได้ราคาที่เป็นธรรม รวมทั้งการมีสหกรณ์นี้ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการเสริมสร้างหลักประชาธิปไตยไปด้วยในตัว และทรงมีข้อสังเกตว่าชาวบ้านไม่ใคร่สนใจการบัญชี จึงทรงเน้นให้มีการอบรมฝึกสอนให้ชาวบ้านทำบัญชีการลงทุน การใช้จ่ายต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงต้นทุน กำไร สามารถปรับราคาให้สอดคล้องกับการตลาดด้วย

ถ้าหากจะวิเคราะห์สาระของโครงการพระราชดำริ ระยะแรก ในเชิงการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการพัฒนาชนบทแล้ว อาจจะแบ่งประเภทของโครงการออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 43)

- โครงการที่มีลักษณะ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง เป็นการส่วนพระองค์ ถือได้ว่าเป็นงานที่ทรงเริ่มศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมไทยระยะยาว ความพยายามในการดำเนินการตามโครงการดังกล่าวนี้จึงเท่ากับเป็นการเตรียมพระองค์ในด้านข้อมูลและความรอบรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและเผยแพร่แก่เกษตรกร รวมทั้งเป็นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย และสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นด้วย ตัวอย่าง โครงการส่วนพระองค์ต่างๆ ภายในสวนจิตลดา

- โครงการที่มีลักษณะเริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาหลักของเกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมมากขึ้นทุกขณะ ซึ่งในขณะที่ทรงมีโครงการทดลองและเรียนรู้ไปด้วยนั้น ก็ทรงเริ่มก้าวเข้าสู่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง ระยะแรกโครงการยังจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะบริเวณรอบๆ ที่ประทับในส่วนภูมิภาค เช่น พระราชวังไกลกังวล โครงการแรกที่ทรงริเริ่มในปี 2498 ตัวอย่าง โครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง ซึ่งมีเป้าหมายในเรื่องของการแก้ปัญหาการไร้ที่ทำกิน ปัญหาขาดแคลนน้ำ ฯลฯ เป็นต้น

รูปแบบของการแก้ไขปัญหา คือ การพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development) หลังจากนั้น โครงการในลักษณะนี้ค่อยๆ ขยายขอบเขตออกไปสู่สังคมเกษตรกรในพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงเข้าไปริเริ่มแตะต้องปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมระดับชาติที่ชัดเจน ที่รัฐบาลไม่สามารถทำได้สำเร็จอย่างกว้างขวาง นั่นคือ ทรงริเริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินในปี 2518 ทั้งยังทรงแก้ปัญหาหลักเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยทรงริเริ่มโครงการหลวงขึ้นในภาคเหนือ ประมาณปี 2508 (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 44)

นอกจากการแก้ปัญหาทางด้านการเกษตรแล้ว โครงการพระราชดำริระยะแรกยังมีเรื่องของการแก้ปัญหาด้านชีวิตความเป็นอยู่ทั่วๆ ไป หรือการพัฒนาด้านสังคม ซึ่งกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่ทรงริเริ่มไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับ ภาพยนตร์ส่วนพระองค์ กิจกรรมเกี่ยวกับโรคเรื้อนที่ดำเนินการโดยมูลนิธิราชประชาสมาสัย รวมทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคโปลิโอ อหิวาตกโรค หรือแม้กระทั่งโครงการแพทย์หลวงพระราชทาน โครงการจัดตั้งโรงเรียน

สงเคราะห์เด็กยากจน ทุนการศึกษาระดับสูง ฯลฯ ล้วนแต่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพในการที่ทรงมองถึงการวางรากฐานระยะยาวของการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยแนวการพัฒนาคุณภาพประชากรผ่านการสาธารณสุขและการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งมักจะอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบและมักจะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ในหลายกรณี (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 44)

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีแนวทางการพัฒนา โดยเริ่มจากพระองค์ทรงเรียนรู้ด้วยพระองค์เองเพื่อให้ทรงเข้าใจในสิ่งที่ทรงปฏิบัติอยู่จากจุดเล็กๆ ใกล้ตัว จึงเกิดโครงการในลักษณะที่มีการศึกษา ค้นคว้า ตัวอย่าง โครงการต่างๆ ภายในพระราชวังสวนจิตรลดา โครงการตามประราชประสงค์ เพื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง และเมื่อทรงเข้าใจพระองค์ทรงได้ทดลองสิ่งที่ได้ศึกษา ค้นคว้า เพื่อให้เข้าถึงสิ่งนั้นๆ ว่ามีปัญหา อุปสรรค ข้อดี ข้อเสียประการใดบ้าง หากนำมาใช้จริง ต่อมา ทรงนำสิ่งที่เข้าถึงเป็นแนวทางการพัฒนาโดยยึดหลักภูมิสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของราษฎร ซึ่งในการเรียนรู้พระองค์ทรงมุ่งเน้นด้านการเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นอาชีพหลักของประเทศและมีรูปแบบของปัญหาหลากหลายรูปแบบ อาทิ ราษฎรขาดความรู้ การขาดที่ทำกิน หรือความบกพร่องของที่ดินเรื่องดิน น้ำ โรคภัย สภาพที่ดิน ฯลฯ ตัวอย่าง โครงการฝนหลวง มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อทำการเกษตรให้แก่เกษตรกร โครงการฝายชะลอความชุ่มชื้น มุ่งเน้นรักษาความชุ่มชื้นให้เกิดกับพื้นป่า โครงการหญ้าแฝก มุ่งเน้นการใช้พืชพัฒนาปรับปรุงบำรุงดิน ฟื้นฟูดิน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในภูมิภาคต่างๆ ทั้ง 6 ศูนย์ มุ่งเน้นการเป็นศูนย์รวมการบริการเกษตรกรรม หรือ one stop service

2. โครงการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากรายละเอียดสาระของโครงการที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าโครงการพระราชดำริแม้ในระยะแรกๆ ก็มีอยู่มากมายหลายสาขาหลายประเภท ชื่อของโครงการก็ใช้เรียกแตกต่างกัน แบ่งออกได้ดังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 44-46) คือ

1. โครงการตามประราชประสงค์
2. โครงการหลวง
3. โครงการตามพระราชดำริ
4. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันดังนี้

1. โครงการตามประราชประสงค์ คือ โครงการซึ่งทรงศึกษาและทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ คือ ทรงศึกษาและหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนาและส่งเสริม แก้ไขดัดแปลงวิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ซึ่งต้องใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดีต่อมาเมื่อทรงแน่พระราชฤทัยว่า โครงการนั้นๆ ได้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริงแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลได้เข้ามารับช่วงงานต่อในภายหลัง

2. โครงการหลวง โครงการประเภทนี้ ทรงเจาะจงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่มล่างทั้งภาคเหนือตอนใต้ และภาคกลาง ทั้งนี้ เพื่อถนอมน้ำไว้เลี้ยงแม่น้ำลำธารของที่ลุ่มล่างในฤดูแห้งแล้ง ด้วยเหตุที่พื้นที่เหล่านี้เป็นแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาสพัฒนาชาวเขาชาวดอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่ายและปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิตแล้วให้ได้คุ้มค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้งๆ ที่งานของโครงการนี้จะกินเวลายาวนาน กว่าจะเกิดผลก็เป็นเวลานานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดก็มิได้ทรงท้อถอย การพัฒนาค่อยๆ ได้ผลดีขึ้นๆ แก่ชาวเขา ชาวดอย เขาจึงมีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง” หากจะมีความหมายที่แท้จริงแล้วโครงการหลวงก็คือ โครงการ

ตามพระราชดำริที่ร่วมปฏิบัติผสมผสานกับหน่วยงานของรัฐบาลในบริเวณพื้นที่ดอยต่างๆ ในภาคเหนือเพื่อพัฒนาอาชีพชาวเขาชาวดอยนั่นเอง

3. โครงการตามพระราชดำริ โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนา ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยเหตุที่รัฐบาลเชื่อมั่นในหลักการของพระองค์ท่านอยู่แล้ว จึงโดยเสด็จร่วมงานผสมผสานเป็นอย่างดี หน่วยงานร่วมของรัฐบาลนั้นมีทั้งฝ่ายพลเรือนเฉพาะก็มี ฝ่ายทหารเฉพาะก็มี และทั้งพลเรือนทหารผนึกกำลังร่วมทำงานก็มีโครงการประเภทนี้ในปัจจุบันมีอยู่ทั่วทุกภาคในประเทศไทย

4. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อแนะนำและแนวพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งการติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชนเอง เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดและดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ โครงการพจนานุกรม โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฯลฯ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้น หากจะปล่อยให้การดำเนินงานสนองพระราชดำริของหน่วยงานต่างๆ เป็นไปอย่างในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ แต่ละหน่วยงานจะดำเนินงานอย่างเอกเทศในลักษณะ ต่างฝ่ายต่างทำ โดยไม่มีการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่ทำให้การดำเนินงานสนองพระราชดำริไม่เกิดประสิทธิภาพและรวดเร็วเท่าที่ควร รัฐบาลจึงได้หามาตรการแก้ปัญหานี้โดยการจัดระบบการสนองพระราชดำริขึ้นในปี 2524 โดยการริเริ่มของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอก เปรม ติณสูลานนท์

ในการจัดระบบเพื่อรองรับการดำเนินงานสนองพระราชดำริทั้งหลายนั้น รัฐบาลได้ดำเนินการโดยการออก “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2524 และมีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2524 เพื่อเป็นหลักให้แก่หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจต่างๆ ได้ยึดปฏิบัติในการดำเนินงานสนองพระราชดำริให้เกิดเป็นระบบ รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพอย่างดีที่สุดต่อไป ทั้งนี้ จากระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2524 ได้กำหนดให้มีองค์กรระดับชาติ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินงานสนองโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกว่า “คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เรียกโดยย่อว่า “กปร” (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 49)

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอำนาจหน้าที่ คือ เป็นองค์กรกลางระดับชาติที่จะควบคุม กำกับ ดูแล ติดตามผล และประสานงานดำเนินงานของหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจทั้งปวง ที่ดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้สามารถดำเนินงานได้อย่างรวดเร็ว และเป็นไปตามเป้าหมายเพื่อสนองพระราชดำริได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ตลอดจนเป็นองค์กรกลางที่จะเป็นผู้พิจารณาอนุมัติแผนงานโครงการและอนุมัติงบประมาณค่าใช้จ่ายที่หน่วยงานต่างๆ เสนอมา เพื่อการดำเนินงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อนึ่ง การดำเนินงานต่างๆ เพื่อที่จะสนองพระราชดำริได้อย่างรวดเร็วทันที โดยไม่ต้องรอระบบการจัดสรรงบประมาณประจำปีตามปกตินั้น ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ ดังกล่าว ได้กำหนดให้สำนักงบประมาณ จัดสรรเงินงบกลางจำนวนหนึ่งเป็นประจำทุกปีให้อยู่ในอำนาจของ กปร ที่จะสั่งอนุมัติเงินเพื่อดำเนินการตามโครงการต่างๆ ได้ทันทีตลอดเวลา (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2529 : 50)

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า โครงการพระราชดำริมีลักษณะแนวทางการดำเนินงานสอดคล้องกันตามลำดับขั้นซึ่งเริ่มจากโครงการตามพระราชประสงค์ที่เริ่มจากพระประสงค์ศึกษา ค้นคว้า และทดลองปฏิบัติส่วนพระองค์ ด้วยทุนทรัพย์ของพระองค์เอง และเกิดผลดีกับประชาชนแล้ว รัฐบาลจึงนำไปใช้ปฏิบัติต่อไป และสำหรับโครงการหลวง โครงการตามพระราชดำริ โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นโดยทรงวางแผนการพัฒนา หรือทรงแนะนำ และมีทหารหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รับไปดำเนินงาน เพื่อสนองพระราชดำริทุกหน่วยงานมุ่งให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย คือ ให้ความช่วยเหลือประชาชนเช่นเดียวกัน ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนในให้ความช่วยเหลือและมีประสิทธิภาพลดลง ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างต่อเนื่องและครอบคลุม เนื่องจากแต่ละหน่วยงานมีความเชี่ยวชาญ ความพร้อมและประสบการณ์ในมุมมองแต่หน่วยงานแตกต่างกัน

สืบเนื่องจากสาเหตุข้างต้น ดังนั้น การมีหน่วยงานที่มีหน้าที่ประสานงานระหว่างโครงการต่างๆ จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญ

แนวพระราชดำริในการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา

1. แนวทางการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนา

“...งานของมูลนิธิชัยพัฒนานั้น ต้องทำเร็ว คิดเร็ว แก้ปัญหาเร็ว ... เรื่องเช่นนี้ไม่อาจทำได้ในระบบระเบียบของทางราชการ เนื่องจากราชการมีขั้นตอน ระเบียบแบบแผนที่ยุ่งยากพอสมควร จะไม่ทันกับเวลาและปัญหาที่ต้องใช้ความรวดเร็ว ... มูลนิธิฯ ดำเนินการเป็นตัวอย่างก่อน หากรัฐบาลเห็นสมควรว่ามีประโยชน์ก็นำไปทำต่อ หรือจะนำแบบอย่างไปทดลองที่อื่นก็ได้...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันที่ 11 กรกฎาคม 2539

การดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นไปตามแนวพระราชดำริ โดยเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงานโครงการของรัฐที่มีอยู่แล้ว แต่จะพยายามสนับสนุน ส่งเสริม และประสานการดำเนินงาน เพื่อให้โครงการต่างๆ เกิดความสมบูรณ์และสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วสอดคล้องกับสถานการณ์ โดยเฉพาะในกรณีที่โครงการของรัฐบาลถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของกฎระเบียบต่างๆ อันเป็นผลทำให้โครงการนั้นๆ ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทันท่วงที เช่น ในกรณีที่อาจต้องจัดซื้อที่ดินของราษฎรบางส่วนเพื่อดำเนินงานตามโครงการหนึ่งแต่รัฐบาลมีปัญหาด้านงบประมาณไม่เพียงพอในการจัดซื้อ หรือมิได้ตั้งงบประมาณไว้ หรือถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของระเบียบต่างๆ ทำให้การดำเนินการจัดซื้อไม่ได้ หรือต้องตั้งงบประมาณจัดซื้อใน 1-2 ปีข้างหน้า ซึ่งจะทำให้โครงการล่าช้าไป เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้มูลนิธิชัยพัฒนาจะได้ช่วยเหลือตามความเหมาะสมเพื่อโครงการนั้นๆ ดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูงสุด (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 9-10)

วิธีการดังตัวอย่างข้างต้นนี้ อาจนับได้ว่าเป็นวิวัฒนาการใหม่ของแนวทางการพัฒนาประเทศที่มีมูลนิธิชัยพัฒนาในฐานะนิติบุคคลและเป็นองค์กรสาธารณกุศลที่จะเข้ามาประสานงานร่วมมือ สนับสนุน โครงการพัฒนาของรัฐอย่างสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้โครงการที่มีปัญหานั้นๆ สามารถดำเนินงานไปได้ โดยก่อประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างไม่เคยมีมาก่อนในอดีต (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 10)

ดังนั้น การวิจัยการปฏิบัติงานโครงการต่างๆ ของมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งเป็นการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริ จะสามารถเป็นต้นแบบเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องการแปลความพระราชดำริเพื่อนำไปกำหนดนโยบายการปฏิบัติเพื่อสนองพระราชดำริในด้านต่างๆ ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของประเทศต่อไป

2. แนวทางการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา

"... มูลนิธิชัยพัฒนา มิได้มีหน้าที่โดยตรงที่จะบรรเทาทุกข์แก่ประชาชนให้มีกิน ให้สามารถที่จะดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ โดยช่วยในการให้มีสิ่งที่เป็นอุปกรณ์ หรือจะเป็นสิ่งที่จะเป็นปัจจัยให้สามารถที่จะทำการทำมาหากินโดยมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับโครงการในด้านการเกษตรก็ได้ทำมาก และในด้านเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมก็ได้ทำเพื่อที่จะให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด... เป้าหมายก็คือความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ ซึ่งถือว่าเป็นชัยชนะ..."

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันที่ 9 พฤศจิกายน 2538

การพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา มีแนวทางที่ดำเนินงานในลักษณะการศึกษา ค้นคว้า เพื่อให้ทราบและเข้าใจรายละเอียดของงานนั้นๆ อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ ผลเสีย ผลกระทบทั้งเชิงบวก และลบ ในการนำไปปฏิบัติ รวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการนำไปใช้ และเมื่อมีผลประจักษ์แล้ว มูลนิธิชัยพัฒนาจะได้พิจารณาผู้ที่เข้ามารับผิดชอบงานนั้นๆ ซึ่งจะมีทั้งมูลนิธิดำเนินงานต่อเอง และส่งมอบให้หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชน โดยยึดตามหลักประชาชนได้ประโยชน์สูงสุด โดยผ่านปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. การส่งเสริมความมั่งคงในประเทศ
2. ด้านเศรษฐกิจ
3. ด้านสังคมจิตวิทยา
4. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
5. ด้านทหารและการพัฒนา
6. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
7. ด้านพลังงาน
8. ด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา มีทั้งดำเนินงานเอง และเริ่มดำเนินงานให้แล้วส่งมอบให้หน่วยงานดำเนินงานต่อ จะมุ่งเน้นงานด้านการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประเทศไทย นอกจากนั้น ยังมีด้านสิ่งแวดล้อม ด้านพลังงาน โดยในระยะเริ่มแรกมูลนิธิฯ ได้ดำเนินงานโดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน กรม

ส่งเสริมการเกษตร กรมประมง กรมการข้าว จัดส่งเจ้าหน้าที่มาประจำโครงการของมูลนิธิฯ เพื่อให้ความรู้ แนะนำและสาธิตให้แก่เจ้าหน้าที่โครงการของมูลนิธิฯ ซึ่งระยะต่อมาเมื่อโครงการดำเนินงานมาได้ระยะหนึ่ง เจ้าหน้าที่ภายในโครงการมีความรู้ ความเข้าใจภายงานหรือกิจกรรมของโครงการอย่างชัดเจน และเข้าใจงานหรือกิจกรรมนั้นๆ ควบคู่กับการปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อให้รู้จริง ถ่องแท้ และสามารถนำไปใช้ได้ รวมทั้งแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ จึงนำความรู้ที่ได้ถ่ายทอดให้ชุมชน ในรูปแบบของการสาธิต เผยแพร่ แจกจ่ายให้แก่ชุมชนบริเวณโครงการ และขยายออกสู่พื้นที่ใกล้เคียงไปจนถึงผู้สนใจภายนอกพื้นที่ โดยเจ้าหน้าที่โครงการหรือเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคของมูลนิธิฯ ภายใต้การรับผิดชอบดูแลจากเจ้าหน้าที่ส่วนกลาง ในการดำเนินงานภายในโครงการเจ้าหน้าที่โครงการจะดำเนินการศึกษา ค้นคว้า และทดลองปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ภายในโครงการ โดยมุ่งเน้นการเกษตรที่สอดคล้องกับภูมิสังคมของพื้นที่ที่ตั้งโครงการ แต่มุ่งให้ประชาชนสามารถทำได้ด้วยวิธีง่ายๆ ใช้วัสดุอุปกรณ์ภายในท้องถิ่นให้มาก ลดการใช้สารเคมี อาทิ โครงการที่ตั้งพื้นที่ขาดแคลนน้ำ มุ่งศึกษาวิธีการเพาะปลูกที่ใช้น้ำน้อยลง โครงการที่ตั้งพื้นที่ที่ทำกินมีพื้นที่น้อย มุ่งศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ หรือการเพาะปลูกที่ใช้พื้นที่ไม่มาก โดยเปิดให้ประชาชนโดยรอบสามารถเข้ามาเรียนรู้สอบถาม ภายในโครงการ ในการรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานประจำโครงการ มูลนิธิฯ จะคัดเลือกบุคลากรในพื้นที่นั้นๆ เป็นอันดับแรก เพราะการที่บุคลากรในพื้นที่นั้นสามารถเผยแพร่ความรู้จากโครงการสู่ชุมชนได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ และอีกประการสำคัญคือ หากบุคลากรสามารถพัฒนาและบริหารจัดการโครงการได้มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์กับชุมชนและสำหรับจ้าหน้าที่ของกรมหรือหน่วยงานภาครัฐสามารถกลับไปปฏิบัติงานในหน่วยงานต้นสังกัดของตนเองดังเดิม ในระยะต่อไปมูลนิธิฯ จะส่งมอบโครงการให้หน่วยงานพื้นที่หรือชุมชนบริหารจัดการด้วยตนเอง ถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งในแก่ชุมชนโดยเริ่มจากโครงการ กระจายสู่ชุมชนใกล้เคียงโครงการ และขยายเป็นวงกว้างต่อไป จากการที่ประชาชนลงมือปฏิบัติและเกิดผลโยชน์จริง ส่งผลให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจ แต่ปัจจุบันมีโครงการที่มูลนิธิฯสามารถส่งมอบให้หน่วยงานพื้นที่หรือชุมชนบริหารจัดการเองมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับโครงการทั้งหมดที่มูลนิธิฯ รับผิดชอบอยู่ เนื่องจากหน่วยงานพื้นที่หรือชุมชนยังขาดความพร้อมในการรับโครงการเพื่อดำเนินงานเอง

สำหรับเหตุการณ์ภัยพิบัติต่างๆ ถือเป็นอีกภารกิจที่มูลนิธิฯ ต้องเข้าให้ความช่วยเหลือ แต่จะไม่ทำงานซ้ำซ้อนกับหน่วยงานต่างๆ โดยมูลนิธิฯ จะให้ความช่วยเหลือฟื้นฟู พัฒนาหลังจากที่หน่วยงานต่างๆ ให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น ซึ่งแนวทางมีทั้งร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

ภาคเอกชน อาทิ การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การอบรมอาชีพ การซ่อมแซม ปรับปรุง แต่หากความช่วยเหลือในเบื้องต้นไม่เพียงพอหรือไม่ครอบคลุม มูลนิธิฯ จะเป็นกำลังเสริมให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือได้ทั่วถึงและครอบคลุมยิ่งขึ้น ผ่านโครงการในภูมิภาคต่างๆ ของมูลนิธิฯ และส่งมอบให้หน่วยงานที่รับผิดชอบหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินงานต่อไป

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า แนวทางการพัฒนาของมูลนิธิฯ มุ่งให้ประชาชนในชุมชนเป็นจุดเริ่ม นั้นคือ ชุนชนแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ชุมชนต้องการ โดยมูลนิธิฯ ประสานหาหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ วิชาการ งบประมาณ อุปกรณ์ ทั้งนี้ชุมชนต้องมีส่วนร่วมกับกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้ดำเนินงาน กิจกรรมนั้นๆ ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง และชุมชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินงาน รวมทั้งชุมชนต้องเสนอแนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไป เพื่อให้ประชาชนในชุมชนสามารถพัฒนาความคิด การมีส่วนร่วม ความรู้สึกภูมิใจ และดำเนินงานต่อไปได้เองอย่างยั่งยืน แต่ปัญหาสำคัญคือการค้นหาความต้องการของชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน และการขาดความต่อเนื่องของหน่วยงานที่ได้รับมอบงานนั้นๆ

3. ข้อมูลของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา

3.1 การจัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนา

...ต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดแนวทางการทำงานเพื่อช่วยเหลือราษฎร บำบัดทุกข์บำรุงสุข เพื่อให้อยู่ได้ มีชีวิตที่ดีขึ้น ชีวิตที่ก้าวหน้า คือ เป็นมูลนิธิ ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ เป็นองค์การเอกชนไม่ขึ้นกับระบบราชการ มีวิธีการที่ยืดหยุ่นได้หลายอย่าง ทั้งในระบบการบัญชีและกระบวนการตัดสินใจ ในระยะแรกการทำงานจึงมีทั้งชัยพัฒนา และ กปร ซึ่งแยกกันไม่ออกมาในระยะหลัง จึงดึง ชัยพัฒนา ออกมา เป็นองค์กรเอกชนแท้ๆ...

(ความตอนหนึ่งจากการสรุปพระราชดำรัสในการปิดการประชุมสัมมนาประจำปีของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ประจำปี 2551 เมื่อวันเสาร์ที่ 14 มีนาคม 2552 ปรากฏในเอกสารสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 3)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายกกิตติมศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนใน

ลักษณะของการดำเนินงานพัฒนาต่างๆ ในกรณีที่ต้องถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของกฎเกณฑ์ ระเบียบ หรือ งบประมาณที่ระบบราชการไม่สามารถดำเนินการได้ทันที จนเป็นเหตุให้การแก้ไขปัญหาไม่สอดคล้อง หรือทันกับสถานการณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำโดยเร็ว การที่มูลนิธิชัยพัฒนาเข้ามาดำเนินการ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการช่วยให้กระบวนการพัฒนาเกิดความสมบูรณ์ขึ้น โดย ทรงมุ่งเน้นจุดประสงค์ในการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อให้ประเทศชาติเกิดความสงบ ความ เจริญ และประชาชนอยู่ดีกินดี ดังที่พระราชทานพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2537 (สำนักงาน มูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 7)

“...ชัยชนะของประเทศนี้ โดยงานของมูลนิธิชัยพัฒนานั้นก็คือความสงบ... เป็นเมืองไทยที่มีความเจริญก้าวหน้า จนเป็นชัยชนะของการพัฒนาตามที่ได้ตั้งชื่อ **มูลนิธิชัยพัฒนา** ชัยของการพัฒนานี้มีจุดประสงค์ คือ ความสงบ ความเจริญ ความอยู่ดีกินดี...”

มูลนิธิชัยพัฒนา ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิและมีฐานะเป็นนิติ บุคคลตามเลขทะเบียนลำดับที่ 3975 ตั้งแต่วันที่ 14 มิถุนายน 2531 และได้ประกาศในราชกิจจา นุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 109 วันที่ 12 กรกฎาคม 2531 และกระทรวงการคลังได้ประกาศให้มูลนิธิ ชัยพัฒนาเป็นองค์การสถานสาธารณกุศลลำดับที่ 169 ตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน 2531 และได้ประกาศ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 152 วันที่ 16 กันยายน 2531 (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 7)

มูลนิธิชัยพัฒนาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการรับสนองงาน พัฒนาตามพระราชดำริโดยตรง ดังนั้นในการดำเนินงานต่างๆ จึงหมายรวมถึงการแปลความ ทำความ เข้าใจพระราชดำริ และแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อน้อมนำไปใช้ใน การปฏิบัติงาน และถ่ายทอดไปยังหน่วยงานเครือข่าย ขยายผลไปสู่ประชาชนได้อย่างชัดเจนและ ถูกต้องที่สุด เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จของการพัฒนาตามพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีพระราชประสงค์ ให้ผลของการดำเนินการเหล่านั้นตกอยู่กับประชาชนโดยตรง ซึ่งเป็นการสร้างศรัทธาของประชาชนต่อ การดำเนินงานของมูลนิธิ ดังจะเป็นไปตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราโชบายไม่ให้เรี่ยไร ใดๆ ทั้งสิ้น แต่ให้ดำเนินโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และเมื่อเกิดประโยชน์แล้วประชาชนจะ ศรัทธาและเข้าร่วมกับมูลนิธิต่อไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพระราช ดำรัสเกี่ยวกับการรับสนองงานตามพระราชดำริ เนื่องในวโรกาสทรงปิดการประชุมสัมมนาประจำปี

ของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาไว้ เมื่อวันเสาร์ที่ 14 มีนาคม 2552 ดังนี้ (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 3)

...พระราชดำรินี้อาจจะเชื่อฟังตามก็ได้ หรือไปพิจารณาใหม่ก็ได้ ต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ ถ้าทำไปแล้วมีแนวโน้มว่าไม่เหมาะสมก็ให้เลิกได้...

จากพระราชดำรัสข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทรงเน้นย้ำในเรื่องของการแปลความทำความเข้าใจพระราชดำริ รวมถึงการศึกษาข้อมูลข้อเท็จจริงให้ชัดเจน การทดลองปฏิบัติให้ได้ผลที่เหมาะสม ก่อนนำการพัฒนานั้นๆ ไปสู่ประชาชน

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า พระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นให้ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมกับงานของมูลนิธิชัยพัฒนาจากประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งกับตนเอง ชุมชน ท้องถิ่น หรือประเทศชาติ เพราะหากมีการเรี่ยไรหรือตั้งกล่องรับบริจาคในโครงการหรือสถานที่ต่างๆ ก็จะมีบุคคลหรือองค์กรนำเงินหรือสิ่งของมาบริจาคแน่นอน แต่การบริจาคนั้นอาจจะไม่ได้เกิดจากความเต็มใจของผู้บริจาค และจะส่งผลให้ผู้บริจาคเดือดร้อนในภายหลัง ขาดความรู้สึกมีส่วนร่วมกับการบริจาค ตัวอย่าง เหตุการณ์อุทกภัยในปี 2554 มีบุคคลหรือองค์กรต่างๆ นำเงินและหรือสิ่งของมาบริจาคให้มูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อให้นำไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม เนื่องจากบุคคลหรือองค์กรเหล่านั้นมีความเชื่อมั่นในมูลนิธิชัยพัฒนาว่าสามารถช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้จริง รวดเร็วและเข้าถึงพื้นที่ที่หน่วยงานต่างๆ ที่ยังต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งเมื่อมูลนิธิชัยพัฒนาสามารถดำเนินการให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เต็มความสามารถส่งผลให้บุคคลหรือองค์กรให้การสนับสนุนเงินหรือสิ่งของให้แก่มูลนิธิชัยพัฒนาทั้งในสภาวะปกติ หรือเกิดภัยพิบัติ นั่นคือ ศรัทธาที่เกิดขึ้น โดยบุคคลหรือองค์กรให้การช่วยเหลือและสนับสนุนงานหรือกิจกรรมของมูลนิธิชัยพัฒนาต่อไป ซึ่งเรียกว่า การสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนสืบต่อและขยายตัวเป็นวงกว้างต่อไป

3.2 ทุนทรัพย์ ทรัพย์สินของมูลนิธิชัยพัฒนา ประกอบด้วย

3.2.1 เงินพระราชทาน

3.2.2 เงินหรือทรัพย์สินที่ผู้มีจิตรศรัทธาบริจาคให้

3.2.3 ทรัพย์สินรวมทั้งเงินอุดหนุนที่ได้รับจากรัฐบาล

3.2.4 เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้โดยพินัยกรรมอื่นๆ โดยมิได้มีเงื่อนไขผูกพันให้มูลนิธิต้องรับผิดชอบภาระหนี้สินหรือภาระผูกพันอื่นใด

3.2.5 ดอกผลซึ่งเกิดจากทรัพย์สินของมูลนิธิ

3.3 วัตถุประสงค์ของมูลนิธิชัยพัฒนา

3.3.1 เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนาอื่นๆ

3.3.2 เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสงเคราะห์และช่วยเหลือประชาชนในด้านเศรษฐกิจและสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และให้สามารถช่วยตัวเองและพึ่งตนเองได้

3.3.3 ดำเนินการใดๆ อันเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติเป็นส่วนร่วม

3.3.4 ร่วมมือกับส่วนราชการและองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์หรือดำเนินการเพื่อเน้นในการสนับสนุนสาธารณประโยชน์

3.3.5 ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมือง

3.4 สัญลักษณ์ของมูลนิธิชัยพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์นายกกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิชัยพัฒนา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดแบบตราสัญลักษณ์ พร้อมทั้งความหมายด้วยพระองค์เอง และได้พระราชทานเป็นเครื่องหมายประจำมูลนิธิชัยพัฒนา (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 8) ประกอบด้วย

1. พระแสงขรรค์ชัยศรี หมายถึง พระราชอำนาจ พระบารมี และกำลังแผ่นดินที่จะฟันฝ่าให้เกิดการดำเนินการต่างๆ อันเป็นผลไปสู่ความมั่นคงแห่งฟพระราชอาณาจักร

2. ธงกระบี่ธุช หมายถึง เป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะในการต่อสู้ เพื่อป้องกันอาณาประชาราษฎร์ และพระราชอาณาจักรให้พ้นภยันอันตรายทั้งปวงและประสบความสำเร็จในการต่อสู้นั้น

3. ดอกบัว หมายถึง ศักดิ์ศรี ความสวยร่มเย็น ความเจริญงอกงาม และความบริบูรณ์แห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร และบรรดา ทรัพยากรทั้งปวง อันจะนำไปสู่ความอยู่ดีกินดี และความสงบสันติสุขของประชาชนโดยทั่วหน้ากัน

4. สังข์ หมายถึง น้ำที่สร้างความชุ่มชื้น ชโลมแผ่นดินให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความร่มเย็นเป็นสุข

ภาพที่ 2-1 ตราสัญลักษณ์ของมูลนิธิชัยพัฒนา

ที่มา : สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557. หน้า 8.

3.5 องค์ประธานและคณะผู้บริหารของมูลนิธิชัยพัฒนา

1. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดช	นายกกิตติมศักดิ์
2. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	ประธานกรรมการ
3. นายเชาวน์ ณศีลวันต์	กรรมการ
4. พลอากาศเอก กำธน สินธวานนท์	กรรมการ
5. นายอำพล เสนาณรงค์	กรรมการ
6. นายพลากร สุวรรณรัฐ	กรรมการ
7. นายสวัสดิ์ วัฒนายากร	กรรมการ
8. นายจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา	กรรมการ
9. พลเอก เทียนชัย จั่นมุกดา	กรรมการ
10. นายจริย์ ตุลยานนท์	กรรมการ
11. นายปราโมทย์ ไม้กลัด	กรรมการ

12. นายปานเทพ กล้าณรงค์ราญ	กรรมการ
13. นายสุเมธ ตันติเวชกุล	กรรมการและเลขาธิการ
14. นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์	กรรมการและรองเลขาธิการ
15. นายพิมลศักดิ์ สุวรรณทัต	กรรมการและเหรัญญิก
16. นางสาววิลาวรรณ วนดุรงค์วรรณ	กรรมการและรองเหรัญญิก

3.6 ที่ตั้งสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา

สำนักงานส่วนกลาง ตั้งอยู่เลขที่ 2012 อาคารโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซอยอรุณอมรินทร์ 36 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ รหัสไปรษณีย์ 10700 หมายเลขโทรศัพท์ 02 447 8585-8 โทรสาร 02 447 8574 เว็บไซต์ www.chaipat.or.th

ปัจจุบัน สำนักงานส่วนกลางมีเจ้าหน้าที่ จำนวน 102 คน การบริหารจัดการภายในสำนักงาน แบ่งตามสายงานเป็น 6 สำนัก ประกอบด้วย

1. สำนักเลขานุการผู้บริหาร
2. สำนักบริหารโครงการ
3. สำนักทรัพย์สินและสนับสนุนทั่วไป
4. สำนักประชาสัมพันธ์
5. สำนักสารสนเทศ
6. สำนักวิเทศสัมพันธ์

งานส่วนภูมิภาค อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักบริหารโครงการ โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย

1. กลุ่มเขตพื้นที่ภาคกลาง
2. กลุ่มเขตพื้นที่ภาคเหนือ
3. กลุ่มเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก
4. กลุ่มเขตพื้นที่ภาคใต้
5. กลุ่มพลังงานและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 3

โครงการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา

“....การแก้ปัญหาของประชาชนและประเทศชาติ ไม่ใช่เรื่องง่ายเป็นงานยาก การเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหา เหมือนกับการเข้าสงคราม แต่เป็นการทำสงครามที่ไม่ใช้อาวุธ เป็นการต่อสู้กับปัญหาเพื่อนำไปสู่ชัยชนะ โดยใช้กระบวนการพัฒนานำไปสู่ความสำเร็จ จึงเป็นที่มาของชื่อ “มูลนิธิชัยพัฒนา...” ดังนั้น ในทัศนะของพระองค์ กระบวนการพัฒนาทั้งเรื่องสังคม การเมือง และอะไรก็ตามต้องพัฒนาคนด้วย

พระราชกระแสรับสั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จังหวัดสกลนคร 2531

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน” ซึ่งแนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนา จะดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีความประสงค์จะมีเครื่องมือใหม่เพื่อให้การพัฒนาครบวงจรและที่มาของชื่อมูลนิธิชัยพัฒนา ในที่นี้จะทำการศึกษาโครงการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนาจากโครงการทั้งหมดของมูลนิธิชัยพัฒนา จำนวน 279 โครงการ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเกิดความมั่นคงและยั่งยืน จำนวน 8 ประเด็น ประกอบด้วย 1. ด้านเศรษฐกิจ 2. ด้านสังคมจิตวิทยา 3. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 4. ด้านพลังงาน 5. ด้านสิ่งแวดล้อม 6. ด้านการส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ 7. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 8. ด้านการทหารกับการพัฒนา มุ่งศึกษาเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้าน จำนวน 36 โครงการ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาเห็นว่าด้านเศรษฐกิจของประชาชน เป็นพื้นฐานความมั่งคงอย่างยั่งยืนของประเทศ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองที่สามารถนำมาใช้ได้ อาทิ

1.1. โครงการแก้ไขปัญหาราคากระเทียมตกต่ำบ้านภูซาง ตำบลภูซางกิ่ง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้พระราชทานพระราชดำริให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาราคากระเทียมตกต่ำของเกษตรกรในพื้นที่บ้านทุ่งกระเทียม ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาได้ร่วมกับจังหวัดพะเยา หน่วยงานราชการ และชุมชน โดยกลุ่มผู้ใช้น้ำห้วยไฟซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำห้วยไฟตามพระราชดำริบ้านทุ่งกระเทียม ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เพื่อหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือปัญหาราคากระเทียมตกต่ำอย่างยั่งยืน โดยกำหนดแผนการส่งเสริมและพัฒนาด้านการเกษตรอย่างเป็นระบบครบวงจร ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือกพันธุ์กระเทียมที่เหมาะสม การบำรุงดิน การเพิ่มผลผลิต การป้องกันโรคแมลง ที่มีเป้าหมายในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมี การแปรรูปผลผลิต และการส่งเสริมการตลาด

นอกจากนี้ ยังให้การส่งเสริมกิจกรรมด้านการเกษตรรูปแบบต่างๆ ตามแนวพระราชดำริที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของชุมชน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว ซึ่งเป็นกิจกรรมการเกษตรหลักของพื้นที่ ได้แก่ กิจกรรมการเพาะพันธุ์และขยายพันธุ์ข้าว การจัดสร้างโรงเก็บผลผลิต ยุ้งฉาง และลานตากข้าว การจัดตั้งโรงสีชุมชนขนาดเล็ก การส่งเสริมการเลี้ยงกระบือ การส่งเสริมการเพาะเห็ดปลอดภัยแบบครบวงจร รวมทั้งการส่งเสริมด้านประมงและปศุสัตว์อื่นๆ เพื่อเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพและเสริมสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร ทั้งนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพของเกษตรกรและการขยายผลการพัฒนาไปยังกลุ่มเกษตรกรต่างๆ รวมทั้งได้มีการบูรณาการความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พัฒนาการเกษตรอ่างเก็บน้ำห้วยไฟอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ภายในพื้นที่สาธารณประโยชน์ของบ้านทุ่งกระเทียม เพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาความรู้ สำหรับใช้ในการส่งเสริมและขยายผลการพัฒนาด้านการเกษตรที่เป็นรูปธรรมได้ต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ

ในปัจจุบัน กลุ่มแม่บ้านทุ่งกระเทียมสามารถรวมกลุ่มได้อย่างเข้มแข็ง ช่วยกันแปรรูปกระเทียมสดที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในรูปแบบต่างๆ เพื่อจำหน่ายและส่งร้านภัทรพัฒน์ของมูลนิธิชัยพัฒนา เช่น กล้วยอบกระเทียม คุกกี้กระเทียม เป็นต้น ทำให้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น

1.2. โครงการให้ความช่วยเหลือราษฎร ตำบลโคกปรง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชกระแสให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือราษฎรตำบลโคกปรง เพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีผลการดำเนินงานในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างลานตาก

การจัดสร้างลานตาก 10 แห่ง พื้นที่รวม 19 ไร่ ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ในการตากพืชผลการเกษตรตามฤดูกาลต่างๆ เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง โดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ขึ้นในแต่ละแห่ง และได้ใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา และจัดการจัดงาน จัดประชุมต่างๆ ปัจจุบันราษฎรและหน่วยงานท้องถิ่นเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ของลานตากซึ่งในบางแห่งได้กลายเป็นตลาดในการเลือกซื้อข้าวในฤดูกาลตากข้าว จึงได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อขยายลานตากบางแห่งเพิ่มเติมให้เพียงพอกับความต้องการใช้ประโยชน์

2. การให้ความช่วยเหลือเรื่องข้าว

พัฒนาระบบการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี พันธุ์ กข.10 โดยสนับสนุนพันธุ์ข้าว 3,000 กิโลกรัม ขยายผลกระจายพันธุ์ดีไปหมู่บ้านใกล้เคียง 50,000 กิโลกรัม

3. การให้ความช่วยเหลือเรื่องพืชหลังนา

3.1 ส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยสนับสนุนเมล็ดพันธุ์นครสวรรค์ 3 ส่งผลให้กลุ่มสมาชิกมีเงินกองทุนรวม 18,000 บาท

3.2 ส่งเสริมการปลูกถั่วเขียวผิวมัน โดยสนับสนุนเมล็ดพันธุ์กำแพงแสน 1 ส่งผลกลุ่มสมาชิกมีเงินกองทุนรวม 12,000 บาท

4. การให้ความช่วยเหลือเรื่องอาชีพเสริม

4.1 ส่งเสริมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มอาชีพทอผ้า และทอเสื่อ รวมถึงการส่งเสริมอบรมการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก ซึ่งผลผลิตดังกล่าวได้นำมาจำหน่ายภายใต้ตราผลิตภัณฑ์ “ภัทรพัฒน์”

4.2 ดำเนินการจัดหาโคพ่อพันธุ์ดี สำหรับผสมปรับปรุงสายพันธุ์โคในชุมชนให้แข็งแรงและมีผลผลิตเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งจัดทำบ่อหมักก๊าซชีวภาพและผลิตปุ๋ยจากมูลโคเพื่อลดรายจ่ายและเป็นรายได้เสริมให้แก่ชุมชน

4.3 ดำเนินการนำร่องขุดบ่อเลี้ยงปลาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 2 บ่อ ซึ่งได้ส่งเสริมให้ราษฎรเจ้าของบ่อจัดทำแปลงพืชผักบริเวณรอบปากบ่อเพื่อใช้เป็นอาหาร และจำหน่ายเป็นรายได้เสริม สำหรับปลาที่ผลิตได้จากบ่อเมื่อจำหน่ายแล้วจะหักเงินรายได้สมทบเข้ากองทุนเพื่อนำไปส่งเสริมให้แก่ราษฎรรายอื่นๆ ต่อไป

5. การให้ความช่วยเหลือเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค

การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ และจัดทำแผนการใช้และบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งแก้ไขปัญหาด้านระบบน้ำประปาให้แก่หมู่บ้าน และโรงเรียน

6. การให้ความช่วยเหลือเรื่องความเดือดร้อนอื่นๆ ได้แก่ การดำเนินงานช่วยเหลือและส่งเสริมให้แก่โรงเรียนในพื้นที่ กลุ่มผู้สูงอายุ และผู้พิการ ที่ได้รับความเดือดร้อน

ทั้งนี้ สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาจะได้ดำเนินการสนองพระราชดำริ และติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือราษฎรตำบลโคกปรง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งขยายผลการดำเนินงานไปสู่ราษฎรในพื้นที่อื่นต่อไป ดังนี้

1. นำรูปแบบแนวทางการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือราษฎรตำบลโคกปรง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน

2. ส่งเสริมให้ราษฎรตำบลโคกปรง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ขยายผลการดำเนินกิจกรรมตามโครงการต่างๆ ไปสู่ราษฎรในพื้นที่ข้างเคียงโดยรอบ

1.3. ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาร่วมกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงจัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ” ขึ้น เป็นที่ระลึกในวาระครบรอบ 100 ปี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ และได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศูนย์ฯ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2552

ศูนย์แห่งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์พืช ให้เกษตรกรได้มีพืชสายพันธุ์ที่ดี ทนทานต่อโรคและแมลง ได้ผลผลิตที่ดี ซึ่งศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริจะรวบรวมและพัฒนาพันธุ์พืชพื้นบ้านเก็บรักษาพันธุ์พืชผักพื้นบ้านเพื่อให้เกษตรกรปลูกสำหรับบริโภคในครัวเรือน จำหน่าย หรือเก็บไว้ทำพันธุ์ต่อไป นอกจากนี้ ยังเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์พระราชทานสำหรับราษฎรทั่วไป และที่สำคัญคือ ยังเป็นเมล็ดพันธุ์พืชพระราชทานแก่ราษฎรที่ประสบภัยพิบัติด้วย

กิจกรรมหลักของศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ คือ ผลิตเมล็ดพันธุ์ผักที่มีคุณภาพเพื่อเก็บรักษาไว้เป็นเมล็ดพันธุ์พระราชทานแก่ราษฎรที่ประสบภัยพิบัติ เช่น คะน้า กวางตุ้ง ฟักแฟง แคบ้านดอกขาว ถั่วพู มะเขือเปราะเจ้าพระยา มะเขือขาวกรอบ บวบ กระเจี๊ยบเขียว มะเขือยาว ถั่วฝักยาว พริก น้ำเต้า เป็นต้น และมีการดำเนินงานปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์พืชให้เกษตรกรได้มีพืชสายพันธุ์ที่ดีเป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร ซึ่งได้รับความร่วมมือด้วยดีจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และมหาวิทยาลัยราชมงคลล้านนา ในการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์พืชและผลิตเมล็ดพันธุ์ผักพระราชทานให้มีลักษณะที่ดีและมีคุณภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ ได้จัดทำ “โครงการบ้านนี้มีรัก ปลูกผักกินเอง” ร่วมกับราษฎรในพื้นที่และองค์กรท้องถิ่น ที่มีความต้องการปลูกพืชผักพื้นบ้านเพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อมีเหลือแล้วนำไปจำหน่าย และสามารถเก็บไว้ทำพันธุ์ต่อไปได้อีก ทำให้ราษฎรมีผักที่ปลอดภัยบริโภคในครัวเรือน ส่วนการจัดทำ “โครงการซอยนี้มีรัก ปลูกผักแบ่งปัน” เป็นการขยายโครงการ โดยการปลูกไม้ยืนต้นที่บริโภคได้ตามริมถนนในหมู่บ้าน ศูนย์ฯ ได้จัดหากล้าไม้ต่างๆ เช่น กล้าต้นมะรุม กล้าต้นเสี้ยว กล้าต้นขี้เหล็ก และเมล็ดแค เป็นต้น ทำให้ในปัจจุบัน ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านและผู้ที่สัญจรไปมาสามารถเก็บไปบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดเวลา

ในปัจจุบัน ศูนย์ฯ ได้ร่วมกับกรมวิชาการเกษตรในการขยายผลให้ราษฎรรวมกลุ่มกันปลูกผักให้ได้มาตรฐาน GAP มาจาก Good Agricultural Practice แปลว่าการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีเป็นการสนับสนุนให้ราษฎรปฏิบัติตามข้อกำหนดในการปลูกพืชให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัย ปลอดศัตรูพืช และมีคุณภาพที่ดี จากผลของความร่วมแรงร่วมใจ ความมุ่งมั่นตั้งใจ และความสามัคคี ทำให้กลุ่มปลูกพืชของราษฎรตำบลโป่งงามได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP เป็นตำบลแห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริวางแผนที่จะประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่นๆ และอำเภอแม่สาย เพื่อขยายผลการผลิตพืชให้ได้มาตรฐาน GAP ทั้งอำเภอ

พระราชทานเมล็ดพันธุ์พืชแก่ผู้ประสบอุทกภัย ในคราวที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทย ปี 2553 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานเมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้านชุดแรกของศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ แก่ผู้ประสบอุทกภัยในโครงการฟื้นฟูพื้นที่ประสบอุทกภัย 17 จังหวัดของมูลนิธิชัยพัฒนา ทั้งในเขตภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ และภาคใต้ เมล็ดพันธุ์พระราชทาน ได้แก่ คะน้า กวางตุ้ง ฟักแฟง แคบ้านดอกขาว ถั่วพู มะเขือเปราะขาวกรอบ บวบ กระเจี๊ยบเขียว มะเขือยาว ถั่วฝักยาว น้ำเต้า มะระขี้นก เป็นต้น

“รวมกันสู้ อยู่อย่างพร้อม” จากการที่ประเทศไทยประสบปัญหามหาอุทกภัยในปี 2554 ประชาชนได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมขังบ้านเรือนและพื้นที่เพาะปลูกเป็นเวลานาน จนไม่สามารถดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้ตามปกติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดทำโครงการ “รวมกันสู้ อยู่อย่างพร้อม” เพื่อให้ชุมชนที่เคยประสบอุทกภัยมีความพร้อมและความเข้มแข็งในการตั้งรับภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริจึงได้จัดทำโครงการนำร่อง ที่ตำบลพุคา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เนื่องจากชุมชนนี้ประสบอุทกภัย น้ำท่วมขังเป็นเวลา 1-3 เดือนทุกปี เป็นระยะเวลา 4 ปีติดต่อกัน ซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะดูแลตนเองและพึ่งตนเองได้ในยามวิกฤติ

จากการที่ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ” ให้ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชสะสมสำรองไว้ และต่อยอดถึงการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรได้มีพันธุ์พืชที่ดีมีมูลค่าและมีคุณภาพ เพื่อเริ่มต้นการเพาะปลูกโดยเชื้อพันธุ์อันเป็นมงคลยิ่ง และเมื่อปลูกเพาะเมล็ดพันธุ์เหล่านี้แล้ว เกษตรกรจะได้ผลผลิตที่คงคุณภาพและคงลักษณะเด่นได้ครบถ้วน แม้จะปลูกต่อจนเป็นรุ่นลูกและรุ่นหลาน เป็นการสนองพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดังพระราชดำรัสที่รับสั่ง ณ วังสระปทุม เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2552 ความว่า

“ปัจจัยสำคัญของการเกษตร นอกจากจะเป็นเรื่องน้ำและดินแล้ว การมีพันธุ์พืชที่ดีให้เกษตรกรปลูก เป็นเรื่องที่สำคัญมาก อีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่ทำเองจัดเองทำให้เราได้ศึกษาวิธีการว่า พันธุ์ต่างๆ นอกจากจะทำให้มีปริมาณมากขึ้นแล้ว คุณภาพที่จะเหมาะสมในแต่ละแห่งจะทำอย่างไร เพราะถ้าเราทำเองจะทราบว่าตรงไหนต้องทำอย่างไร เป็นความรู้ของพวกเราทุกคนด้วย”

ในปัจจุบันนี้ ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ มีด้วยกัน 3 แห่ง คือ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี และอำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์

จากสายพระเนตรอันยาวไกลนี้ ทำให้ทรงมีเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสะสมสำรองเผื่อไว้ในยามที่ประเทศชาติอยู่ในภาวะคับขัน หรือประสบภัยธรรมชาติ โดยทรงมีเมล็ดพันธุ์ในยามช่วยเหลือฟื้นฟูราษฎรผู้ประสบภัย เพื่อให้ปลูกผักบริโภคกันในครัวเรือนได้ นับเป็นพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่พสกนิกรให้มีความมั่นคงทางด้านอาหารอย่างยั่งยืน

1.4. ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตร สิรินธร ตำบลเนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตร สิรินธร มีเนื้อที่รวม 91 ไร่ 2 งาน 44 ตารางวา ตั้งอยู่ที่บ้านสะพานยาว มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่ประสบปัญหาอุทกภัยให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามโครงการว่า “ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตรสิรินธร” เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2550 และได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโครงการฯ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2550

ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตรสิรินธร ได้แบ่งพื้นที่โดยพัฒนาเป็นจุดเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถนำความรู้ ไปปรับใช้ได้ตามความสนใจและความถนัด ผู้ที่สนใจด้านการเกษตรโดยเฉพาะเรื่องของการปลูกข้าวสามารถเรียนรู้วิธีการปลูก ตลอดจนการผลิตเป็นเมล็ดข้าวโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมจนสามารถให้ผลผลิตข้าวพันธุ์ดีที่เป็นความต้องการของตลาด เช่น ข้าวพันธุ์ กข 29 พิษณุโลก 2 และสุพรรณบุรี 3

ในส่วนของการเพาะปลูกไม้ผลและพืชผักชนิดต่างๆนั้น ทางศูนย์ฯ ได้จัดทำแปลงสาธิตเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมไม้ผลพันธุ์ดีชนิดต่างๆ เช่น มะปรางหวานเจ้าสัว มะยงชิดท่าอิฐ มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง เป็นต้น ตลอดจนการส่งเสริมอบรมให้ความรู้ด้านการเพาะปลูกและผลิตผักปลอดสารพิษที่มีคุณภาพและมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาดอันจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรนำไปประยุกต์ใช้ในที่ของตนได้

นอกเหนือจากการเพาะปลูกไม้ผลและพืชผักชนิดต่างๆแล้ว ยังมีแปลงปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด รวมทั้งยังได้ความรู้ด้านสรรพคุณของสมุนไพรนำกลับไปใช้ประโยชน์ด้วย

ส่วนด้านการเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา หรือการปศุสัตว์ จะได้เรียนรู้เทคนิคการเลี้ยงพันธุ์ปลาสวยงาม ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ปลาที่มีความต้องการของตลาดสูง เช่น ปลาทอง ปลากัด ปลาหางนกยูง ปลานิล เป็นต้น ทั้งนี้ ยังรวมถึงเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปลาดุกในบ่อพลาสติก การแปลงเพศปลานิล และการเลี้ยงกบ ที่จะช่วยเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง

ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตร สิรินธร จึงเป็นศูนย์อีกแห่งหนึ่งที่เกษตรกรและประชาชนทั่วไปสามารถเข้ามาเรียนรู้ สอบถาม และขอคำแนะนำ เพื่อนำความรู้ที่ได้นี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและส่งเสริมในงานอาชีพของตนเองให้มีความมั่นคงและยั่งยืนขึ้นอีกด้วย

1.5. ภัทรพัฒน์

สมเด็จพระเทพรัตราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานชื่อ “ภัทรพัฒน์ PATPAT” เมื่อเดือนกรกฎาคม 2549 เพื่อนำผลผลิตจากโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาหรือชุมชน ซึ่งเกิดจากการที่สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินโครงการพัฒนาที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนาตามพระราชดำริในพื้นที่ทั่วประเทศมาเพิ่มมูลค่าโดยการนำมาจำหน่ายเป็นสินค้า ภายใต้ตราผลผลิต “ภัทรพัฒน์” ผลผลิตที่เกิดจากการพัฒนา ทั้งนี้ การดำเนินการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ มีผลผลิตทางการเกษตรที่มีหลากหลาย และจำนวนมาก ยากที่จะดำเนินการทำการตลาดของแต่ละพื้นที่เอง จึงเห็นควรว่าน่าจะมีการทำตราสินค้าเพื่อสร้างแนวทางในการดำเนินนโยบายทางการตลาด และสินค้าแปรรูปให้มีทิศทางเดียวกัน และที่สำคัญเป็นช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้แก่โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนา เกษตรกร รวมถึงชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสนำสินค้ามาจำหน่าย ซึ่งนับเป็นการสร้างโอกาสแก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง

การดำเนินงานของภัทรพัฒน์มุ่งเน้น “พัฒนาคน พัฒนาความคิด พัฒนาชีวิต” ซึ่งผลผลิตทั้งหมดที่เกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการจะได้รับการพัฒนาจากจุดเริ่มต้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นการถ่ายทอดความรู้จากชุมชนสู่ชุมชน ซึ่งหลักเกณฑ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การใช้วัตถุดิบ และภูมิปัญญาเดิมของชุมชนมาพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ การนำผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนเดิมทำเป็นอาชีพอยู่แล้ว นำมาพัฒนาต่อยอด เพิ่มคุณภาพของวัตถุดิบ และปรับปรุงในด้านการออกแบบ ทั้งนี้ รายได้จากการจัดจำหน่ายสินค้าจะกลับคืนสู่ราษฎรกลุ่มดังกล่าวกลายเป็นความภาคภูมิใจในที่สุด

2. ด้านสังคมจิตวิทยา

การพัฒนาที่ดินของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาและโครงการพัฒนาต่างๆ มุ่งเน้นการพัฒนาโครงการนั้นๆ ให้สอดคล้องกับภูมิสังคมในเขตพื้นที่ ทั้งหน่วยงาน ชุมชน และประชาชนสามารถเข้ามามีร่วมส่วนได้ไม่มากก็น้อย เพื่อให้การดำเนินงานโครงการสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างยั่งยืนอาทิ

2.1 วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ให้พื้นที่บริเวณบึงพระราม 9 กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองตัวอย่างของชุมชนที่มีบ้าน วัด โรงเรียน ตามหลักของ “บวร” ในการประสานความร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญยิ่งขึ้น จึงได้พระราชทานพระราชดำริเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2531 ให้มีการดำเนินการปรับปรุงสภาพพื้นที่และชุมชนในพื้นที่บริเวณใกล้กับโครงการบึงพระราม 9 และได้ดำเนินการจัดตั้งวัดขึ้นในที่ดินที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งราษฎรน้อมเกล้าฯ ถวายที่ดิน จำนวน 8 ไร่ 2 งาน 54 ตารางวา และได้รับการอนุญาตให้สร้างวัดจากกรมการศาสนา เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2534 ต่อมาในวันที่ 2 ตุลาคม 2540 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก เป็นวัดในพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ โดยการดำเนินงานภายใต้สำนักงานมูลนิธิ ชัยพัฒนาร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

การดำเนินงานได้มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่าง วัด ชุมชน หน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชน เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามหลักของ บ-ว-ร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ในด้านของการเอื้อประโยชน์แก่ชุมชน โดยยึดหลักของการประหยัดและพอเพียง ได้แก่

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ได้จัดให้มีการทำบุญตักบาตร บวชเนกขัมมะ ฟังพระธรรมเทศนา และเวียนเทียน นอกจากนี้ ยังมีการหล่อเทียนพรรษา การตักบาตรดอกไม้ในวันเข้าพรรษา การตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา การทอดกฐินพระราชทาน รวมทั้งมีกิจกรรมการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การบวชเนกขัมมะของหน่วยงานต่างๆ และการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น

2. กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ เช่น กิจกรรมวันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุแห่งชาติ วันลอยกระทง กิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม และ 5 ธันวาคม เป็นต้น

3. กิจกรรมเทิดพระเกียรติ เช่น การเทศน์มหาชาติ การประกวดแกะสลักผักผลไม้ และการประกวดการอ่านบทร้อยกรองของนักเรียนเนื่องในวันสำคัญต่างๆ รวมถึงการอุปสมบทหมู่ที่จัดในช่วงเข้าพรรษา ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากภาครัฐและภาคเอกชน เป็นต้น

4. กิจกรรมอื่นๆ เช่น การจัดกิจกรรมทันตกรรมพระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม กิจกรรมรากแก้วมาตุภูมิ การสอบธรรมศึกษา กิจกรรมการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแบบพระอุโบสถวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก ให้แก่สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อดำเนินการสนองพระราชดำริด้านเศรษฐกิจพอเพียง และมอบให้วัดต่างๆ ที่สนใจการนำแบบพระอุโบสถฯ ดังกล่าว ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพพื้นที่และสภาพภูมิสังคม โดยไม่เสียค่าแบบของพระอุโบสถแต่อย่างใด

ในปัจจุบัน มีวัดต่างๆ ที่ได้รับพระราชานุญาตให้ดำเนินการก่อสร้างอุโบสถตามแบบพระอุโบสถวัดพระราม 9 เป็นจำนวนมากทั่วประเทศ

2.2. โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2525 เป็นต้นมา เป็นเวลากว่า 32 ปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระราชดำโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบวัดญาณสังวรารามวรวิหาร พื้นที่ประมาณ 8,130 ไร่ ให้เป็นแหล่งในการพัฒนาด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านพัฒนาทรัพยากรดินและแหล่งน้ำ ด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยของประชาชน และด้านการพัฒนาสังคมและการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น และมีการแบ่งพื้นที่ออก 6 ส่วน ประกอบด้วย

2.2.1 วัดญาณสังสรารามวรวิหาร เนื้อที่ 248 ไร่

เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นที่พักเมื่อเกิดภัยพิบัติ อาทิ น้ำท่วม

2.2.2 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาชีโอน เนื้อที่ 5,299 ไร่

มีการดำเนินการปลูกป่าบริเวณพื้นที่รอบเขาชีโอน และเมื่อประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2528 ส่งผลให้ระบบนิเวศในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ปริมาณสัตว์ป่าและความหลากหลายของพืชพันธุ์และสัตว์มีปริมารเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และปริมาณการล่าสัตว์ป่ามีปริมาณที่ลดลง อันเนื่องมาจากหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ได้มีความร่วมมือและร่วมใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่าที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถคืนความชุ่มชื้น ฟื้นฟูสภาพป่า และสามารถเป็นแหล่งอาหารให้แก่สัตว์ได้ ส่งผลให้เป็นแหล่งในการให้

ความรู้แก่ผู้ที่สนใจในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การฟื้นฟูสภาพป่า อนุรักษ์ดิน น้ำ สัตว์ป่า และศึกษาวิจัยทางวิชาการต่างๆ และส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่สามารถเข้าไปเก็บหาของป่าเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

2.2.3 สถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าบางละมุง พื้นที่ 480 ไร่

เป็นสถานที่เพาะเลี้ยงและพัฒนาสัตว์ป่าที่หายากใกล้สูญพันธุ์และสัตว์ป่าที่มีค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาและส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเชิงอนุรักษ์ในด้านการปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ และเชิงพาณิชย์ ปัจจุบันมีสัตว์ป่าที่อยู่ในความดูแลของสถานีเพาะเลี้ยงฯ จำนวนกว่า 33 ชนิด ได้แก่ สัตว์ป่าพ่อ-แม่พันธุ์ สัตว์ป่าที่ได้รับมอบ จากผลการดำเนินงานส่งผลให้สถานีเพาะเลี้ยงฯ เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เพื่อเป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดแก่ธรรมชาติ

2.2.4 โครงการป่าสิริเจริญวรรษอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ 480 ไร่

เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2533 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการป่าสิริเจริญวรรษ เพื่อสงวนรักษาป่าไม้และพันธุ์ไม้ป่าต่างๆ ที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติมิให้สูญสลายไป นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์ความชุ่มชื้นของพื้นที่โครงการ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยด้านป่าและเป็นที่พักผ่อนหน่อยใจของประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามีส่วนร่วมและรณรงค์ให้มีการปลูกป่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งนิยมปลูกกันมากในเทศกาล หรือวันสำคัญต่างๆ เช่นวันพ่อ วันแม่ เป็นต้น ส่งผลให้พื้นที่บริเวณรอบโครงการมีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทำให้ฝนตกตามฤดูกาลและสามารถเป็นแหล่งน้ำให้แก่อ่างเก็บน้ำต่างๆ เพื่อใช้ในการกักเก็บน้ำไว้ให้เกษตรกรกร นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีลักษณะสวนป่า

2.2.5 ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรวิหาร พื้นที่ 32 ไร่เศษ

ปี 2535 ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมฯ เริ่มดำเนินการแก้ไขสภาพดินเสื่อมโทรมและให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำแก่ราษฎรทั่วไปตามแนวพระราชดำริ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่าแห้งแล้ง ดินทราย ประชาชนในพื้นที่มีการเพาะปลูกมันสำปะหลังเป็นหลัก และจะมีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก สำหรับดูแลและรักษามันสำปะหลังให้มีผลผลิตที่สูงขึ้น ส่งผลทำให้สภาพพื้นที่ดินมีความเสื่อมโทร และขาดความอุดมสมบูรณ์ หรือแร่ธาตุในดินในการปลูกพืชชนิดอื่นๆ และประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมี โดยมีการจัดกิจกรรม

ให้มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกพืชเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน และป้องกันดินถล่ม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการลดต้นทุนในการทำเกษตรกรรม เช่น การรณรงค์ให้ปลูกพืชโดยใช้วิธีทางธรรมชาติ ทั้งนี้ประชาชนที่เข้าร่วมมีสุขภาพที่แข็งแรง และยังสร้างอาชีพและนำรายได้เข้าสู่ครอบครัว ในปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่หันมาใส่ใจสุขภาพเพิ่มมากขึ้นมีความต้องการและสนใจเข้าเรียนรู้ และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานซึ่งกันและกัน

2.2.6 โรงพยาบาลวัดญาณสังวรารามและโรงพยาบาลสมเด็จเพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ พื้นที่ 28 ไร่

โรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม เกิดจาก พระราชดำริของพระบามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า “...โครงการวัดญาณสังวรารามฯ ควรมีโรงพยาบาลและโรงเรียน ..” หรือคือหลัก บ ว ร นั่นเอง ซึ่งช่วยประชาชนที่ต้องเดินทางไกลหากจะไปรักษาที่โรงพยาบาลบางละมุง นอกจากการรักษาพยาบาลทั่วไป ยังมีการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษาโรค และฟื้นฟูสุขภาพตามาตรฐาน และมีการบริหารจัดการกลุ่มงานออกเป็น 4 กลุ่มงาน คือ กลุ่มอำนวยการ กลุ่มบริการทางการแพทย์ กลุ่มยุทธศาสตร์และเวชกรรม และกลุ่มงานพยาบาล

โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ มีหน้าที่ในการส่งเสริม ป้องกัน รักษา และฟื้นฟูสุขสภาพของผู้สูงอายุ และมีหน้าที่หลัก คือ เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ 7 ด้าน นอกจากนี้ จะยังมีการดูแลในเรื่องของงานวิชาการ งานวิจัยหรือการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ และการป้องกันการติดเชื้อ

2.3. โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ ตำบลอัมพวา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ เป็นโครงการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำริให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนานำที่ดินที่คุณประยงค์ นาคะวะรังค์ ชาวอัมพวา ได้น้อมเกล้าฯ ถวายมาดำเนินการพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอัมพวา

การจัดการพื้นที่แห่งน้ำ สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาคำนึงถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอัมพวาโดยนำหลักการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ภูมิสังคม” และพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางและหลักการดำเนินงานที่สำคัญ กิจกรรมต่างๆ ที่สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาจะจัดขึ้นนั้น ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชุมชนอัมพวา ประกอบด้วย

สวนสาธิตการเกษตรเพื่อการเรียนรู้ เป็นการจัดพื้นที่สวนผลไม้เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตท้องถิ่น อัมพวาในด้านการเกษตร โยเฉพาะไม้ผล ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอัมพวา ทั้งยังเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิชาการเกษตร เกษตรกรชาวสวนและผู้สนใจ

ร้านค้าชุมชน อยู่ริมถนนประชาอุทิศ ใกล้สวนสาธิตการเกษตร จัดเป็นร้านค้าให้ชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวาเช้าพื้นที่เพื่อจำหน่าย หรือจัดแสดงสินค้า เพื่อให้ชุมชนอัมพวาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและสร้างรายได้ให้ชาวอัมพวา

ลานวัฒนธรรม “นาคะวะรังค์” เป็นลานอเนกประสงค์สำหรับการแสดงและกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นวิถีชีวิตลุ่มน้ำแม่กลองและอัมพวา สำหรับการตั้งชื่อลานวัฒนธรรมแห่งนี้ว่า “นาคะวะรังค์” นั้น เพื่อเป็นเกียรติแก่คุณประยงค์ นาคะวะรังค์ ผู้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวอัมพวา ชุมชนอัมพวา และชาวไทยที่รักวิถีชีวิตแห่งความเป็นไทย

ร้านกาแฟโบราณ “ชานชาลา” เป็นร้านจำหน่ายกาแฟเครื่องดื่ม มีมุมจำหน่ายของที่ระลึกของโครงการ ผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิชัยพัฒนา และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่กิจกรรมภายในโครงการ ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอัมพวา

ห้องนิทรรศการชุมชนเป็นพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ และกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนแม่กลองและอัมพวามีการจัดรูปแบบและเนื้อหาของนิทรรศการให้หมุนเวียนและสอดคล้องกับเนื้อหาการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนอัมพวาเพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชน ส่งเสริม เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ความรู้ ภูมิปัญญา และผลิตภัณฑ์ของชุมชนและท้องถิ่น

2.4. โครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

เมื่อปี 2544 นางสาวคมคาย นิลประภัสสร ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินที่ตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม เพื่อใช้ประโยชน์ในกิจกรรมของมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งมูลนิธิฯ ได้ดำเนินงานตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งวิชาการและแหล่งข้อมูลด้านการพัฒนาอาชีพตลอดจนเป็นแหล่งฝึกอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาวสำหรับประชาชน เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งเป็นต้นแบบของแหล่งเรียนรู้ในด้านการอาชีพและการให้บริการทางวิชาการที่หลากหลายครบวงจร

นอกจากนี้ ยังเพื่อเป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่ปรัชญาและแนวพระราชดำริให้แก่ผู้สนใจทั่วไป และขยายผลสู่ท้องถิ่น เป็นการเพิ่มศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งอนุรักษ์และส่งเสริมให้สามารถใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งเพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งธุรกิจท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยว และแหล่งบริการทางสังคมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

การบริการวิชาการซึ่งเป็นหัวใจของโครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนาได้ดำเนินการตามแนวพระราชดำริ “ขาดทุนคือกำไร” คือดำเนินการโดยไม่เน้นผลกำไรขาดทุน แต่คำนึงถึงการนำความรู้ที่ผู้เข้าอบรมได้รับ และนำไปประกอบอาชีพเป็นอาชีพเสริมหรือดำเนินชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ

งานสนับสนุนวิชาการ ประกอบด้วย การฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น เช่น หลักสูตรอาหารคาวหวาน สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ รวมถึงการบรรยายวิชาการและอบรมต่อยอดทางธุรกิจ เป็นต้น ส่วนการบริการด้านวิชาการอื่นๆ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ห้องปฏิบัติการสารสนเทศและเทคโนโลยี ห้องสัมมนา การจัดกิจกรรมทางวิชาการ นิทรรศการ กิจกรรมสันทนาการต่างๆ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมได้นำความรู้ที่ได้นี้ไปใช้ทั้งเพื่อการประกอบอาชีพหลัก อาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และบางรายนำไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย อีกทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้นี้ให้ผู้อื่นอีกด้วย

2.5. โครงการปรับปรุงและพัฒนา โรงพยาบาลเกาะยาวชัยพัฒน์ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงาและโครงการปรับปรุงและพัฒนา โรงพยาบาลกะปงชัยพัฒน์ อำเภอกะปง จังหวัดพังงา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชกระแสให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาสำรวจหาโรงพยาบาลที่ทรุดโทรมและพัฒนาโรงพยาบาลดังกล่าวให้มีความเหมาะสมสำหรับการบริการด้านสาธารณสุข การจัดหาครุภัณฑ์ทางการแพทย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสร้างบ้านพักเจ้าหน้าที่จะต้องให้มีความสะดวกสบายเพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมได้พระราชทานชื่อว่า โรงพยาบาลเกาะยาวชัยพัฒน์ และโรงพยาบาลกะปงชัยพัฒน์ นอกจากนี้ สำนักงานมูลนิชัยพัฒนา ได้สนองพระราชดำริในการจัดทำโครงการสนับสนุนทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุข เนื่องจากพื้นที่โรงพยาบาล อยู่ห่างไกลจากความเจริญ ทำให้การคมนาคมยากลำบาก และบุคลากรส่วนใหญ่จะขอย้ายเพื่อเข้าปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดที่มีความเจริญมากกว่า

3. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ปัจจุบัน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีบทบาทต่อการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งขั้นตอนในการดำเนินงานก็ไม่ยุ่งยาก สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาจึงนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประยุกต์เข้ากับการดำเนินโครงการต่างๆ อาทิ

3.1. ศูนย์วิจัยและพัฒนาชาน้ำมันและพืชน้ำมัน ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ณ เขตดินแดนเหนือสุดของอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นที่ตั้งของโครงการศึกษาและพัฒนาการปลูกชาน้ำมันและพืชน้ำมันของมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อศึกษาและทดลองปลูกต้นชาน้ำมันสายพันธุ์ Camellia Oleifera จากสาธารณรัฐประชาชนจีน และมีโรงงานเพื่อผลิตน้ำมันเมล็ดชาในประเทศไทย รวมถึงพืชน้ำมันอื่นๆ ที่มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการบริโภคเพื่อสุขภาพที่ดี

โครงการศึกษาและพัฒนาการปลูกชาน้ำมันของมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นโครงการที่ดำเนินงานสนองพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยเฉพาะในพื้นที่ภูเขาสูง ป้องกันการกัดเซาะพังทลายของหน้าดินบริเวณเชิงเขา และแก้ปัญหาการบุกรุกป่า โดยการว่าจ้างราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ให้มีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลต้นชาน้ำมัน รวมทั้งเก็บผลผลิตส่งให้โรงงานเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ต่อไป

ต้นชาน้ำมัน ส่วนใหญ่ปลูกในเขตพื้นที่ภูเขาสูงของอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ได้แก่ บ้านปางมะหัน บ้านปูนะ บ้านแม่หม้อ และโครงการพัฒนาดอยตุง รวมพื้นที่ปลูกมากกว่า 3,600 ไร่ ปลูกต้นชาน้ำมันได้มากกว่า 950,000 ต้น ซึ่งเป็นการทดแทนป่าไม้ที่ถูกบุกรุกทำลายขณะเดียวกันสามารถสร้างรายได้ให้แก่ราษฎรในพื้นที่และเห็นคุณประโยชน์ของการดูแลรักษาป่าและสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูลกัน

น้ำมันชามีคุณประโยชน์มากจนได้ชื่อว่าเป็นน้ำมันมะกอกแห่งโลกตะวันออกมีองค์ประกอบของไขมันไม่อิ่มตัวสูง ซึ่งเป็นไขมันที่ดีต่อร่างกาย ทำให้ร่างกายสามารถดูดซึมวิตามินเอ ดี อี เค ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังอุดมไปด้วยสารต้านอนุมูลอิสระ จึงช่วยป้องกันการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจตีบตัน อัมพาต ความดัน เบาหวาน และโรคหัวใจ

ด้วยคุณสมบัติและคุณประโยชน์ของชาน้ำมันที่มีอยู่มากมายและดีต่อสุขภาพ องค์การอาหารและยาจึงได้ให้การรับรองคุณภาพมาตรฐานชาน้ำมัน และมูลนิธิโรคหัวใจได้อนุญาตให้

ใช้ตราสัญลักษณ์ อาหารรักษ์หัวใจ ในสินค้าน้ำมันเมล็ดชาและน้ำมันเมล็ดทานตะวัน ในนามผลิตภัณฑ์ภัทรพัฒน์

นอกจากนี้ โครงการยังได้มีการพัฒนาต่อยอดในการผลิตผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในกลุ่มของเครื่องสำอางที่ทำจากเมล็ดชาน้ำมัน รวมถึงการนำกากชาน้ำมันที่เหลือจากการหีบน้ำมันแล้วมากำจัดหอยเชอรี่ในนาข้าวได้อีกด้วย รวมถึงเป็นแหล่งรวบรวม ศึกษา และทดสอบพืชน้ำมันอื่นๆ ที่สามารถนำมาผลิตเป็นน้ำมันได้ เช่น มะรุม งาม้อน ทานตะวัน ฟักทอง และดอกคำฝอย เป็นต้น

โครงการนี้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน สามารถเอื้อประโยชน์สุขให้เกิดขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและการมีอาชีพที่มั่นคงของราษฎรที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นชาน้ำมัน รวมถึงสุขภาพร่างกายที่ดีขึ้นของผู้ที่ได้บริโภคน้ำมันชาในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถฟื้นฟูป่าไม้ที่ถูกทำลายไปให้กลับคืนมา เกิดความเข้าใจในเรื่องการมีวิถีชีวิตร่วมกับป่าไม้อย่างพึ่งพิงกัน

ซึ่งเป็นไปตามพระราชดำริ “คนอยู่ร่วมกับป่า” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันจะนำไปสู่ชีวิตแห่งความสุข ความสมดุล และความยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในที่สุด

3.2. โครงการศึกษาการทดลองการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลบ้านพริก อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ดินเปรี้ยว (acid sulf soil) ในเขตจังหวัดนครนายก ส่วนมากพบอยู่ทางด้านใต้ของเขตอำเภอเมือง และอำเภอบ้านนา แต่จะพบมากที่สุดในเขตอำเภอองครักษ์ รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 100,000 ไร่

ดินเปรี้ยวจัดในเขตจังหวัดนครนายก มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง หรือค่า (pH) น้อยกว่า 4.5 กรดดังกล่าวเป็นกรดกำมะถันที่เกิดมาจากสารประกอบกำมะถันในดิน ที่เรียกว่า สารประกอบไพไรท์ (FeS) สัมผัสกับอากาศเมื่อดินแห้ง ถ้าดินเปียกตลอดเวลา สารประกอบไพไรท์ในดินจะไม่ถูกกับออกซิเจนในอากาศ กรดกำมะถันจะไม่เกิด สารประกอบไพไรท์ในที่นี้เป็นสารประกอบที่เกิดเองตามธรรมชาติ และเกิดมานานนับพันๆ ปี พบอยู่ทั่วไปในบริเวณดินที่เกิดจากตะกอนน้ำทะเลตามที่ราบลุ่มตลอดแนวชายฝั่งทะเลของประเทศ แต่มีปริมาณมากน้อยแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ ถ้าดินมีสารประกอบไพไรท์มาก เมื่อดินแห้งโอกาสที่จะเกิดกรดกำมะถันก็จะมีมาก

จากลักษณะดินที่กล่าวมา จะเห็นว่า น้ำ หรือการแช่ขังของน้ำในดิน มีบทบาทสำคัญต่อการเกิดกรดกำมะถันในดิน ถ้ามีน้ำมากพอที่จะรักษาระดับน้ำใต้ดินให้ตื้นกว่า 1 เมตร และให้

ดินชื้น หรือเปียกตลอดเวลา ความเป็นกรดก็จะไม่เพิ่มขึ้น และสามารถใช้น้ำชะล้างกรดออกไปจากดินได้ ทำให้ความเป็นกรดของดินลดลง ยิ่งไปกว่านั้น ถ้ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างประณีต (intensive farming) หรือมีการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยมีวิธีการจัดการดินและน้ำที่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้การทำการเกษตรในพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องดินเปรี้ยวเป็นไปอย่างยั่งยืนพื้นที่ดินซึ่งเคยเปรี้ยว ความเปรี้ยวก็จะลดลง ไม่ก่อให้เกิดปัญหาอีกต่อไป

สำหรับการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ดินเปรี้ยว ได้จัดทำแปลงสาธิตไว้แล้วในโครงการศึกษาทดลองการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในที่ดินมูลนิธิชัยพัฒนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยการจัดระบบชลประทานเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์ดังนี้

1. ใช้ในการรักษาระดับน้ำใต้ดิน เพื่อให้ชั้นดินเลนที่มีสารประกอบไพไรท์ ซึ่งอยู่ในระดับความลึก ประมาณ 100-150 เมตร มีน้ำแช่ขังอยู่ตลอดเวลา ทำให้สารประกอบไพไรท์ไม่ถูกอากาศ หรือถูกออกซิไดซ์ ไม่สร้างกรดกำมะถันเพิ่มเติมขึ้นมาอีก ยิ่งไปกว่านั้น การควบคุมระดับน้ำใต้ดินจะช่วยให้ดินมีความชื้นสูงและทำให้วัสดุปูนที่ใช้ปรับความเป็นกรดของดินมีอายุการใช้งานยาวนานขึ้น

2. ใช้ในการชะล้างกรดให้ออกไปจากดิน ถ้ามีการใช้น้ำชะล้างดินอย่างต่อเนื่อง ความเป็นกรดของดินก็จะลดลงจนถึงระดับที่สามารถปลูกพืชได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ปูนเป็นจำนวนหลายตันต่อไร่ ในทำนองเดียวกัน ถ้ามีการขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลาและเก็บกักน้ำ หรือมีการยกร่องเพื่อปลูกพืช การถ่ายน้ำเปรี้ยวออกจากบ่อ หรือจากท้องร่องเป็นระยะๆ แล้วเติมด้วยน้ำชลประทาน ความเป็นกรดของน้ำก็จะลดลงจนสามารถใช้เลี้ยงปลา หรือใช้ลดพืชได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวให้มีคุณภาพเหมาะสมกับการทำการเกษตร จำเป็นต้องมีน้ำชลประทานมาช่วยในการแก้ไข จึงเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนและถาวร โดยน้ำจะช่วยรักษาระดับน้ำใต้ดินและทำให้ดินชุ่มชื้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกรดกำมะถัน นอกจากนั้น น้ำจะช่วยในการชะล้างกรดออกจากดิน การใช้น้ำชะล้างควบคู่ไปกับการใช้ปูน สามารถลดอัตราการใช้ปูนไม่น้อยกว่า 25 เปอร์เซ็นต์ และทำให้ปูนที่ใส่ลงไปมีอายุการใช้งานนานขึ้น

การจัดการดังกล่าวทั้งหมดนี้ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้เพื่อการแก้ไขปัญหา คือ การปรับปรุงน้ำ ปรับปรุงดิน และเลือกกิจกรรม (พืช สัตว์เลี้ยง) ทุกประการ

3.3. โครงการกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2547 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปยังอิมแพ็ค อารีน่า เมืองทองธานี ได้รับสั่งถึงเรื่องที่เคยมีพระราชดำริถึงวิธีการกักเก็บน้ำรูปแบบใหม่ ในบริเวณพื้นที่แห่งหนึ่งในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เรื่องที่ทรงคิดนี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2524 ครั้งที่เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรบริเวณต้นน้ำแม่แตงในพื้นที่โครงการหลวงแกน้อยและโครงการหลวงพัฒนาที่ดินห้วยลึก โดยให้พิจารณาบริเวณที่เหมาะสมที่จะสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก แต่จากวันนั้น จนถึงวันนี้ พระราชดำรินี้ก็ยังไม่ได้ปรากฏออกมาให้เป็นรูปธรรม และได้รับสั่งถึงการกักเก็บน้ำด้วยรูปแบบใหม่นี้อีกครั้ง

พื้นที่โครงการหลวงห้วยลึก มีอาณาบริเวณประมาณพันไร่ ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวเผ่ามูเซอแดง กะเหรี่ยง และม้ง ปลูกกะหล่ำปลี กะหล่ำดอก ข้าวฟ่าง ข้าวโพด ถั่งเหลือง และงา โดยใช้น้ำฝนเป็นหลัก พื้นที่เป็นเนินสูงต่ำ เป็นภูเขาหินปูน ป่าไม้เป็นลักษณะป่าเบญจพรรณ ที่มีพืชพันธุ์นานาชนิดขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น มีความชื้นค่อนข้างสูง

พื้นที่ที่ทรงกำหนดไว้นั้น คือ ภูเขาหินปูนที่ภายในมีถ้ำ เป็นโพรงขนาดใหญ่ที่สามารถกักเก็บน้ำได้ตามพระราชประสงค์

ถ้ำที่บ้านห้วยลึก มีลักษณะเป็นถ้ำหินปูน เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำจะซึมลงใต้ดินแล้วผุดขึ้นเป็นแอ่งน้ำซึมน้ำซับ ส่วนในฤดูน้ำหลากจะมีน้ำไหลออกมาจากถ้ำ ไหลเรื่อยไปตามลำน้ำเล็กๆ แต่ไม่ได้มีการกักเก็บไว้อย่างใด ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง น้ำที่ไหลทิ้งไปปริมาณมากมายเช่นนี้ ควรที่จะนำมาใช้ในการเพาะปลูก หรือให้ราษฎรในบริเวณนี้ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น

การกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นวิธีการกักเก็บน้ำแบบใหม่ที่ยังไม่มีใครเคยทำมาก่อน เป็นการใช้พื้นที่ธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ โดยไม่มีการล่วงล้ำพื้นที่ดินราษฎรให้ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องรบกวนพื้นที่เพาะปลูกที่ราษฎรทำกันอยู่ ที่สำคัญ คือ จะช่วยลดการระเหยของน้ำ ทำให้ระดับน้ำใต้ดินเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พื้นดินมีความชุ่มชื้นมากขึ้นเช่นกัน ซึ่งเป็นพระราชประสงค์ให้ศึกษาทดลองถึงผลที่จะเกิดต่อไป รวมทั้งประโยชน์ที่ราษฎรจะได้รับจากการดำเนินโครงการในลักษณะเช่นนี้ นอกจากนี้ ยังเป็นการพัฒนาบุคลากรด้านวิศวกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นนวัตกรรมที่ใหม่มากทีเดียวสำหรับประเทศไทย และสำหรับโลกด้วยเช่นกัน

กรมชลประทานได้ออกแบบการก่อสร้างสันเขื่อนหน้าปากถ้ำเพื่อกักเก็บน้ำในระดับความสูง 16 เมตร แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่าให้ปรับแก้ความสูงให้ลดลงเหลือ 12.5 เมตร เพื่อความเหมาะสมและประหยัด

งบประมาณในการก่อสร้าง ในระหว่างการก่อสร้างนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรความก้าวหน้าที่พื้นที่ก่อสร้างถึงสองครั้งทรงพอพระทัยในการดำเนินงานที่เป็นไปด้วยดี ตรงตามพระราชประสงค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อมาภายหลัง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานชื่อโครงการนี้ว่า “โครงการกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริ” และได้เสด็จฯ มาทรงเปิดโครงการฯ เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2549

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริเป็นที่ประจักษ์ชัด เมื่อผลสำรวจออกมา พบว่า ระดับน้ำใต้ดินเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พื้นดินมีความชุ่มชื้นมากขึ้น สระน้ำและอ่างเก็บน้ำในบริเวณใกล้เคียงมีน้ำเต็มตลอดทั้งปี ทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เกษตรกรมีน้ำบริโภคและน้ำใช้เพื่อการเกษตรได้ตลอดทั้งปี มีรายได้ที่ค่อนข้างแน่นอนและคุณภาพชีวิตดีขึ้น

4. ด้านพลังงาน

พลังงานเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับประชาชนและประเทศชาติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีสายพระเนตรกว้างไกล และทรงตระหนักถึงเรื่องพลังงานของประเทศชาติมานานแล้ว ดังนั้น พลังงานจึงเป็นโครงการประเภทหนึ่งที่สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนามีการดำเนินงานและพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา อาทิ

4.1. โรงงานสกัดน้ำมันปาล์มและผลิตไบโอดีเซลครบวงจร ตำบลไร่ใหม่พัฒนา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ตำบลหนองพลับ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โรงงานสกัดน้ำมันพืชและผลิตไบโอดีเซลครบวงจรของมูลนิธิชัยพัฒนา ในพื้นที่โครงการปลูกป่าชัยพัฒนา-แม่ฟ้าหลวง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นการสนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องการศึกษาการนำปาล์มน้ำมันมาใช้แปรรูปเป็นน้ำมันไบโอดีเซล ซึ่งทรงให้ความสนพระทัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ทรงเน้นถึงประโยชน์ของปาล์มน้ำมันทุกๆ ส่วน และไม่ให้ทิ้งส่วนใดไปอย่างไร้ค่า เช่น ทะลายเปล่าก็อาจนำมาทำปุ๋ย หรือเพาะเห็ด ส่วนกากปาล์มก็สามารถนำไปใช้เลี้ยงวัว ควาย และปลา หรือทำเป็นเชื้อเพลิงแทนไม้ฟืนก็ได้ หากเกษตรกรสามารถแปรรูปน้ำมันดิบให้เป็นน้ำมันปาล์มบริสุทธิ์ ซึ่งสามารถผลิตเป็นน้ำมันปรุงอาหาร เนยขาว เนยเทียม สบู่ และผงซักฟอกได้ ก็จะทำให้เกษตรกรมีโอกาสใช้และจำหน่ายผลผลิตเหล่านี้เพื่อกินและใช้ในท้องถิ่นของตัวเอง และได้พระราชทานพระราชกระแสให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์สร้างโรงงานสาธิตสกัดน้ำมันปาล์มขึ้นที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

การศึกษาทดลองและพัฒนาปรับปรุงกระบวนการผลิตนี้ดำเนินการเรื่อยมา ในวันนี้โรงงานทั้งสามแห่งสามารถสนองพระราชดำริได้อย่างครบถ้วน ทั้งในเรื่องของการสกัดน้ำมันปาล์มดิบ การกลั่นน้ำมันปาล์มดิบเป็นน้ำมันปาล์มโอเลอีนบริสุทธิ์ ผลิตเนยขาว เนยเทียมจากไขเสตียรินบริสุทธิ์ รวมทั้งผลิตสบู่ซักล้าง สบู่ฟอกร่างกายได้ และนำไปใช้เร่งน้ำยายางพาราได้เป็นผลสำเร็จ และที่สำคัญการทดลองใช้น้ำมันไบโอดีเซลกับขบวนรถไฟดีเซลราง สายหาดใหญ่ -สุไหงโกลก โรงงานอุตสาหกรรม รถยนต์ของมหาวิทยาลัยฯ รถลากพ่วง รถบรรทุก เครื่องจักรกลการเกษตรและบุคคลภายนอก ได้ผลเป็นที่น่าพอใจมาก

ต่อมา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา จัดทำโครงการเกี่ยวกับปาล์มน้ำมันและพืชพลังงานทดแทนร่วมกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประกอบด้วย โครงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้านไบโอดีเซลเพื่อการแข่งขัน โครงการวิจัยการทดสอบใช้น้ำมันปาล์มดิบและไบโอดีเซลในเครื่องยนต์ดีเซล และโครงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมปาล์มน้ำมัน ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงกดปุ่มเดินเครื่องจักรของโรงงานปาล์มน้ำมันผลิตไบโอดีเซล เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2549

โรงงานแห่งนี้เป็นสถานที่ศึกษาทดลองการผลิตน้ำมันที่ใช้เป็นพลังงานทดแทนจากพืชและผลิตน้ำมันไบโอดีเซลแบบครบวงจรจากน้ำมันพืชที่ใช้แล้วและน้ำมันพืชพลังงานชนิดต่างๆ และเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนขนาดเล็กได้ใช้เป็นตัวอย่างในการนำผลปาล์มดิบมาผลิตเป็นน้ำมันปาล์ม และนำน้ำมันที่ใช้แล้วและน้ำมันพืชชนิดอื่นๆ มาผลิตเป็นไบโอดีเซล เพื่อใช้สำหรับเครื่องจักรกลการเกษตรขนาดเล็กในชุมชน เป็นการลดภาระการพึ่งพาน้ำมันดีเซลที่มีราคาสูง

ทั้งหมดนี้ คือ พระอัจฉริยภาพในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมองการณ์ไกลทรงมองเห็นคุณค่าของปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นพืชวัตถุดิบที่มีในบ้านเมืองเราและมีศักยภาพที่จะใช้เป็นเชื้อเพลิงทดแทนได้ในยามที่ทั่วโลกจะต้องพึ่งพาเมื่อถึงภาวะวิกฤตทางด้านน้ำมัน และทรงอดทนรอผลแห่งความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาจนกลายเป็นไบโอดีเซลมาอย่างยาวนาน ก่อนที่จะมีการตระหนักถึงความสำคัญของพลังงานทดแทนกันอย่างกว้างขวาง ในขณะนี้

4.2. โครงการอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา

ในปี 2527 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ดำเนินการสนองพระราชดำริ โดยจัดตั้งโครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มขนาดเล็กอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยการดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 2 โครงการย่อย คือ สำรวจปัญหาความต้องการของเกษตรกรสวนปาล์มรายย่อยในจังหวัดสตูล ตรัง กระบี่ สุราษฎร์ธานี และชุมพร ทำการค้นคว้าวิจัยและพัฒนากระบวนการสกัดน้ำมันปาล์มที่เหมาะสมสำหรับโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มขนาดเล็ก และได้เลือกใช้ระบบทอดผลปาล์มเนื่องจากทำได้ง่าย ลงทุนต่ำ และไม่มีน้ำเสียจากกระบวนการผลิต โดยได้จัดตั้งโรงงานสาธิตต้นแบบขึ้นที่บริเวณหลังโรงหล่อคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่อมา โครงการฯ ได้คัดเลือกกลุ่มเกษตรกรของสหกรณ์นิคมอ่าวลึก จำกัด จังหวัดกระบี่ เพื่อบริหารจัดการโครงการฯ และได้จัดสร้างโรงงานทดสอบขึ้นในปี พ.ศ. 2529 ในช่วงแรกใช้ระบบทอดผลปาล์มในกระทะใบบัวและพัฒนาเป็นรางเกลียว การดำเนินงานในระยะปีแรกๆ ประสบกับการขาดทุน เนื่องจากกระบวนการ ผลิตโดยเฉพาะรางเกลียวควบคุมอุณหภูมิทอดได้ยากทำให้น้ำมันมีสีคล้ำและเครื่องหีบมีประสิทธิภาพไม่สูงพอ ในปี 2534 โครงการฯ ได้มีการปรับปรุงกระบวนการผลิตเป็นระบบการทอดภายใต้สภาพสุญญากาศขึ้นเป็นผลสำเร็จและสามารถดำเนินการในเชิงพาณิชย์ได้ เนื่องจากคุณภาพของน้ำมันปาล์มได้มาตรฐาน สีไม่คล้ำ และกรดไม่สูง ประสิทธิภาพการหีบน้ำมันสูงเนื่องจากได้เปลี่ยนเครื่องหีบใหม่แต่น้ำมันปาล์มที่สกัดได้เป็นน้ำมันผสมระหว่างน้ำมันปาล์มกับน้ำมันเมล็ดในเรียกว่าน้ำมันผสมเกรดบี แต่ในที่สุดสหกรณ์ฯ ก็หยุดดำเนินการไปในช่วงปลายปี พ.ศ.2539 - 2540 และต่อมา ในปี 2540 โครงการฯ มีการปรับปรุงเครื่องจักรอุปกรณ์ และสร้างถังเก็บน้ำมันขนาด 30 ตัน ขึ้นเพื่อเพิ่มขนาดของถังเก็บ

4.3. โครงการโรงงานต้นแบบการสกัดน้ำมันปาล์มระบบสหกรณ์ ที่สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จังหวัดกระบี่

เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2543 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรการใช้น้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์และเมทิลเอสเตอร์ที่ผลิตจากน้ำมันปาล์มในการเดินเครื่องจักรกลการเกษตรที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมกันสาธิตถวาย และต่อมาในปี 2544 สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาได้สนับสนุนงบประมาณให้แก่มหาวิทยาลัยสงขลา-นครินทร์ให้ดำเนินการโครงการที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำมันปาล์มมาแปรรูปเป็นน้ำมันเชื้อเพลิงทดแทนน้ำมันดีเซล รวม 2 โครงการ คือ โครงการทดสอบการใช้น้ำมันปาล์มทดแทนน้ำมันดีเซลในเครื่องจักรกลการเกษตร และโครงการจัดตั้งโรงงานต้นแบบสกัดน้ำมันปาล์มขนาดกำลังผลิต 2 ตันทะลายต่อชั่วโมงที่สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จำกัด จังหวัดกระบี่

การดำเนินงานโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มต้นแบบในระดับสหกรณ์เป็นโรงงานขนาดเล็กที่มีกำลังการผลิต 2 ตันทะลายต่อชั่วโมงสามารถรับผลผลิตปาล์มน้ำมันได้ประมาณ 3,000-4,000 ไร่ ซึ่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ออกแบบโรงงานโดยใช้กระบวนการทอดผลปาล์มในสภาพสุญญากาศ ทำให้ไม่มีน้ำเสียจากกระบวนการผลิต เมื่อปี 2546 ได้เริ่มทดสอบระบบต่างๆ แต่เนื่องจากเป็นโรงงานใหม่ จึงต้องใช้เวลาในการแก้ไขปรับปรุงเครื่องจักรและอุปกรณ์ และแก้ปัญหาด้านเทคนิคต่างๆ จนถึงเดือนมีนาคม 2547 สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จำกัด จึงได้เริ่มดำเนินการสกัดน้ำปาล์มได้ โยทำงานวันละ 8 ชั่วโมง ใช้ผลปาล์มร่วมเป็นวัตถุดิบทั้งหมด เนื่องจากขาดแคลนแรงงานสับทะลายปาล์มสด จึงทำให้น้ำมันปาล์มดิบที่สกัดได้มีปริมาณกรดไขมันอิสระสูง แต่มีประสิทธิภาพการสกัดน้ำมันสูงถึง 30-50% ของน้ำหนักผลปาล์มที่เข้าผลิต ซึ่งสหกรณ์ฯ ได้ฝากขายน้ำมันปาล์มดิบทั้งหมดที่โรงงานสกัดน้ำมันปาล์มของชุมนุมสหกรณ์ชาวสวนปาล์มจังหวัดกระบี่ ในราคาประมาณ 12.50-13.50 บาทต่อกิโลกรัม เพื่อลดภาระด้านการจัดจำหน่ายเอง ส่วนกากปาล์มที่เป็นผลพลายได้นั้น สหกรณ์ฯ สามาระจำหน่ายได้ทั้งหมด ต่อมา สหกรณ์ฯ ได้มีการปรับแผนการดำเนินงานเพื่อลดต้นทุนการผลิต ส่งผลให้ใน ปี 2548 สหกรณ์ฯ สามารถดำเนินการเลี้ยงตัวเองได้ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ซึ่งมีอุปกรณ์การผลิตไบโอดีเซล ขนาด 1,000 ลิตร จะทดลองนำตัวอย่างน้ำมันปาล์มดิบของสหกรณ์นิคมอ่าวลึก จำกัด มาผลิตไบโอดีเซลและวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตและคุณภาพน้ำมันไบโอดีเซลที่ผลิตได้ รวมทั้งทดลองการผลิตไบโอดีเซลจากไขสบู่ที่เกิดจากการระบวนการลดกรดด้วยเพื่อดำเนินการในลักษณะเชิงพาณิชย์ โดยมีกระบวนการที่ครบวงจร ซึ่งการผลิตแบบครบวงจรนี้จะทำให้สามารถผลิตไบโอดีเซลที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ รวมทั้งแปรรูปผลิตผลพลอยได้ให้มีมูลค่าเพิ่ม และสามารถจำหน่ายได้ทั้งหมด

4.4. โครงการศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานแบบครบวงจรจากข้าว ตำบลลาดบัวหลวง อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำเนินตาม พระบรมราโชบายในการพัฒนาที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ โดยคำนึงถึงสภาพภูมิสังคมและการประกอบอาชีพของราษฎรเป็นสำคัญ

สำหรับในบริเวณพื้นที่ภาคกลางที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ ที่ดินจำนวนมากในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี สมุทรสาคร และพิษณุโลก ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิชัยพัฒนา ได้นำมาจัดทำเป็นโครงการสาธิตการ

ทำนาในที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งได้แบ่งแปลงนาออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจัดทำเป็นแปลงที่ใช้ระบบกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสานระหว่างสารสกัดจากธรรมชาติร่วมกับสารเคมี ซึ่งจะต้องใช้อย่างถูกวิธีและเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้นหรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่า IPM ย่อมาจาก Integrated Pest Management ส่วนที่สองเป็นแปลงที่ใช้สารเคมีในการควบคุมศัตรูพืชเพียงอย่างเดียวเพื่อให้เกษตรกรเห็นความแตกต่างของวิธีการทั้งสองแบบ นอกจากนี้ ได้อนุญาตให้เกษตรกรเช่าที่ดินทำนาได้ โดยเน้นการลดละเลิกใช้สารเคมีในแปลงนา ให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องการควบคุมศัตรูพืชโดยใช้วิธีธรรมชาติการทำเช่นนี้เพื่อเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรที่ทำนาในที่ดินของมูลนิธิฯ และเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรรายอื่นๆ ได้เห็นว่าการเพิ่มผลผลิตข้าว โดยร่างกายของตนเองปลอดภัยจากสารพิษสามารถทำได้อย่างไร และมีผลไปถึงผู้บริโภคก็จะได้รับประทานข้าวที่เต็มไปด้วยคุณค่าทางโภชนาการ ที่สำคัญ คือ ปลอดภัยจากสารเคมีต่างๆ

ในปัจจุบันพื้นที่ปลูกข้าวในโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาทั่วประเทศ สามารถผลิตข้าวได้ปีละกว่า 10,000 ไร่ มีเกษตรกรให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก และได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ในที่ดินของตนเอง ส่งผลให้เกิดการลดต้นทุนการผลิต เพราะเกษตรกรสามารถลดอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวลดการใช้สารเคมีกำจัดโรคพืชและแมลงในแปลงนาลงได้จำนวนหนึ่ง ลดการใช้ปุ๋ยเคมี หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และสารชีวภัณฑ์มาทดแทนสารเคมี สภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้น สัตว์น้ำในท้องนา เช่น ปูนา กบ เขียด กลับมาเหมือนที่เคยเป็นมา ที่สำคัญ ก็คือสุขภาพร่างกายของเกษตรกรแข็งแรงขึ้น

นอกจากนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้สนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เช่น การนำวิธีการผลิตพลังงานจากชีวมวล (Gasifier) มาใช้เพื่อส่งเสริมการผลิตพลังงาน และนำพลังงานนั้นมาใช้ในกิจกรรมโรงสีข้าว โดยการจัดทำเป็น “โครงการศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานทดแทนจากข้าวครบวงจร” อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โครงการนี้จะทำให้เกิดการจัดการด้านข้าวอย่างมีระบบ ข้าวมีคุณภาพดี ปราศจากสารเคมี บริโภคได้อย่างปลอดภัย

การทำงานของโรงสีข้าวจะเหมือนกับโรงสีข้าวโดยทั่วไปที่ต้องมีไซโล เครื่องอบลดความชื้น และเครื่องสีข้าว เป็นต้น แต่สำหรับการดำเนินงานของโรงสีข้าว ณ ที่นี้ มีความพิเศษในแง่ของการนำวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดตามพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือที่เรียกว่า zero waste hundred used วัสดุเหลือใช้จากการทำนาจะนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้มากมาย เช่น นำแกลบที่ได้จากการสีข้าวเปลือกมาผลิตเป็นเชื้อเพลิง จากนั้นนำเชื้อเพลิงที่ได้มาผลิตกระแสไฟฟ้าได้ถึง 200 กิโลวัตต์ต่อชั่วโมง เพื่อใช้ในโรงสีข้าว ในระยะต่อไปได้วางแผนที่จะนำฟางข้าวมาเป็นวัสดุเชื้อเพลิงในการสีข้าวอีกด้วย นำรำข้าวมาสกัดเป็นน้ำมันรำข้าว ซึ่งมีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น ลดคอเลสเตอรอล ขจัดไขมันในเส้นเลือด บำรุงผิวพรรณ เป็นต้น นำขี้เถ้าแกลบมาใช้ในการเพาะกล้าไม้ ปลูกต้นไม้ ซึ่งขี้เถ้าแกลบนี้ สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นวัสดุในเชิงอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มประโยชน์และคุณค่าให้มากขึ้นได้อีกด้วย ส่วนข้าวสารที่ได้จะนำบรรจุถุงในระบบสุญญากาศ ส่งจำหน่ายภายใต้ตราสินค้า “ภัทรพัฒน์” ของมูลนิธิชัยพัฒนา รายได้จากการจำหน่ายกลับคืนสู่แผ่นดินในรูปของการพัฒนาตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์นายกกิตติมศักดิ์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประธานกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา

โครงการศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานทดแทนจากข้าวครบวงจรนี้คือ ต้นแบบในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีในการดำเนินกิจกรรมข้าวอย่างครบวงจรเน้นการนำวัสดุการเกษตรมาผลิตเป็นเชื้อเพลิงซึ่งเป็นการลดการนำพลังงานจากภายนอกมาใช้นอกจากนี้ พระราชดำริที่เกี่ยวกับการนำวัสดุการเกษตรมาผลิตเป็นเชื้อเพลิงนั้น ได้ทรงทำให้เห็นเป็นตัวอย่างมานานแล้ว เช่น การทำแกลบอัดแท่ง ทดแทนการใช้ถ่านไม้ ลดการตัดไม้เพื่อมาทำเชื้อเพลิง การผลิตแก๊สโซฮอล์ และการผลิตไบโอดีเซลสำหรับเครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น อันเป็นตัวอย่างที่ดีหากจะมีการนำแนวพระราชดำริต่างๆ เหล่านี้ไปปรับใช้ในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้กลุ่มเกษตรกรพึ่งพาตนเองได้อย่างแข็งแรง สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้อย่างมีความสุขและมีอิสรภาพในการดำเนินชีวิต

5. ด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวของประชาชนตลอดเวลา และคนส่วนมากมักจะมองข้าม นั้นคือสิ่งแวดล้อม หากแต่สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนามีโครงการที่ดำเนินการมุ่งศึกษา และค้นคว้าเพื่อทราบถึงข้อดี ข้อเสีย ที่ชัดเจน เพื่อนำไปส่งเสริม เผยแพร่ และให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนได้ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน อาทิ

5.1. โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นโครงการพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงห่วงใยในปัญหาน้ำเน่าเสียและปริมาณขยะที่มีจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม จึงทรงมีพระราชกระแสให้มูลนิธิชัยพัฒนาพิจารณาจัดหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีธรรมชาติ พร้อมทั้งการกำจัดขยะด้วยวิธีการเรียบง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง

โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2533 ภายใต้ความร่วมมือของมูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรมชลประทาน เทศบาลเมืองเพชรบุรี และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เพื่อร่วมกันศึกษาวิจัยหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมตามแนวพระราชดำริ โดยเลือกพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีเป็นพื้นที่นำร่องในการศึกษาวิจัย ณ บริเวณแหลมผักเบี้ย ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ผลของการศึกษาทดลองของโครงการ ซึ่งได้ค้นคว้าวิจัยเทคโนโลยีด้านการกำจัดขยะ และการบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีธรรมชาติช่วยธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ สามารถสรุปความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ 4 แนวทาง คือ 1. การกำจัดขยะในกล่องคอนกรีต 2. การกำจัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัด 3. การกำจัดน้ำเสียด้วยระบบหญ้ากรอง การกำจัดน้ำเสียด้วยระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเทียม และ 4. การกำจัดน้ำเสียด้วยระบบป่าชายเลน อีกทั้งได้บริการวิชาการ เพื่อเผยแพร่ความรู้เทคโนโลยีการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริให้แก่ชุมชนและหน่วยงานที่สนใจ

โครงการมีพื้นที่ประมาณ 9,000 ไร่ สามารถรองรับน้ำเสียได้ 2.4 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี และรองรับขยะ 18 ตันต่อปี ซึ่งวิธีการบำบัดน้ำเสีย ประกอบด้วย ระบบบ่อบำบัดและพืชบำบัด สำหรับระบบบ่อบำบัดน้ำเสีย ขั้นตอนเริ่มตั้งแต่ นำน้ำเสียจากเมืองมาปล่อยลงบ่อซึ่งเรียงต่อกันหลายบ่อ ปล่อยให้น้ำไหลล้นจากบ่อหนึ่งไปสู่อีกบ่อหนึ่ง ตะกอนและโลหะหนักที่อยู่ในน้ำจะตกลงไปอยู่ก้นบ่อ น้ำที่ไหลผ่านบ่อต่างๆ จะได้รับการบำบัดผ่านกระบวนการทางธรรมชาติ Natural Oxidation อาศัยแสงแดด ลม และออกซิเจนในอากาศ จากบ่อหนึ่งไปสู่อีกบ่อหนึ่ง คุณภาพน้ำจะสะอาดขึ้นเป็นลำดับ และมีปริมาณออกซิเจนเพิ่มขึ้นในน้ำ จนถึงบ่อสุดท้าย น้ำมีความสะอาดเพียงพอที่จะเลี้ยงปลาได้และเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำและพืชน้ำทั้งหลาย สำหรับระบบพืชบำบัดนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ปลูกพืชและหญ้าชนิดต่างๆ ที่สามารถขึ้นได้ในบ่อที่มีน้ำเสีย โดย

อาศัยหลักการเดียวกันในการปล่อยให้น้ำไหลล้นจากบ่อหนึ่งไปสู่บ่อหนึ่ง พืชจะดูดซับโลหะหนักและอินทรียวัตถุ น้ำที่ได้ผ่านการบำบัดทั้ง 2 แบบ เมื่อถึงบ่อสุดท้ายน้ำจะมีคุณภาพดี สะอาดตามมาตรฐาน คือ ได้ค่า BOD ต่ำกว่า 20 มิลลิกรัมต่อลิตร และสามารถปล่อยลงสู่ป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลต่อไป เท่ากับคืนชีวิตกลับสู่ทะเล

การดำเนินงานในปัจจุบัน เน้นการส่งเสริมและเผยแพร่เทคโนโลยีการกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสียมากขึ้น โดยการจัดตั้งศูนย์ฯ ต้นแบบที่จังหวัดเพชรบุรี และมีโครงการนำร่องเป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีของโครงการ 5 ศูนย์ คือ ภาคเหนือ (จังหวัดอุตรดิตถ์และสุโขทัย) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดอุบลราชธานี) ภาคตะวันตก (จังหวัดสุพรรณบุรี) ภาคตะวันออก (จังหวัดจันทบุรี) และภาคใต้ (จังหวัดตรัง)

ผลจากการดำเนินโครงการมาตลอดระยะเวลา 20 ปี นอกจากการบำบัดน้ำเสียและกำจัดขยะอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งแล้ว ผลพลอยได้จากการคืนชีวิตสู่แผ่นดิน คือ การเกิดแผ่นดินงอกในบริเวณแหลมผักเบี้ย ประมาณ 300 ไร่ และเป็นแหล่งพักอาศัยของนกอพยพต่างถิ่นมากกว่า 240 สายพันธุ์ เช่น วงศ์นกเป็ดน้ำ วงศ์นกฟลามิงโก้ วงศ์นกกรีดน้ำ วงศ์นกกระทุง วงศ์นกโจรสลัด เป็นต้น ถือเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ ประเภทและปริมาณของสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำมีเพิ่มมากขึ้น เช่น ปลา กุ้ง หอย สัตว์ประเภทตะกวด

ทุกวันนี้ สรรพชีวิตได้หวนกลับคืนฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ วงจรแห่งชีวิตได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่งด้วยวิธีการของธรรมชาติที่เรียบง่าย แต่ได้คุณประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ ทั้งนี้ด้วยพระวิสัยทัศน์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเข้าใจในหลักแห่งธรรมชาติและหลักของการเกื้อกูลกันของทุกชีวิต

5.2. โครงการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเครื่องกลเติมอากาศของมูลนิธิชัยพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาสามารถยิ่งในด้านการประดิษฐ์ ทรงสร้างสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมมากมายเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ราษฎรได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และไม่เพียงแต่เกิดประโยชน์ต่อประชาชนคนไทยเท่านั้น ผลงานในพระราชดำริของพระองค์ยังเป็นที่ประจักษ์แก่นานาประเทศด้วย

เมื่อนับย้อนหลังไปมากกว่า 20 ปี สภาพแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ในประเทศไทย เริ่มเสื่อมโทรมและเน่าเสีย ราษฎรเดือดร้อน เพราะไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ ความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการทิ้งขยะมูลฝอยและน้ำเสียจากบ้านเรือนชุมชนและโรงงาน

อุตสาหกรรมลงสู่ท่อน้ำทิ้ง หรือแหล่งน้ำต่างๆ โดยไม่ได้บำบัดน้ำให้สะอาดเสียก่อน และประการสำคัญคือ เรายังขาดระบบบำบัดน้ำเสียที่ดีและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งต้องมีการลงทุนที่ค่อนข้างสูง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับทราบและทรงห่วงใยในความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด จึงได้พระราชทานพระราชดำริที่เรียบง่ายในการแก้ไขปัญหาไว้หลายวิธี เช่น ทรงแนะนำให้ใช้น้ำดีช่วยบรรเทาน้ำเสีย ที่เรียกกันว่า “น้ำดีไล่น้ำเสีย” และวิธีกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวาและพืชน้ำต่างๆ ที่ทรงเรียกว่า “อธรรมปราบอธรรม” วิธีการเหล่านี้สามารถบรรเทาและแก้ไขปัญหาได้ระดับหนึ่ง

ขณะเดียวกัน ทรงนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านเรียกว่า “หลุก” มาเป็นต้นแบบในการพัฒนาเป็นเครื่องกลเติมอากาศที่เรียบง่าย เต็มเปี่ยมไปด้วยประสิทธิภาพ สามารถนำมาใช้ในการบำบัดน้ำเสียได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งรู้จักกันดีในชื่อ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” และได้ทรงจดทะเบียนสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธย นับเป็นสิ่งประดิษฐ์ประเภทเครื่องกลเติมอากาศเครื่องที่ 9 ของโลกที่ได้รับสิทธิบัตร เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2536 การจดทะเบียนสิทธิบัตรนี้ ทรงทำเพื่อเป็นตัวอย่างแก่พสกนิกรให้เห็นความสำคัญของการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา และให้รู้จักการใช้ความคิดทางปัญญาให้เกิดประโยชน์อีกด้วย

สมรรถนะในการปรับปรุงน้ำให้มีคุณภาพดีขึ้นของกังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ ดังเช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลที่ 1 ประเภทรางวัลผลงานคิดค้น หรือสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติประจำปี 2536 และองค์กรนักประดิษฐ์ของยุโรป หรือ The Belgian Chamber of Inventors ได้จัดงาน Brussels Eureka 2000 ครั้งที่ 49 ในปี 2543 ณ ประเทศเบลเยี่ยม ได้ประกาศรางวัลถึงเหตุผลของการพิจารณาให้รางวัลกังหันน้ำชัยพัฒนาว่า

“รางวัลต่างๆที่ประกาศในวันนี้มิใช่ว่าจะพิจารณามอบให้กันอย่างง่ายๆ สิ่งประดิษฐ์ทุกสาขา จะต้องสามารถนำไปใช้งานได้กว้างขวาง เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมทั่วโลก ดังนั้น กังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นที่น่าสรรเสริญให้เป็นสิ่งประดิษฐ์ดีเด่นในครั้งนี้”

นอกจากนี้ คณะกรรมการนานาชาติได้กล่าวสดุดีพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่า

“พระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นนักพัฒนา ทรงมีพระวิริยะอันสูงส่ง ทรงมีพระอัจฉริยภาพและพระวิสัยทัศน์ที่ดี ทรงงานหนักเพื่อประชาชนของพระองค์เอง ทรงใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่าย และสิ่งประดิษฐ์ในพระองค์สามารถนำไปใช้งานได้อย่างกว้างขวางทั่วโลก”

กังหันน้ำชัยพัฒนานอกจากมีการติดตั้งเพื่อการบำบัดน้ำเสียให้มีคุณภาพดีขึ้นในแหล่งน้ำต่างๆ ของประเทศไทยแล้ว ในต่างประเทศ ได้มีการขอพระราชทานเพื่อนำไปติดตั้งในสระน้ำเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยเช่นกัน คือ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยี่ยม กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร และพุทธคยา ประเทศอินเดีย

พระอัจฉริยภาพด้านนักประดิษฐ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นสิ่งที่ประชาชนชาวไทยควรภาคภูมิใจ เพราะสิ่งที่ทรงคิดค้นขึ้นมานั้น ล้วนนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของพสกนิกร รวมถึงการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของประเทศ จนได้รับการแซ่ซ้องสรรเสริญจากนานาอารยประเทศในพระปรีชาสามารถและความรักความเมตตาที่มีต่อพสกนิกรของพระมหากษัตริย์ไทยผู้ยิ่งใหญ่พระองค์นี้

5.3. โครงการเครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ RX-5C

สืบเนื่องจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียด้วยการใช้เครื่องกลเติมอากาศซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” เมื่อปี พ.ศ. 2531 ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 พระองค์ทรงคิดค้นประดิษฐ์เครื่องบำบัดน้ำเสียเพิ่มเติม โดยพระราชทานพระราชดำริให้มีการจัดสร้างเครื่องกลเติมอากาศแบบ RX-5 และได้พระราชทานภาพลายฝีพระหัตถ์เครื่องกลเติมอากาศทางโทรสารให้กรมชลประทานจัดสร้างเครื่องต้นแบบ 3 รูปแบบ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2533 คือ

รูปแบบที่ 1 แบบอัดอากาศลงไปในน้ำ (Air pump)

รูปแบบที่ 2 แบบใช้ความเร็วของน้ำดึงอากาศจากภายนอกเข้าผสม (Water pump)

รูปแบบที่ 3 นำรูปแบบที่ 1 และที่ 2 ผสมกัน โดยแทนที่จะดึงอากาศภายนอกเข้าผสมตามรูปแบบที่ 2 แต่ใช้วิธีการอัดอากาศเข้าช่วย (Water-air pump)

กรมชลประทานรับสนองพระราชดำริในการศึกษาและสร้างต้นแบบตามภาพฝีพระหัตถ์ และได้นำไปทดสอบการทำงานที่อ่างเก็บน้ำห้วยตะแปดในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี ปรากฏว่ารูปแบบที่ 3 มีประสิทธิภาพดีที่สุด แต่เครื่องกล

เติมอากาศต้นแบบนี้มีขนาดใหญ่ จึงได้มีการพัฒนาปรับปรุงให้เครื่องมีขนาดเล็ก เพื่อจะได้นำไปติดตั้งในแหล่งน้ำที่ไม่สามารถติดตั้งกังหันน้ำชัยพัฒนา ซึ่งมีขนาดใหญ่ได้

เมื่อได้ปรับปรุงแก้ไขเครื่องกลเติมอากาศแบบ RX-5C ให้ตัวเครื่องมีขนาดเล็กกะทัดรัด เหลือเพียง 60 เซนติเมตร และมีประสิทธิภาพการใช้งานสูงสุด สามารถขนย้ายและติดตั้งง่าย เครื่องเครื่องกลเติมอากาศแบบ RX-5C นี้ สามารถดึงน้ำเสียที่อยู่ก้นบ่อเข้าผสมกับอากาศและเกิดคลื่นน้ำ ทำให้น้ำไหลหมุนเวียน น้ำเสียจะผสมกับออกซิเจนในอากาศ ซึ่งทำให้น้ำมีคุณภาพ และสามารถนำไปดัดแปลงใช้ประโยชน์เป็นปั๊มดูดตะกอนได้อีกด้วย โดยปิดทางเข้าอากาศ

รูปแบบของตัวเครื่อง ประกอบด้วย ชุดสูบน้ำ และชุดอัดอากาศต่ออยู่บนเพลาเดียวกัน โดยใช้มอเตอร์ไฟฟ้า ขนาด 2 แรงม้า เป็นตัวขับเคลื่อนลอยตัวอยู่บนทุ่นเกือกม้า เครื่องกลเติมอากาศแบบ RX-5C อาศัยแรงขับด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าขนาด 2 แรงม้า 3,000 รอบ/นาที ขณะเครื่องทำงานวัดค่ากระแสไฟฟ้าได้ 2.8 แอมแปร์ การทำงานเช่นนี้สามารถถ่ายเทออกซิเจนได้ประมาณ 1.8-2 กิโลกรัมออกซิเจน/แรงม้า/ ชั่วโมง

สิทธิบัตรในพระปรมาภิไธย มูลนิธิชัยพัฒนา ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ดำเนินการขอจดสิทธิบัตรเครื่องกลเติมอากาศแบบ RX-5C ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ออกสิทธิบัตรการประดิษฐ์ เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2544 ในชื่อ “เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ”

เครื่องกลเติมอากาศแบบ RX-5C ที่สร้างเสร็จสมบูรณ์ตามพระราชดำริแล้วนั้น ได้นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสาธิตการทำงานเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2543 ณ ทะเลน้อย วังไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งในปัจจุบันเครื่องกลเติมอากาศเครื่องนี้ยังคงใช้งานอยู่ที่วังไกลกังวล

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณยิ่งที่ทรงคิดค้นหาวิธีการแก้ไขและปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น ด้วยทรงเห็นว่า “น้ำ” มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะ “น้ำ คือ ชีวิต”

5.4. โครงการพัฒนาป่าชุมชน บ้านอ่างเอ็ด ตำบลตกพรม อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพระราชดำริให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาดำเนินการรับโอน จำนวน 14 แปลง เนื้อที่รวม 160 ไร่ 1 งาน 46 ตารางวา ตั้งอยู่ที่ตำบลตกพรม อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี เพื่อดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาป่าชุมชนให้

ผู้สนใจเข้ามาศึกษาหาความรู้ มีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ รวมทั้งสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

โครงการมีการดำเนินงานใน 3 เรื่อง คือ ด้านการเกษตร มีการจัดทำแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน จัดทำแปลงทดสอบพันธุ์ปาล์ม และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของผู้ที่สนใจทั่วไปตลอดจนขยายพันธุ์ไม้ประจำถิ่น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนในพื้นที่และร่วมกับหน่วยงานภายนอกจัดกิจกรรม และฝึกอบรมเยาวชนในเรื่องต่างๆ และจัดทำหนังสืออิเล็กโทรนิกส์ (E-BOOK) เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ

ด้านป่าไม้มีการวางหลักหมุดเพื่อการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของโครงการศึกษาสำรวจพันธุ์ไม้ ศึกษาวิจัยในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับป่าชุมชนภายในโครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยความหลากหลายของแมลงกลุ่มด้วง และผีเสื้อกลางคืน และการบำรุงรักษาสภาพพื้นที่ป่าชุมชน ตลอดจนการเพาะพันธุ์กล้าไม้ป่าหายากเพื่อนำไปจำหน่าย รวมทั้ง มีการดำเนินการฝึกอบรมเยาวชนในเรื่องสัตว์ป่า และพันธุ์ไม้ต่างๆ ในป่าชุมชน และรวมกลุ่มเยาวชนปลูกพันธุ์ไม้ท้องถิ่นเสริมไปในพื้นที่ เช่น สมุนไพรพื้นบ้านต่างๆ เพื่ออนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่น

ด้านการจัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านการทำเหมืองพลอย เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้วิถีของชุมชน และร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จัก

5.5. ศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ใน พ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้มีพระราชดำริพระราชทานป่าไม้ให้แก่ปวงชนชาวไทย โดยให้มูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงเป็นแกนกลางในการปลูกป่าพระราชทาน และให้มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนมูลนิธิต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการปลูกป่าและบำรุงรักษา เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง มูลนิธิชัยพัฒนา และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ได้มีนโยบายที่จัดทำโครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนที่จังหวัดสงขลาและจังหวัดปัตตานี โดยให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการ ต่อมา มูลนิธิโททาลแห่งประเทศไทย ได้ขอเข้าร่วมโครงการและให้การสนับสนุนงบประมาณสมทบเพิ่มเติม

หน่วยงานรับผิดชอบ สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ปัจจุบัน มูลนิธิชัยพัฒนาได้มอบหมายให้สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับประโยชน์และคุณค่าของป่าชายเลน เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยจัดรูปแบบเป็นทัศนานิเวศน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับป่าชายเลนในด้านต่างๆ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทัศนศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเนื่องจากปัจจุบันมีปัญหาด้านความปลอดภัยในพื้นที่โครงการฯ ทำให้มีการชะลอโครงการฯ ไว้

5.6. โครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนบ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระราชดำริพระราชทานป่าไม้ให้แก่ปวงชนชาวไทย โดยให้มูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เป็นแกนกลางในการปลูกป่าพระราชทาน และมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนมูลนิธิต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการปลูกป่าและบำรุงรักษา เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้พระราชทานพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนา และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง จัดทำโครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนที่จังหวัดสงขลาและจังหวัดปัตตานี ต่อมา มูลนิธิโททาลแห่งประเทศไทย ได้เข้าร่วมโครงการและให้การสนับสนุนงบประมาณ และมีสถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และเทศบาลตำบลหัวเขารับผิดชอบร่วมกับสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ผลดำเนินการการจัดตั้งกลุ่มประสานงาน หรือชมรมฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน จากตัวแทนราษฎรตำบลหัวเขา รวม 8 หมู่บ้าน พบว่าราษฎรให้การตอบรับที่ดีต่อโครงการมากขึ้น จนส่งผลให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดีต่อระบบนิเวศน์ มีการร่วมกันปลูกป่าเพิ่มเติม และช่วยกันดูแลรักษาป่าชายเลน ในพื้นที่ประมาณ 312 ไร่ นอกจากนี้ได้ขยายกิจกรรมต่อเนื่องต่าง ๆ ได้แก่ การเพาะกล้าไม้และขยายพื้นที่ปลูกป่า การจัดสร้างที่ทำการถาวรของชมรมฯ ในบริเวณพื้นที่โครงการฯ และการขยายผลไปสู่กลุ่มแม่บ้านและเยาวชน

นอกจากนี้ บริษัท การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) จำกัด (มหาชน) ได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างอาคารศูนย์การเรียนรู้ เพื่อประโยชน์เป็นสถานที่จัดแสดงนิทรรศการ และสถานที่บรรยายสำหรับผู้ดูงานในพื้นที่โครงการฯ

5.7. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติป่าชายเลนในบริเวณทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มอยู่ใกล้เคียงกัน ทำให้ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเล 3 น้ำ เมื่อน้ำเค็มไหลล้นทะลักเข้ามาในทะเลสาบ น้ำจืดจากด้านป่าเขาที่อยู่โดยรอบทะเลสาบจะไหลเข้ามาทำให้ช่วยเจือจางความเค็มให้กลายเป็นน้ำกร่อย น้ำในบริเวณนี้จึงมีการไหลเวียนตลอดเวลา โดยได้รับอิทธิพลจากกระแสน้ำขึ้น กระแสน้ำลงจากอ่าวไทย อีกทั้งมีน้ำฝนและน้ำจืดจากพื้นที่ที่อยู่รอบทะเลสาบสงขลา ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยพื้นฐาน ทำให้ความเค็มของน้ำในทะเลสาบสงขลาในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลาแตกต่างกัน ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์อยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ลักษณะนิเวศวิทยาของทะเลสาบสงขลามีความซับซ้อนมากกว่าปากแม่น้ำทั่วๆ ไป มีระบบนิเวศวิทยาย่อยที่แตกต่างกันภายในระบบนิเวศใหญ่ เช่น ป่าชายเลน หญ้าทะเล พืชน้ำจืด พืชเลน และพื้นกรวด พืชและสัตว์ในทะเลสาบสงขลาจึงมีทั้งกลุ่มที่เป็นน้ำเค็มใกล้เคียงกับน้ำทะเล กลุ่มน้ำกร่อยที่สามารถทนได้ในความเค็มช่วงกว้าง และกลุ่มน้ำจืด ความหลากหลายทางชีวภาพโดยรวมจึงมีมาก

ทะเลสาบสงขลาในอดีตนั้นเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด ทั้งยังมีพืชน้ำ ป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำต่างๆ เหล่านั้น

ในปัจจุบันทะเลสาบสงขลาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก การหมุนเวียนของน้ำถูกตัดตอน การขยายตัวในภาคเศรษฐกิจส่งผลให้ธรรมชาติและส่งแวดล้อมรอบทะเลสาบเสื่อมโทรม ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร ปศุสัตว์ ประมง เหมืองแร่ อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับที่ดินของนายเถลิง กาญจนะ และครอบครัว น้อมเกล้าฯ ถวายจำนวนเนื้อที่ 30 ไร่ 2 งาน ที่ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ใกล้ทะเลสาบสงขลาและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแปลงที่ดินดังกล่าวแก่มูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อนำไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรในบริเวณใกล้เคียง

สภาพที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ รกร้างมาเป็นระยะเวลานาน และสภาพพื้นที่ สภาพดินมีความแตกต่างกันเช่น ในพื้นที่บางส่วนจะมีน้ำทะเลท่วมขังอยู่ในระยะเวลาที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพจังหวะการขึ้นลงของน้ำทะเล ส่วนพื้นที่บริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลา

ส่วนใหญ่ทำนากุ้ง จนกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ส่งผลให้ระบบนิเวศน์ของป่าชายเลนถูกทำลายและลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว

เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2549 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรพื้นที่ดังกล่าว และพระราชทานแนวทางในการดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแปลงศึกษาทดลอง วิจัย ความหลายหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาจึงได้ดำเนินการตามแนวพระราชดำริโดยการจัดทำโครงการแปลงสาธิตความหลายหลายทางชีวภาพของป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา โดยการรวบรวมพันธุ์ไม้ชายเลนในสายพันธุ์ต่างๆ ที่มีความเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา นำมาปลูกเพาะพันธุ์ไว้ในพื้นที่ของโครงการที่มีลักษณะของสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกันไป เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติของป่าชายเลนบริเวณทะเลสาบสงขลา และเป็นแหล่งสาธิตและให้ความรู้ในเรื่องของการปลูกป่าชายเลนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ตามหลักการใช้ประโยชน์ของที่ดินอย่างสูงสุด เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่บริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลา ได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน และมองเห็นถึงกระบวนการในการเจริญเติบโตของป่าชายเลนตามธรรมชาติ อันจะเป็นการนำมาซึ่งความหวงแหนและมองเห็นถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของประเทศ ต่อไป

6. ด้านการส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาเห็นว่าการพัฒนาภายในประเทศผ่านโครงการพัฒนาที่ดินมุ่งสร้างโอกาส และความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเริ่มจากจุดเล็กภายในโครงการ และขยายออกสู่ชุมชน อาทิ

6.1 โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาดินพัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี

โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เป็นจุดกำเนิดของทฤษฎีใหม่แห่งแรกของประเทศไทย มีการดำเนินงานเป็นศูนย์สาธิตทฤษฎีใหม่อย่างเป็นรูปธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในพื้นที่ของราษฎรและเกษตรกรโดยทั่วไปให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อปี พ.ศ. 2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสให้นายสุเมธ ตันติเวชกุล นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์ และนายพิมลศักดิ์ สุวรรณทัต กรรมการมูลนิธิชัยพัฒนาพิจารณาจัดซื้อที่ดินที่ติดกับวัดมงคล ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง (ปัจจุบันเป็นพื้นที่ของอำเภอเฉลิม

พระเกียรติ) จังหวัดสระบุรี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามจากวัดมงคล เป็นวัดมงคลชัยพัฒนา

ได้พระราชทานดำริให้ทดลอง "ทฤษฎีใหม่" ขึ้นที่ วัดมงคลชัยพัฒนา ด้วยหลักการง่ายๆ ให้เป็นแนวทางปฏิบัติ โดยเริ่มจากสภาพความจริงที่ว่าราษฎรหนึ่งครอบครัวมีที่ดินประมาณ 10–15 ไร่ จะสามารถมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี และใช้น้ำกับที่ดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้มีกินแบบตามอัตภาพ คือ ไม่ได้รวยมากแต่พอกิน ไม่อดอยาก ควรมีการแบ่งที่ดินที่ถือครองออกเป็นสัดส่วน ดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง คือร้อยละ 30 ของพื้นที่สำหรับขุดสระกักเก็บน้ำ ส่วนที่สอง คือ ร้อยละ 30 ของพื้นที่สำหรับทำนาปลูกข้าว ส่วนที่ 3 อีกร้อยละ 30 ปลูกพืชไร่ทำสวน และส่วนที่สี่ คือ ร้อยละ 10 ของพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย

ที่แห่งนี้จัดเป็นระบบทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์เพราะมีระบบการจัดการน้ำจากอ่างใหญ่สู่อ่างเล็ก และส่งต่อไปยังสระเก็บน้ำของราษฎรคือ มีน้ำจากเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ไปเติมให้แก่อ่างเก็บน้ำห้วยหินขาว ซึ่งอยู่ในพื้นที่จากนั้นจึงส่งน้ำไปยังสระน้ำในแปลงของเกษตรกร ทำให้มีน้ำใช้เพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้งอย่างพอเพียง ปัจจุบัน โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา ได้แบ่งการดำเนินงานออกเป็นกิจกรรมทฤษฎีใหม่ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ขุดสระกักเก็บน้ำฝนไว้ให้ข้าวในแปลงนาในระยะฝนทิ้งช่วงและใช้ในการปลูกพืชหลังนาในฤดูแล้ง เลี้ยงปลากินพืชแบบปล่อยตามธรรมชาติ ส่วนที่ 2 นาข้าว และปลูกพืชหลังนา ได้แก่ ถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดฝักสด ส่วนที่ 3 ปลูกไม้ยืนต้นและไม้ผลแบบผสมผสาน และพื้นที่ส่วนที่ 4 เป็นที่อยู่อาศัย ถนน โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวปลอดภัยจากสารพิษ ปลูกผักกินใบกินผล เป็นต้น กิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน ได้แก่ การปลูกมะม่วง กระท้อน ปลูกพืชไร่หมุนเวียนอย่างข้าวโพดข้าวเหนียว ข้าวโพดหวาน ถั่วเหลืองฝักสด และการปลูกพืชผักกินใบ กินผล

ทั้งนี้ เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับเกษตรกรนำไปปฏิบัติ หรือพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ในท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นในเรื่องการเกษตรยั่งยืนที่จะนำมาซึ่งความมั่นคงในการดำเนินชีวิตต่อไป

6.2 โครงการศูนย์บริการวิชาการเกษตรของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริ ให้ดำเนินการจัดตั้งเป็น “ศูนย์บริการวิชาการเกษตร” ได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติม เกี่ยวกับราษฎร 8 รายที่เช่าอยู่เดิม โดยให้นำราษฎรเหล่านั้นเข้ามาทำกินโดยจัดทำในรูปแบบทฤษฎีใหม่ ผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้แก่

กิจกรรมเกษตรยังชีพ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก เหลือแล้วนำไปขาย โดยปลูกผักกินใบ ผักกินผล ผักกินยอด พืชสมุนไพร เลี้ยงไก่ และหมูหลุมในลักษณะของชาวบ้าน

กิจกรรมข้าว จัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวตามหลักเกษตรดีที่เหมาะสมเพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์จำหน่ายให้กับเกษตรกรในราคาที่ถูกกว่าสถานที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวทั่วไป และเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรให้ลดต้นทุนการผลิต โดยปลูกในพื้นที่ 70 ไร่ ทั้งฤดูนาปี และนาปรังจำนวน 3 พันธุ์ ได้แก่ พันธุ์ปทุมธานี 1 พันธุ์ปทุมธานี 80 และพันธุ์พิษณุโลก 2

กิจกรรมไม้ดอก ปลูกดาวเรือง ดาหลา ดาวเรือง มะลิ บัว และข้าวโพดข้าวเหนียว

กิจกรรมพืชผัก ปลูกผักกินใบ ผักกินยอด และผักกินผล ได้แก่ กวางตุ้ง ผักกาดขาว ฮ่องเต้ ผักบุ้งจีน ชะอม ผักปลัง แค บวบ ข้าวโพดหวาน มะระจีน แตงกวา ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ และกระเจี๊ยบเขียว

กิจกรรมไม้ผล ได้แก่ ฝรั่ง มะม่วง ชมพู่ และแก้วมังกร

กิจกรรมแปรรูป แบ่งออกเป็น 3 ประเภท

1. อาหารและของขบเคี้ยว อาทิ ปลาร้า มะเฟืองอบแห้ง ฝรั่งสามรส พุทราเชื่อม มะดันแช่อิ่ม มะกอกเชื่อม

2. เครื่องดื่ม อาทิ น้ำอ้อย น้ำกระท้อน น้ำฝรั่ง น้ำข้าวโพด

3. เครื่องสำอาง อาทิ แชมพู สบู่ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมามี 30 รายการ และได้รับเลขที่จดแจ้งจากกระทรวงสาธารณสุขในเดือนสิงหาคม 25 รายการ

โครงการศูนย์บริการวิชาการเกษตรของมูลนิธิชัยพัฒนาถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมการเกษตรแก่ประชาชนและเกษตรกร และถ่ายทอดกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรให้แก่เกษตรกร รวมทั้งมีเกษตรกรและผู้เข้าเยี่ยมชมโครงการ 14 คณะ รวม 486 คน เพื่อศึกษาเรียนรู้การทำการเกษตรกรรมตั้งแต่เริ่มต้นคือเพาะปลูกจนถึงการจำหน่ายผลผลิตทั้งผลสด และการแปรรูปผลผลิตการเกษตรต่างๆ

6.3 โครงการพัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลสุขฤทัย อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี

โครงการพัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลสุขฤทัย อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี เป็นโครงการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชานุมัติให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ดำเนินการพัฒนาที่ดิน จำนวน 2 แปลง ที่นางประยงค์ หวังอารีย์ และนางพยูร บุญอาจ น้อมเกล้าฯ ถวาย รวมเนื้อที่ 10-0-87.5 ไร่ จัดทำเป็นโครงการแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรบริเวณใกล้เคียง โดยให้ครอบครัวเกษตรกร 1 ครอบครัวเข้ามาดำเนินการในพื้นที่โครงการเพื่อเป็นแบบอย่างให้ราษฎรในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงได้ศึกษาและนำมาปรับใช้ในพื้นที่การเกษตรของตน

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาที่ดินดังกล่าว ในรูปแบบของการสาธิตการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยให้นายบุญสม โพธิ์ทอง ซึ่งเป็นเกษตรกรพร้อมครอบครัว เข้ามาทำการเกษตรในพื้นที่อย่างเต็มตัว โดยในระยะเริ่มต้น สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาได้สนับสนุนงบประมาณด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และจ้างให้ดูแลพื้นที่ให้ในช่วงที่ยังไม่มีผลผลิตการเกษตร

การดำเนินงานที่ผ่านมา นายบุญสม และครอบครัว ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวอย่างเต็มที่ตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ โดยการแบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนแรก พื้นที่ร้อยละ 30 (1.9 ไร่) เป็นแปลงสวนผลไม้ โดยปลูกพืชหลักจำพวกไม้ผล อาทิ ขนุน มะยงชิด มะปราง ฯลฯ พืชรอง อาทิ กล้วยน้ำว้า ผักเม็ก และพืชเสริม อาทิ ข้าวโพดข้าวเหนียว ฟักทองและถั่วเหลือง

ส่วนที่สอง พื้นที่ร้อยละ 30 (1.5 ไร่) เป็นสระน้ำ โดยมีการปล่อยปลาในบ่อประกอบด้วย ปลานิลจิตรลดา ปลาหมอตาล ปลาสวาย เป็นต้น และปลูกพืชรอบขอบบ่อ อาทิ มะพร้าวน้ำหอม มะกอกบ้าน มะละกอ ฯลฯ

ส่วนที่สาม พื้นที่ร้อยละ 30 (4.25 ไร่) เป็นส่วนนาข้าว โดยนำข้าวพันธุ์ชัยนาท 1 ไปปลูกเพื่อการบริโภคและใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ในอนาคต

ส่วนพื้นที่ส่วนสุดท้าย คือ ร้อยละ 10 (1.7 ไร่) ใช้เป็นส่วนที่พักอาศัยและโรงเรือน คือบ้านพักเกษตรกร สวนพืชผัก สมุนไพร การเลี้ยงปลาดุกในบ่อพลาสติก กบนา คอกสุกร คอกไก่ คอกกระบือและการเตรียมปุ๋ยหมัก

ในปัจจุบัน นายบุญสม และครอบครัว สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตต่างๆ ในครัวเรือนเพื่อบริโภคและจำหน่ายเป็นรายได้ใช้สอยในครอบครัวได้และยังได้บันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เพื่อเป็นตัวอย่างในการพัฒนาและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แนวทางการทำทฤษฎีใหม่ต่อไป

โครงการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เกษตรกร 1 ครอบครัว สามารถทำการเกษตรและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ขนาดเล็กได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อนและมีความสุขอย่างพอเพียง

6.4 โครงการความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางวิชาการให้แก่นักเรียนในเขตพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา จังหวัดพังงา และจังหวัดยะลา

จากผลกระทบของครูที่ไม่เพียงพอและการขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอน ทำให้เด็กนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่สามารถสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดทำโครงการความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางวิชาการให้แก่นักเรียนในเขตพื้นที่ภาคใต้ขึ้น โดยมีโรงเรียนนำร่อง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนคุระบุรีชัยพัฒนาพิทยาคม อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา โรงเรียนอุดมศาสน์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และโรงเรียนศรีฟารีดาบารูวิทยา อำเภอ รามัน จังหวัดยะลา

โครงการนี้ เป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างมูลนิธิชัยพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และโรงเรียน ม.อ. วิทยานุสรณ์ เพื่อพัฒนาเสริมทักษะความรู้ทางวิชาการและทบทวนบทเรียนในแต่ละรายวิชาให้แก่นักเรียน โดยการจัดทำหลักสูตรการศึกษาและการเรียนการสอนเพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างโอกาสในการศึกษาต่อเนื่องในระดับอุดมศึกษา โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เป็นระบบการเรียนการสอนทางไกลแบบสื่อสาร 2 ทาง นักเรียนและอาจารย์ผู้สอนสามารถซักถามและตอบข้อสงสัยได้ทันที อีกทั้งนักเรียนยังสามารถทบทวนการเรียนการสอนในภายหลังได้อีก

โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จัดการเรียนการสอนที่เป็นการทบทวนบทเรียนในแต่ละรายวิชาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 และโรงเรียน ม.อ.วิทยานุสรณ์จัดตารางเรียนในแต่ละวันและออกอากาศส่งไปยังโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง ซึ่งจะเรียนไปพร้อมกับโรงเรียน ม.อ.วิทยานุสรณ์ อำเภอ

หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วิชาที่เรียน ประกอบด้วย คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

การดำเนินงานโครงการนี้ ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างมาก เห็นได้จากเด็กนักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น สามารถสอบเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาได้ เช่น คณะแพทย์ศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชกระแสเพิ่มเติมให้นำระบบการศึกษาทางไกลแบบสองทางดังกล่าว ไปพัฒนาต่อยอดกับการศึกษาในระดับปฐมวัย ในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย โดยให้โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการข้างต้น เป็นพี่เลี้ยงให้แก่โรงเรียนอื่นๆ ต่อไป ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

7. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การพัฒนาของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนามิใช่มองแต่เพียงภายในประเทศ หากแต่การช่วยเหลือ ส่งเสริม หรือพัฒนาประเทศเพื่อนบ้านให้มีความอยู่ดีกินดี ส่งผลดีต่อประเทศชาติ ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความรักสามัคคีให้แก่ภูมิภาค อาทิ

7.1 โครงการศึกษา วิจัย และพัฒนาการเกษตรที่สูง ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงของมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นศูนย์ความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชน ตั้งอยู่ที่ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ บนพื้นที่กว่า 500 ไร่ ที่ล้อมรอบไปด้วยภูเขาและทัศนียภาพที่สวยงาม บนเส้นทางดอยอ่างข่าง โป่งน้ำร้อน หรืออุทยานแห่งชาติดอยฟ้าห่มปก

โครงการแห่งนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน มีความประสงค์ที่จะสร้างศูนย์ความร่วมมือทางวิชาการร่วมกันกับประเทศไทย เพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือ อีกทั้งเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสที่ทรงมีพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษาในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ให้เงินสนับสนุน รวมถึงสิ่งปลูกสร้างเครื่องจักร พันธุ์พืช และการถ่ายทอดเทคโนโลยีต่างๆ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานพระราชานุมัติให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาดำเนินโครงการ โดยได้มีการพัฒนาด้านการผลิตพืชและระบบการปลูกพืชเพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน อีกทั้งมีการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีทางการเกษตรให้แก่ประชาชนและหน่วยงานที่สนใจ เพราะที่นี่เป็นแหล่งรวบรวมความรู้เกี่ยวกับพันธุกรรมพืชที่มีความหลากหลายทางสายพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น ทับทิมจีน มะขามป้อมอินเดีย มะเดื่อฝรั่ง กาแฟอราบิก้าสายพันธุ์คาร์ติมอร์ เป็นต้น รวมถึงยังมีพืชน้ำมัน ข้าว สมุนไพร เครื่องเทศ ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผล เช่น สตรอเบอร์รี่ พันธุ์พระราชทาน 80 นอกจากนี้ ยังมีพืชอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกมากมาย อาทิ โลควัท โพธิสัตว์ มะเยาเหลี่ยม มะเม่า เป็นต้น

สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับระบบการเกษตรแบบยูนนาน โดยได้ทดลองปลูกพืชสายพันธุ์จีน 6 ชนิด ได้แก่ ข้าว มันฝรั่ง กระเทียม ชา พลับ และเห็ดเพื่อพัฒนาสายพันธุ์ให้เหมาะกับการเพาะปลูกในภูมิประเทศและภูมิอากาศในไทย โดยเฉพาะ“ชา” ที่ทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิตลอดเวลา รวมถึงชาสายพันธุ์ที่สามารถนำมาสกัดน้ำมัน หรือที่เรียกว่า “ชาน้ำมัน” ด้วย

ในปัจจุบัน โครงการฯ ได้ดำเนินงาน ดังนี้

งานวิจัยและพัฒนาการผลิตพืช ได้พัฒนาเทคโนโลยีการผลิตและอนุรักษ์พันธุกรรมพืชผัก สมุนไพร และเครื่องเทศ รวมถึงพัฒนาศักยภาพการผลิตพืชและระบบการปลูกพืช เพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพื่อเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตและคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของโครงการฯ สำหรับการขยายผล

งานธุรกิจเพื่อสังคม ได้พัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเห็ดแบบครบวงจรและพัฒนาศักยภาพการผลิตและขยายพันธุ์สตรอเบอรี่ให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานความปลอดภัย เพื่อที่จะนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายในรูปแบบของผลผลิตสดรวมถึงพัฒนาต่อยอดผลผลิตสดในรูปแบบของการแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าและยืดอายุให้แก่ผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่โครงการฯ อีกทางหนึ่ง

งานบริการการพัฒนาสังคม ได้พัฒนาศักยภาพการผลิตและขยายพันธุ์พืชสมุนไพรต่างๆ เช่น เจียวกู้หลาน รางจืด หญ้าหวาน และสมุนไพรต่างประเทศอื่นๆ ที่มีมูลค่าสูงและเป็นที่ต้องการของตลาดโดยการจำหน่ายกล้าไม้ดังกล่าวให้แก่ประชาชนที่สนใจนำไปทดลองปลูก และทางโครงการฯ จะรับซื้อผลผลิตที่ได้กลับมาแปรรูปและจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ของโครงการฯ และจาก

การพัฒนาศักยภาพพันธุ์พืชสมุนไพรต่างๆ ทำให้ปัจจุบันโครงการมีผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ออกสู่ท้องตลาดอย่างต่อเนื่อง

งานอำนวยการ ได้พัฒนากิจกรรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องระบบการปลูกพืชเพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนให้มีความน่าสนใจและตรงกับความต้องการของประชาชน ส่งเสริมและพัฒนาด้านป่าไม้และสิ่งแวดล้อม รวมถึงประชาสัมพันธ์และถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของโครงการฯ ให้แก่ประชาชนที่สนใจ

7.2 การพระราชทานทุนการศึกษาแก่นักศึกษาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชกระแสให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาดำเนินการพิจารณาคัดเลือกนักเรียนหรือนักศึกษาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เพื่อเสนอชื่อเข้ารับทุนอุดหนุนทางการศึกษา และเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ในสถาบันการศึกษาในประเทศไทย ซึ่งมีหน่วยงานรับผิดชอบร่วมกับสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา คือ สถานเอกอัครราชทูต ณ เวียงจันทน์

7.3 โครงการแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน มหาวิทยาลัยจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

โครงการจัดตั้งแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน ณ มหาวิทยาลัยจำปาสัก เป็นโครงการหนึ่งในอีกหลายๆ โครงการที่เกิดขึ้นมาจากการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

มหาวิทยาลัยจำปาสัก ได้กราบบังคมทูลเรื่องการบริหารงานและการดำเนินการต่างๆ ภายในมหาวิทยาลัย รวมทั้งปัญหาการขาดแคลนอาคารสถานที่ ตึกเรียน อุปกรณ์ด้านการศึกษาต่างๆ รวมทั้งขาดแคลน KNOW HOW ที่มีความจำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ของนักศึกษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนาประสานไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือ เพราะแม้ว่าการขาดแคลน สิ่งต่างๆ ดังกล่าว จะไม่ได้เกิดขึ้นในอาณาเขตบริเวณประเทศไทย แต่หากการขาดแคลนที่เกิดขึ้นเป็นอุปสรรคต่อการศึกษานั่นย่อมจะหมายรวมถึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทยและมีความสำคัญต่ออธิปไตยในเขตอาเซียนด้วย

โครงการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมูลนิธิชัยพัฒนากับมหาวิทยาลัยจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนา KNOW HOW ด้านการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นการพัฒนาในองค์รวม จึงถือกำเนิดขึ้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล โดยเมื่อเดือนมีนาคม 2549 เจ้าหน้าที่มูลนิธิชัยพัฒนาพร้อมผู้เชี่ยวชาญ ทั้งด้านการพัฒนาที่ดิน พัฒนาด้านพืช พัฒนาระบบน้ำ พัฒนาด้านการประมงและปศุสัตว์ ได้เดินทางเข้าไปร่วมประชุมกับมหาวิทยาลัยจำปาสักและสำรวจพื้นที่เพื่อนำข้อมูลมาศึกษาพร้อมกับวางแผนการดำเนินงานจัดทำ “โครงการจัดตั้งแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน” ขึ้น ณ มหาวิทยาลัยจำปาสัก ระยะการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ในครั้งนั้น ใช้เวลาค่อนข้างนานพอควร เพราะถึงแม้เมืองปากเซ แขวงจำปาสักจะเป็นเมืองใหญ่ แต่ถนนหนทางยังเป็นดินแดง รถยนต์บนถนนยังมีน้อย และวิ่งได้ไม่เร็วมากนัก ที่สำคัญการขับรถชิดขวาซึ่งต่างจากประเทศไทยเราทำให้คณะทำงานต้องช่วยกันมองทางและตั้งอกตั้งใจขับอย่างมาก

ระหว่างการเดินทางไปยังบริเวณพื้นที่ที่มหาวิทยาลัยจำปาสักเสนอให้เป็นพื้นที่จัดตั้งโครงการฯ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยได้เล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในจำปาสักและชีวิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย รวมทั้งความเป็นมาของมหาวิทยาลัย ทำให้คณะทราบว่ามหาวิทยาลัยจำปาสักได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่มีพื้นที่มากที่สุดในแขวง โดยมีพื้นที่กว่าหมื่นไร่ เมื่อถึงบริเวณพื้นที่คณะผู้เชี่ยวชาญได้เข้าสำรวจพื้นที่โดยรอบ เพื่อกำหนดพื้นที่ดำเนินโครงการจัดตั้งแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสานที่เหมาะสม และตกลงใช้พื้นที่ประมาณ 32.44 เฮกตาร์ หรือประมาณ 202.75 ไร่ โดยวางกรอบแผนการดำเนินงานไว้ 5 แผนงาน คือ แผนการดำเนินงานด้านชลประทาน แผนการดำเนินงาด้านพัฒนาที่ดิน แผนการดำเนินงานด้านวิชาการเกษตร แผนการดำเนินงานด้านปศุสัตว์ และแผนการดำเนินงานด้านประมง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นแปลงสาธิตให้นักศึกษามหาวิทยาลัยจำปาสักได้ใช้ศึกษาการพัฒนาในด้านต่างๆ และเป็นแบบอย่างให้ประชาชนผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม และนำความรู้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการดำรงชีวิต

ในระยะแรกของการดำเนินโครงการ นอกจากต้องเดินทางเข้าสำรวจพื้นที่เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ แล้ว ยังมีการจัดการประชุมหารือร่วมกับคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยจำปาสักขึ้นเป็นระยะๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน และเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ห่างไกลและเป็นพื้นที่ป่า รวมทั้งยังไม่มีน้ำและไฟฟ้า แผนการดำเนินงานจึงเริ่มขึ้นด้วยการจัดทำระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาทิ ก่อสร้างฝายเก็บกักน้ำพร้อมระบบส่งน้ำ จัดทำระบบ

ท่อ และขุดสระเก็บน้ำ เพื่อนำน้ำมาใช้ในการทำเกษตรกรรม จากนั้นเป็นการปรับปรุงสภาพดิน โดยใช้ปุ๋ยพืชสด พร้อมจัดทำโครงการสาธิตการทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยคอกขึ้นในพื้นที่โครงการ ในส่วนด้านการปลูกพืช เน้นพันธุ์พืชท้องถิ่นและพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตเร็ว ไม่ยากต่อการดูแลรักษา เน้นการปลูกข้าวพันธุ์ดี ปลูกพืชไร่ ปลูกไม้ผลดั้งเดิมของพื้นที่ และเน้นการปลูกถั่วเขียวและข้าวโพดพันธุ์ที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากสภาพดิน ในส่วนงานด้านปศุสัตว์และประมงนั้น เป็นการจัดสร้างคอกสุกร คอกไก่ และคอกเป็ด พร้อมกับทดลองปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ สร้างบ่อเพาะพันธุ์ปลาและบ่อเลี้ยงปลา โดยเน้นการจัดหาพันธุ์ปลาที่เลี้ยงดูไม่ยากและขยายพันธุ์รวดเร็วเพื่อใช้ในการสาธิตการเลี้ยงและเพาะพันธุ์เพื่อปล่อยลงสู่แม่น้ำ พร้อมติดตั้งระบบไฟฟ้าเพื่อรองรับการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ในพื้นที่

ระหว่างการดำเนินการจัดสร้างและจัดตั้งแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน คณะทำงานได้จัดให้มีการจัดอบรมสัมมนา โดยนำคณะอาจารย์และนักศึกษาที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลแปลงสาธิตเดินทางมาเยี่ยมชมโครงการพัฒนาที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนาในเขตพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้คณะอาจารย์และนักศึกษา ได้เรียนรู้ทักษะต่างๆ ในการดูแลแปลงสาธิต และเมื่อแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน ณ มหาวิทยาลัยจำปาสักแล้วเสร็จ คณะอาจารย์และนักศึกษาเหล่านั้น จะได้มีความพร้อมที่จะเป็นหลักในการดูแลและรับผิดชอบแปลงต่อไป

จากวันที่เริ่มโครงการมาจนถึงวันนี้ แม้โครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน ณ มหาวิทยาลัยจำปาสักได้รับการกำหนดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของนักศึกษาคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยจำปาสัก รวมทั้งประชาชนทั่วไปและผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม มหาวิทยาลัยจำปาสักยังสามารถเรียนรู้เทคโนโลยีและถ่ายทอดไปยังนักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ รวมทั้งสามารถดูแลบริหารจัดการแปลงสาธิตและนำผลผลิตไปสร้างรายได้ เพื่อนำกลับมาดูแลรักษาและขยายงานในแปลงดังกล่าวได้ด้วยตนเองแล้ว แต่หน้าที่ของคณะทำงานของมูลนิธิชัยพัฒนาในฐานะที่ปรึกษาก็ยังคงมีอยู่ และยังคงต้องเดินหน้าดำเนินงานโครงการอื่นๆ เพื่อให้ได้ชัยชนะในพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ต่อไป

7.4 โครงการศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรม ณ แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรมบ้านโพนสิม เป็นโครงการที่ ดร.ทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศลาว ได้มีหนังสือกราบบังคลทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อขอพระราชทานโครงการความร่วมมือด้านการเกษตร

เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์พัฒนาและบริการความรู้ทางด้านกสิกรรมในลักษณะเดียวกับศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรห้วยซอน–ห้วยซั้วที่แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งได้พระราชทานความร่วมมือตาม คำกราบบังคลทูลของรัฐบาลลาว และได้ทรงมอบหมายให้มูลนิธิชัยพัฒนา เป็นหน่วยงานหลัก ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการความร่วมมือดังกล่าว

คณะทำงานฝ่ายไทยและ สปป. ลาว ได้ร่วมหารือเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการพัฒนาและได้เลือกพื้นที่หนองเต่า บ้านโพนสิม เมืองไกสอน พมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต เป็นสถานที่สำหรับจัดตั้งศูนย์ฯ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นของรัฐบาล ไม่มีการจับจองโดยประชาชน และตั้งชื่อโครงการว่า “ศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรมบ้านโพนสิม”

ศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรมบ้านโพนสิมตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนดงนาตาด ห่างจากบ้านโพนสิม เมืองไกสอน พมวิหาน แขวงสะหวันนะเขตไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 3.5 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองไกสอน พมวิหาน เป็นระยะทางประมาณ 19 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 263 ไร่ (42 เฮกตาร์) ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการเกษตรโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแบบศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรห้วยซอน–ห้วยซั้ว ใน 6 สาขาหลัก คือ การพัฒนาดินโดยกรมพัฒนาที่ดิน การปลูกพืชและไม้ผลโดยกรมวิชาการเกษตร การปลูกข้าวโดยกรมการข้าว งานปศุสัตว์โดยกรมปศุสัตว์ งานประมงโดยกรมประมง และงานชลประทานโดยกรมชลประทาน ทั้งนี้ นอกจากการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านกสิกรรมแล้ว คณะทำงานยังมีแนวคิดพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรมด้วย

ด้วยพระราโชบายด้านการพัฒนาตามสภาพภูมิสังคมและด้วยสภาพการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนแขวงสะหวันนะเขตที่ยังเป็นไปอย่างเรียบง่าย ทำการเกษตรในลักษณะการผลิตในครัวเรือน ดูจะสอดคล้องกับการส่งเสริมการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาเทคนิคการผลิตอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีการผลิตเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินงานโครงการ โดยคาดหวังว่า เมื่อประชาชนแขวงสะหวันนะเขตนำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมแล้ว จะสามารถเพิ่มคุณภาพและปริมาณผลผลิตให้สูงขึ้นจากเดิมได้

การส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรก็เป็นอีกหนึ่งภารกิจที่สำคัญ ซึ่งคณะทำงานด้านชลประทานได้ดำเนินการร่วมกับแผนกกสิกรรมและป่าไม้แขวงสะหวันนะเขตสำรวจพื้นที่การเกษตรบริเวณบ้านโพนสิมศึกษาสภาพการใช้น้ำเพื่อการเกษตรปริมาณความต้องการ

และระบบการบริหารจัดการตามธรรมชาติที่เป็นอยู่เดิมจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำและจัดระบบการบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิสังคม

นอกจากนี้ ความร่วมมือที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการ ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะระหว่างมูลนิธิชัยพัฒนากับแขวงสะหวันนะเขตเพียงเท่านั้น แต่ได้ขยายวงกว้างออกไปเป็นความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาของไทยกับแขวงสะหวันนะเขตด้วย โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามได้ประสานงานกับแขวงสะหวันนะเขตนำนักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เข้าศึกษาสภาพภูมิสังคมโดยสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านโพนสิม เพื่อฝึกประสบการณ์งานพัฒนาท้องถิ่น ศึกษาข้อมูลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจะนำมาใช้พิจารณาประกอบการดำเนินงานโครงการ ทั้งระหว่างการดำเนินงานและภายหลังจากการดำเนินงานโครงการที่ได้ขยายผลสำเร็จออกสู่ประชาชนแล้ว

การดำเนินงานโครงการศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรมบ้านโพนสิม ไม่เพียงแต่เป็นโครงการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการพัฒนาอาชีพการเกษตรและคุณภาพชีวิตของประชาชนแขวงสะหวันนะเขตเท่านั้น แต่ยังจะเป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาวิชาการและความรู้ให้แก่นักพัฒนาและนักวิชาการไทยในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในด้านเทคนิคการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเรียนรู้สายพันธุ์พืชท้องถิ่นที่แปลกใหม่ การประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างคณะทำงานทั้งสองประเทศและยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้มีความแน่นแฟ้นขึ้นอีกด้วย

8. ด้านการทหารกับการพัฒนา

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนามองเห็นว่าการพัฒนาโครงการไม่ได้ทำได้แต่ข้าราชการ พลเรือนแต่ทหารที่มีหน้าที่หลักคอยปกป้องคุมครองประเทศสามารถปรับเปลี่ยนสถานะมาช่วยพัฒนาโครงการต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จ สัมฤทธิ์ผลในการดำเนินการได้ดีและรวดเร็วเช่นกัน อาทิ

8.1 โครงการหมู่บ้านชัยพัฒนา – กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) ตำบลแม่นางขาว อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

เมื่อปลายปี 2547 เกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิในภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน ได้นำมาซึ่งความบอบช้ำทั้งในด้านร่างกายและ จิตใจ อีกทั้งยังเกิดเสียหายในทุกๆ สิ่ง ไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดขึ้น ไม่มีใครได้เตรียมตัวเตรียมใจรับความสูญเสียในครั้งนี้ แต่เมื่อเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นแล้วสิ่งที่ทำได้คือการเข้าช่วยเหลือและฟื้นฟูทั้งในด้านจิตใจและชีวิตความเป็นอยู่ให้กลับมาเหมือนเดิม

เกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายอย่างมาก บ้านเรือนราษฎร โรงเรียน สถานีอนามัย เรือประมง และเครื่องมือในการประกอบอาชีพได้รับความเสียหาย รวมถึงสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป แหล่งน้ำจืดที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคก็ไม่สามารถใช้ได้ อีกทั้งชาวบ้านรู้สึกหวาดหวั่นถ้าจะต้องใช้ชีวิตบนเกาะพระทองต่อไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้มูลนิธิชัยพัฒนาร่วมกับสภากาชาดไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดหาพื้นที่เพื่อช่วยเหลือราษฎร พร้อมทั้งจัดสร้างเป็นชุมชนตัวอย่าง ครบถ้วนทั้งบ้านพัก สาธารณูปโภคพื้นฐาน มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ รวมถึงการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เหตุนี้ มูลนิธิชัยพัฒนา จึงได้จัดตั้งโครงการหมู่บ้านชัยพัฒนา–กาชาดไทย อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา หรือที่เรียกกันว่า “บ้านทุ่งรัก” เพื่อให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟูทั้งวิถีชีวิตอาชีพเพื่อให้ราษฎรได้อยู่ได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน โดยการดำเนินงานโครงการ เริ่มตั้งแต่ การหาพื้นที่เพื่อสร้างเป็นที่พักอาศัยโดยคัดเลือกพื้นที่ที่สะดวกต่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพและห่างไกลจากพื้นที่ประสบภัย เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านในการอยู่อาศัย โดยจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ จัดทำสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาทิ น้ำ ไฟฟ้า ฯลฯ จากนั้นได้ฟื้นฟูอาชีพประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน และมูลนิธิชัยพัฒนาได้สนับสนุนให้มีการจัดทำ เรือประมงหัวโทงไฟเบอร์กลาส “ชัยพัฒนา–กาชาดไทย” โดยใช้ไฟเบอร์กลาสเป็นวัสดุสร้างเรือแทนไม้ เพื่อทดแทนเรือประมงที่สูญหายไปกับคลื่น เน้นให้มีการจัดตั้งเรือประมงและกลุ่มอาชีพ เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้พอเพียงกับการเลี้ยงชีพ

การสร้างอาชีพก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างไม่ลำบาก การดำเนินโครงการอุตสาหกรรมประมงพื้นบ้านจึงเกิดขึ้น ด้วยความร่วมมือของมูลนิธิชัยพัฒนา สภากาชาดไทย สภากาชาดฝรั่งเศส บริษัท สแปนชั่น (ประเทศไทย) จำกัด มูลนิธิ Give 2 Asia และกรมประมง ซึ่งภายในโครงการแห่งนี้ ประกอบไปด้วย โรงซ่อมเรือไฟเบอร์กลาสและเป็นสถานที่ให้ความรู้พร้อมฝึกอบรมให้แก่ชาวบ้าน โรงแปรรูปสัตว์น้ำ ช่วยฝึกทักษะการประกอบอาชีพให้กลุ่มแม่บ้านช่วยสร้างอาชีพเสริม และโรงผลิตอาหารเม็ด เพื่อสนับสนุนอาหารปลาราคาประหยัดให้กลุ่มผู้เลี้ยงปลา

นอกจากนี้ มูลนิธิชัยพัฒนา ยังได้ช่วยเหลือพัฒนาและปรับปรุงด้านสาธารณสุขและการศึกษา โดยได้ปรับปรุงสถานีอนามัยบ้านทุ่งรักและโรงพยาบาลคุระบุรีให้เป็นไปตามมาตรฐาน

สาธารณสุข รวมถึงการพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนบ้านทุ่งรัก และโรงเรียนคุระบุรีพิทยาคม เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพทางการศึกษาให้แก่เยาวชนอีกด้วย

ปัจจุบันชาวบ้านจากเกาะพระทองที่ได้รับความสูญเสียในครั้งนั้น กลับมามีชีวิตใหม่ที่สดใส มีความมั่นคงในชีวิตและอาชีพ พวกเขาสามารถหาเลี้ยงชีพได้ดีกว่าเดิม เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องออกนอกเมืองห่างจากครอบครัว เพราะเขามีโรงเรียน มีอาชีพให้ทำ และมีความสุขอย่างแท้จริง

8.2 โครงการก่อสร้างและปรับปรุงโรงเรียนบ้านทุ่งรักชัยพัฒน์ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชกระแส ให้ดำเนินงานโครงการชัยพัฒนา–กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) ตำบลแม่นางขาว อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา โดยการจัดสร้างเป็นชุมชนตัวอย่าง การจัดสร้างบ้านพักอาศัย ระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การส่งเสริมด้านการศึกษา และด้านสาธารณสุข รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ พร้อมทั้งได้พระราชทานชื่อว่า โรงเรียนบ้านทุ่งรักชัยพัฒน์ เพื่อเป็นการส่งเสริมทางด้านการศึกษาและพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตั้งอยู่ใกล้บริเวณพื้นที่โครงการชัยพัฒนา-กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) ซึ่งมีหน่วยงานรับผิดชอบร่วมกับสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาคือ กรมการทหารช่าง และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา ทั้งนี้ บริษัท หลักทรัพย์ไทยพาณิชย์ ได้ให้การสนับสนุนการจัดซื้ออุปกรณ์เครื่องเล่นสนาม และบริษัท อเมริกันอินเตอร์เนชัลแนลแอสชัวร์รันส์ จำกัด ได้ให้การสนับสนุนการจัดซื้อครุภัณฑ์ในห้องสมุดให้แก่โรงเรียน

งานก่อสร้างและปรับปรุงซ่อมแซมโรงเรียน และการจัดหาครุภัณฑ์สื่อการเรียนการสอน และบุคลากร ประกอบด้วย การจัดซื้อครุภัณฑ์ สื่อการเรียนการสอน การจัดจ้างบุคลากรชั่วคราว ดำเนินการจัดจ้างบุคลากรประจำวิชาต่างๆ ยกเว้นวิชาดนตรีที่ขาดแคลนบุคลากรที่จะทำการสอน และการจัดซื้ออุปกรณ์เครื่องเล่นสนาม และจัดซื้อครุภัณฑ์ในห้องสมุด รวมทั้ง มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการตรวจสอบและประเมินผลการเรียนการสอนของครูแต่ละรายวิชา

ทั้งนี้ สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ได้ส่งมอบโรงเรียนดังกล่าว ให้แก่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงาดูแลต่อไป

8.3 โครงการก่อสร้างและปรับปรุงโรงเรียนคุระบุรีชัยพัฒนาพิทยาคม อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชกระแสให้ดำเนินงาน โครงการชัยพัฒนา – กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) ตำบลแม่นางขาว อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา โดยการจัดสร้างเป็นชุมชนตัวอย่าง การจัดสร้างบ้านพักอาศัยระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาทางด้านการศึกษาให้แก่ชุมชนในพื้นที่ เช่นเดียวกับโครงการชัยพัฒนา-กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) โดยได้ดำเนินการพัฒนาโรงเรียนคุระบุรีพิทยาคม อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา และได้รับพระราชทานชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียนคุระบุรีชัยพัฒนาพิทยาคม โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการฯ เพื่อรองรับจำนวนนักเรียนที่จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งมีหน่วยงานรับผิดชอบร่วมกับสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา คือ กรมการทหารช่าง และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา

การก่อสร้างและซ่อมแซมปรับปรุงอาคารภายในโรงเรียน อาคารเรียน อาคารอเนกประสงค์ ถนนคอนกรีต รั้วคอนกรีตบล็อก อาคารห้องสมุด อาคารเกษตร ป้อมยามรักษาความปลอดภัย และรั้วรอบพื้นที่นอกจากนี้ยังมีงานปรับปรุงซ่อมแซม ได้แก่ บ้านพักครู อาคารโรงอาหาร ระบบไฟฟ้า และระบบประปา และงานจัดหาครุภัณฑ์สื่อการเรียนการสอน และบุคลากร ได้แก่ การสร้างห้องสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การจัดซื้ออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ และเครื่องดนตรีโยธวาทิต ได้ดำเนินการแล้วเสร็จ และได้ส่งมอบโรงเรียนดังกล่าวให้แก่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงาดูแลต่อไป

8.4 การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม

8.4.1 การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมในพื้นที่ภาคกลาง

ในช่วงปี 2553 ประเทศไทยต้องเผชิญกับ “วิกฤตน้ำ” ที่มีมากจนเกินความต้องการ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคกลางซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่ม นับเรื่อยมาตั้งแต่จังหวัดลพบุรี จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดชัยนาท จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดลพบุรี จังหวัดนครปฐม และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ส่งผลให้ประชาชนเป็นจำนวนมากเดือดร้อนไร้ที่อยู่อาศัย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีพระราชกระแสให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา จัดตั้ง ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา ขึ้น ในที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนา ที่มีความพร้อมและอยู่ใกล้พื้นที่ประสบอุทกภัย รวมถึงสถานที่ราชการที่มีศักยภาพสามารถรองรับผู้ประสบอุทกภัยได้

มูลนิธิชัยพัฒนาได้จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม เพื่อสนองพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงห่วงใยประชาชนที่ประสบปัญหาน้ำท่วมอย่างหนัก และเป็นพื้นที่กว้างขวางหลายจังหวัด จนไม่สามารถอาศัยอยู่ในบ้านเรือนได้ ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ต้องอพยพหาที่อยู่อาศัยชั่วคราว ทำให้เกิดความลำบากและทุกข์ยากอย่างยิ่ง ซึ่งการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูฯ นี้ เป็นการบรรเทาทุกข์เบื้องต้นในเรื่องของการจัดหาปัจจัย 4 ของการดำรงชีวิตมนุษย์ นั่นคือ ที่พักพิง อาหาร เสื้อผ้า ยาและการรักษาพยาบาล ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน และเมื่อสถานการณ์กลับเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว จะได้จัดการฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประสบภัย เพื่อให้ทุกคนสามารถกลับมามีวิถีชีวิตดังเดิม ประกอบอาชีพได้เร็วขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย

อย่างไรก็ดี มูลนิธิชัยพัฒนาไม่สามารถดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้โดยลำพัง มูลนิธิชัยพัฒนาได้รับการสนับสนุนการดำเนินงาน ทั้งในด้านการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องบริโภค เช่น ข้าวสาร อาหารสด อาหารแห้ง อาหารกระป๋อง เครื่องอุปโภค สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น จากส่วนราชการหลายแห่ง ได้แก่ กองทัพบก กองทัพเรือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลรามาธิบดี กรมประมง ตำรวจตระเวนชายแดน กรมชลประทาน ฯลฯ ในส่วนภาคเอกชน ได้แก่ โรงเรียนจิตรลดา บริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน) มูลนิธิกสิกรไทย บริษัท ไทยยามาฮ่ามอเตอร์ จำกัด ธนาคารไทยพาณิชย์ และบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นต้น ซึ่งทำให้การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

มูลนิธิชัยพัฒนามีศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม รวม 6 ศูนย์ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดลพบุรี และจังหวัดนครปฐม และมีผู้ประสบภัยอุทกภัยอาศัยอยู่ในศูนย์ต่างๆ รวมทั้งสิ้นมากกว่า 1,000 คน ประกอบด้วย

1. ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา ณ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันมีผู้อพยพเข้ามาอาศัย ณ ศูนย์แห่งนี้กว่า 400 คน และในแต่ละวันยังคงมีผู้ประสบภัยติดต่อขอเข้ามาอาศัยอย่างต่อเนื่อง ในด้านของสภาพความเป็นอยู่ แม้ว่าศูนย์ฯ จะประสบกับปัญหาน้ำท่วม แต่ก็ได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานอาทิ กองทัพบก กรมประมง และโรงเรียนจิตรลดา ฯลฯ ในการระดมกำลังป้องกันความเสียหาย จนสามารถให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ในระดับที่น่าพอใจ ส่วนในเรื่องของกระแสไฟฟ้าที่โดนตัดไม่สามารถใช้งานได้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม

ราชกุมารี ได้พระราชทานเครื่องปั่นไฟและเครื่องผลิตน้ำดื่มมาติดตั้ง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ประสบภัย รวมถึงพระราชทานหน่วยแพทย์จากโรงพยาบาลรามาธิบดี และโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มาประจำการเพื่อดูแลรักษาราษฎรในศูนย์ฯ อีกด้วย

นอกจากศูนย์แห่งนี้เป็นที่พักพิงสำหรับผู้ประสบอุทกภัยแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชกระแสให้เจ้าหน้าที่ที่ประจำการ ณ ศูนย์แห่งนี้ออกไปช่วยเหลือราษฎรที่ยังคงติดค้างอยู่ในบ้านเรือน โดยเน้นไปที่บ้านเรือนราษฎรที่ถูกตัดขาดและยังไม่ได้รับความช่วยเหลือและได้พระราชทานถุงยังชีพรวมถึงหน่วยแพทย์เคลื่อนที่พระราชทานไปรักษาผู้ประสบภัย โดยมีกรมประมงสนับสนุนเรือเพื่อออกไปปฏิบัติภารกิจดังกล่าวร่วมกับบุคลากรจากกองทัพบก ตำรวจตระเวนชายแดน เจ้าหน้าที่มูลนิธิชัยพัฒนา และพระสงฆ์

2. ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนาในที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนา ณ โรงสีข้าวมูลนิธิชัยพัฒนา (ศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานทดแทนแบบครบวงจร) อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศูนย์แห่งนี้ตั้งอยู่ในที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งนอกจากจะเป็นโรงสีข้าวพระราชทานแก่ชุมชนแล้ว ยังเป็นศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยในยามที่ราษฎรต้องประสบกับอุทกภัยร้ายแรงในครั้งนี้ บทบาทสำคัญของศูนย์แห่งนี้ คือ เป็นโรงครัวพระราชทานผลิตข้าวกล่องเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยกว่าวันละ 3,000 กล่อง โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสภากาชาดไทยในการจัดตั้งโรงครัวประกอบอาหาร และที่สำคัญโรงสีข้าวแห่งนี้ยังทำหน้าที่ผลิตข้าวเพื่อนำมาประกอบอาหารเลี้ยงผู้ประสบภัยอีกด้วย

3. ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา ณ ศูนย์ต่อสู้ป้องกันภัยทางอากาศ กองทัพภาคที่ 1 ประจำพื้นที่ภาคกลาง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในตอนต้นศูนย์แห่งนี้ตั้งขึ้นเพื่อที่รองรับผู้ประสบภัยที่อยู่ในศูนย์ฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่โดนน้ำท่วมเข้ามาในพื้นที่ แต่เมื่อผ่านพ้นจุดวิกฤตไปได้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีพระราชกระแสให้ศูนย์แห่งนี้รองรับผู้ประสบภัยในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีเป็นจำนวนมาก ได้พระราชทานรถแมคโครและเรือ เพื่อใช้ในการเดินทางระหว่างศูนย์ฯ ไปยังบ้านเรือนผู้ประสบภัย เพื่อให้ราษฎรที่มีความเป็นห่วงบ้านได้เดินทางกลับไปดูแลบ้านของตนได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ ได้พระราชทานพระราชานุญาตให้มูลนิธิกสิกรไทยเข้ามาเปิดโรงครัว เพื่อดูแลผู้อพยพภายในศูนย์ฯ และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งสามารถผลิตอาหารได้ 3 มื้อ รวม 3,000 กล่อง

4. ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา ณ โรงเรียนนารายณ์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยภายในจังหวัดลพบุรี ปัจจุบันมีผู้อพยพเข้ามาอาศัย ณ ศูนย์แห่งนี้ประมาณ 170 คน และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ศูนย์แห่งนี้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษในการประกอบอาหารเลี้ยงผู้ประสบภัยภายในศูนย์ฯ รวมถึงแจกจ่ายให้แก่ราษฎรที่ยังคงติดค้างอยู่ในบ้านเรือนตามชุมชนต่างๆ ส่วนในด้านของสุขอนามัยของผู้ประสบภัยนอกจากจะได้รับความร่วมมือจากคณะแพทย์ของหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษแล้ว โรงพยาบาลนารายณ์มหาราชยังได้จัดส่งหน่วยแพทย์เข้ามาตรวจสุขภาพของผู้ประสบอุทกภัยภายในศูนย์ทุกๆ 3 วัน และถ้าหากมีผู้ป่วยหนักก็จะดำเนินการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลนารายณ์มหาราชทันที

5. ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนาในที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนา ณ โครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ปัจจุบันสถานการณ์น้ำท่วมในเขตจังหวัดนครปฐม อยู่ในระหว่างการเฝ้าระวังระดับน้ำในแม่น้ำท่าจีน ซึ่งอาจส่งผลกระทบให้จังหวัดนครปฐมเกิดน้ำท่วมได้ ในการนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมมูลนิธิชัยพัฒนา จึงได้จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมขึ้น ณ ที่ดินของมูลนิธิชัยพัฒนา โครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งนอกจากจะเตรียมความพร้อมในการรองรับผู้ประสบภัยแล้ว ศูนย์แห่งนี้ยังทำหน้าที่เป็นจุดรับบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในจังหวัดอื่นๆ อีกด้วย

6. ศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา ณ โครงการพัฒนาพื้นที่วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารของมูลนิธิชัยพัฒนา อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชกระแสเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2554 ให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา จัดตั้งศูนย์แห่งนี้เพื่อรองรับผู้ประสบอุทกภัย ตลอดจนเป็นศูนย์รับผู้ประสบภัยจากพื้นที่ต่างๆที่ประสบปัญหาน้ำท่วมจนไม่สามารถดูแลผู้ประสบภัยได้ ศูนย์แห่งนี้มีศักยภาพในการรองรับผู้ประสบอุทกภัยได้ประมาณ 500-600 คน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิกสิกรไทย ในการจัดตั้งโรงครัวเพื่อดูแลผู้ประสบภัย และกองทัพบกได้สนับสนุนกำลังพล รวมถึงพาหนะในการปฏิบัติงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยดังกล่าว

การจัดกิจกรรมต่างๆ ในทุกศูนย์ช่วยเหลือฟื้นฟูฯ นั้น นอกจากจะเน้นด้านสุขอนามัย การตรวจรักษาผู้ประสบภัยที่เจ็บไข้ได้ป่วย รวมถึงการส่งต่อเพื่อรักษาพยาบาลใน

ขั้นที่สูงขึ้นแล้ว มูลนิธิชัยพัฒนายังได้จัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ประสบภัยด้วย อาทิ การอบรมหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นตามความต้องการของผู้ประสบภัย เพื่อจะได้มีอาชีพติดตัว หรือเป็นรายได้เสริมเมื่อได้กลับยังภูมิลำเนาหลังจากน้ำลดลงสู่ภาวะปกติแล้ว การจัดหลักสูตรการเรียนและกิจกรรมสันทนาการแก่เด็กและเยาวชนเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเสริมความรู้ตามช่วงวัยที่เหมาะสม

นอกจากนี้ มูลนิธิชัยพัฒนายังได้ช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมในเขตฝั่งธนบุรี กทม. ในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในเขตอำเภอบางบัวและอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยเน้นการนำถุงยังชีพและสิ่งของจำเป็นต่างๆ ไปแจกจ่ายแก่ผู้ประสบภัยน้ำท่วมในเขตพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลยากแก่การเดินทางอีกด้วย

การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วมนี้เป็นภารกิจพิเศษของมูลนิธิชัยพัฒนาที่นอกเหนือการดำเนินงานพัฒนาด้านต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยพิบัติมาโดยตลอด โดยเฉพาะในครั้งนี้ เป็นภัยพิบัติจากน้ำที่รุนแรงที่สุดของประวัติศาสตร์ชาติไทย เกิดขึ้นในหลายพื้นที่หลายจังหวัด มีราษฎรได้รับผลกระทบทั้งชีวิต บ้านเรือนและทรัพย์สินเสียหาย ประชาชนตกงาน เขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมถูกน้ำท่วม เศรษฐกิจเสียหาย รวมแล้วมากกว่าสองล้านครัวเรือน ส่วนมูลค่าความเสียหายนั้นยากแก่การประเมิน

การช่วยเหลือตามพระราชกระแสนี้เพื่อเป็นการบรรเทาความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ลดน้อยลง ซึ่งในระยะต่อไปเมื่อสภาวการณ์ได้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นแล้ว มูลนิธิชัยพัฒนาจะได้ทำหน้าที่อันเป็นภารกิจหลัก คือการฟื้นฟูให้ประชาชนได้กลับมาใช้ชีวิตปกติได้อย่างรวดเร็ว มีคุณภาพชีวิต และวิถีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม

8.4.2. การให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบอุทกภัยในพื้นที่ภาคใต้

8.4.2.1 อุทกภัยและวาตภัยในเขตพื้นที่อำเภอสทิงพระ และดินถล่มในเขตพื้นที่บ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยในเดือนพฤศจิกายน 2553 มีการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย ได้แก่ การซ่อมแซมบ้านพักราษฎร การปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร และสนับสนุนอุปกรณ์ทางการศึกษา และสื่อการเรียนการสอนโรงเรียนสทิงพระวิทยา การสร้างบ้านพักให้แก่ราษฎรผู้ประสบภัย รวมทั้งได้พระราชทานทุนการศึกษาให้แก่ราษฎรผู้ประสบภัย เป็นต้น

8.4.2.2 อุทกภัยและดินถล่มในเขตพื้นที่จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และกระบี่ ในเดือนมีนาคม 2554 มีการให้ความช่วยเหลือในการซ่อมแซม และ

จัดสร้างบ้านพัก วัด ศาลเจ้า ปรับปรุงซ่อมแซมฝาย และระบบส่งน้ำที่ได้รับความเสียหาย รวมทั้งแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ผักพระราชทาน และพันธุ์ปาล์ม เป็นต้น

สรุป

โครงการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นการดำเนินงานพัฒนาเพื่อสนองพระราชดำริและพระราชกระแสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการศึกษา วิจัย ทดลอง และถ่ายทอดผลที่ได้ให้แก่เกษตรกรหรือชุมชนได้ประจักษ์และตระหนัก รวมทั้งการนำไปปรับใช้โดยคำนึงถึงความสามารถของชุมชนในการพัฒนาประเด็นต่างๆ จำนวน 8 ด้าน ได้แก่

- ด้านเศรษฐกิจ มีแนวทางการพัฒนาโครงการให้สามารถพึ่งพาตนเองและพอเพียง เป็นปัจจัยทำให้ประชาชนทำมาหากินได้อย่างเป็นสุข ไม่ละโมบ ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ลดความขัดแย้ง
- ด้านสังคม มีแนวทางการพัฒนาโครงการดำเนินงานโดยคำนึงถึงความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ชุมชน และวัด เพื่อเสริมสร้างความรัก สามัคคี และความร่วมมือให้ประชาชนในชุมชนสามารถเติบโตอย่างมั่นคง แข็งแรง ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ
- ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีแนวทางการพัฒนาโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ โดยใช้วิธีที่ง่าย ไม่ยุ่งยาก ภายในพื้นที่นั้น และไม่ต้องใช้เครื่องมือหรือเครื่องจักรขนาดใหญ่ ราคาสูง
- ด้านพลังงาน มีแนวทางการพัฒนาโครงการเพื่อใช้สิ่งที่มีอยู่อย่างจำกัดและสำคัญต่อการดำเนินชีวิตให้สามารถใช้ได้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในขณะเดียวกันพยายามแสวงหาทรัพยากรอื่นมาทดแทน โดยเน้นสิ่งที่ใกล้ตัวก่อนที่จะแสวงหาสิ่งที่ไกลตัว หากใช้ได้อย่างประหยัด เรียบง่าย จะเกิดประโยชน์สูงสุด
- ด้านสิ่งแวดล้อม มีแนวทางการพัฒนาโครงการที่มุ่งแก้ไขปัญหาระยะยาว แน่นอนและชัดเจน สามารถประยุกต์ใช้หรือปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพพื้นที่ ส่งผลให้ประชาชนและสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียนกันจนเกินไป
- ด้านการส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง การพัฒนาจึงต้องค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง ลดปัญหาทางสังคมต่างๆ
- ด้านการทหารและการพัฒนา มีแนวทางการพัฒนาโครงการโดยนำประสิทธิภาพความสามารถ ความชำนาญนอกเหนือจากหน้าที่หลักของทหาร ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในการ

ก่อสร้างทั้งโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สิ่งปลูกสร้าง ที่มีความรวดเร็ว และแข็งแรง เสริมด้วยความคุ้นเคยกับชุมชนและพื้นที่เป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่รวดเร็ว และครอบคลุมได้ทุกสถานการณ์

- ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มีแนวทางการพัฒนาโครงการเพื่อช่วยให้ประเทศเพื่อนบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความเจริญก้าวหน้า ส่งผลให้ประเทศไทยได้รับความไว้วางใจ ความร่วมมือ ลดปัญหาระหว่างประเทศ เช่น การรุกราน ความขัดแย้ง และแรงงานต่างด้าว เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในภูมิภาค ต่อไป

โครงการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นการพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ พออยู่พอกิน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ รวมทั้งเพื่อให้เกิดความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาของประเทศส่งผลให้ประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่เหมาะสม ซึ่งนำไปสู่ความสงบ ร่มเย็น และมั่นคง ยั่งยืน ต่อไป

บทที่ 4
บทวิเคราะห์การบริหารจัดการมูลนิธิชัยพัฒนา

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน” มูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินงานโครงการพัฒนาสนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการต่างๆ ได้นำมาสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นต้นแบบของการพัฒนา โดยสามารถวิเคราะห์การบริหารจัดการโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาตามประเด็นความมั่นคงในด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

1.1 พึ่งพาตนเอง

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่น เป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ย่อมสร้างความเจริญในระดับสูงขั้นต่อไป...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2517

1.2 เศรษฐกิจพอเพียง/ พออยู่พอกิน

“...เมื่อปี 2517... วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน... พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...”

“...คำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง คนเราถ้าพอ ในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น

ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง... ฉะนั้น ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล..."

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541

1.3 ระเบิดจากข้างใน

พระองค์ทรงมุ่งเน้น เรื่องการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า"ต้องระเบิดจากข้างใน" หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนามีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัวและในการแก้ไขปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็กๆ (Micro) คือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม

1.4 แก้ปัญหาจากจุดเล็ก

"...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน...มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้...แบบ (Macro) นี้เขาจะทำแบบรื้อทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย...อย่างบ้านคนอยู่เราบอกบ้านนี้มันผุตรงนั้น ผุตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม...เอาตกลงรื้อบ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่...วิธีทำต้องค่อยๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้..."

ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริ "เศรษฐกิจพอเพียง" เพื่อให้เริ่มกระบวนการพัฒนาโดยพอประมาณ สมเหตุผล และมีการควบคุมความเสี่ยง อันจะทำให้กระบวนการพัฒนาเกิดประสิทธิผลและมีความยั่งยืน โดยเริ่มพัฒนาจากการแก้ปัญหาจากจุดเล็กเรื่องปัญหาปากท้องและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ให้สามารถพออยู่พอกินและพึ่งพาตนเองได้ก่อน ซึ่งประชาชนจะต้องเป็นผู้ที่ตระหนักรู้ถึงปัญหาของตนด้วยตัวเอง และเป็นผู้ริเริ่มความต้องการในการพัฒนาด้วยตนเอง เป็นการระเบิดจากข้างในนั่นเอง

ตัวอย่างการดำเนินงานพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนาที่ริเริ่มจากการระเบิดจากข้างในโดยประชาชนตระหนักรู้ปัญหาของตนเองและริเริ่มความต้องการในการพัฒนาด้วยตนเอง ได้แก่

โครงการแก้ไขปัญหาราคากระเทียมตกต่ำบ้านภูซาง ตำบลภูซาง กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา และโครงการให้ความช่วยเหลือราษฎร ตำบลโคกปรง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งทั้งสองพื้นที่มีลักษณะของสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน นั่นคือการพัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้น พออยู่พอกิน พึ่งพาตนเองได้ และมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

มูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนพออยู่พอกิน และพึ่งพาตนเองได้ โดยได้ดำเนินงานโครงการศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์พืชสายพันธุ์ดี ทนทานต่อโรคแมลง ให้ผลผลิตที่ดี ให้เกษตรกรปลูกสำหรับบริโภคในครัวเรือน จำหน่าย หรือเก็บไว้ทำพันธุ์ต่อไป และได้ดำเนินงานโครงการศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตรสิรินธร ตำบลเนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงเป็นต้นแบบให้แก่ประชาชน

การดำเนินงานพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ สร้างผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลายและมีจำนวนมาก ในบางพื้นที่หรือในบางฤดูกาลผลผลิตที่เกิดขึ้นมากกว่าความต้องการของตลาดในพื้นที่ โครงการพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนาในพื้นที่ต่างๆจึงเป็นจุดเชื่อมในการแก้ไขปัญหาด้านผลผลิตและช่องทางการตลาดให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ ทั้งในแนวทางการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อรวมกลุ่มจำหน่ายผลผลิต การแปรรูปผลผลิตเพื่อให้เก็บรักษาได้ยาวนานขึ้นและเพิ่มมูลค่า รวมถึงการจัดตั้งตราผลิตภัณฑ์ “ภัทรพัฒน์” เพื่อสร้างช่องทางการจำหน่ายสินค้าที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการดำเนินงานตาม “ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่ 2 ตามแนวพระราชดำริอีกด้วย

2. ด้านสังคมจิตวิทยา

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านสังคมจิตวิทยาได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

2.1 รู้ รัก สามัคคี

“...การที่จะรู้รักสามัคคี ก็ลำบากมากเพราะมีคนมากๆ รู้จักกันทั่วถึงไม่ค่อยได้ แต่รู้ รัก สามัคคี ควรจะใช้ได้เพราะหมายความว่า ทุกคนถือว่าตนเป็นคนไทย มีอะไรเกิดขึ้นก็ตาม ทุกคนรู้ว่าต้องมีความสามัคคี รู้ ก็คือ ทราบ ทราบความหมายของสามัคคี รัก คือ นิยม นิยมความสามัคคี เพราะเหตุใดคนไทยจึงรู้รักสามัคคี ก็เพราะคนไทยรู้ว่าถ้าหากเมืองไทยไม่ใช้ความสามัคคี ไม่เห็นอกเห็นใจกัน ไม่อะลุ่มอล่วยกัน ไม่มีวันที่จะมีชีวิตรอดได้...”

พระบรมราชาธิบายแก่คณะบุคคลต่างๆ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2534

2.2 ภูมิสังคม

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ และก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

2.3 บวร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริ “บวร” คือ บ้าน วัด ราชการ ให้มีการประสานงานระหว่าง “บ้าน” คือ ชาวบ้าน วัด คือ พระสงฆ์ และหน่วยราชการ รวมทั้งโรงเรียน ต้องดำเนินงานประสานกันอย่างกลมกลืนกัน และเอื้อประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายโดยมีพระเป็นศูนย์กลางในการประสานระหว่างข้าราชการกับประชาชน (สุเมธ ตันติเวชกุล, ม.ป.ป : 57)

ในการพัฒนาด้านสังคม มูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ การเน้นให้หน่วยพื้นฐานของชุมชนได้เข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยการสนองพระราชดำริดำเนินการจัดตั้งวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร และดำเนินงานโครงการวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร (อเนกกุศลศาลา) อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามหลักของ “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานราชการท้องถิ่น เข้ามาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญขึ้น โดยในการดำเนินงานดังกล่าว วัด ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเสริมสร้างความรู้ รัก สามัคคี ให้เกิดขึ้นในชุมชน อันเป็นหัวใจพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนา

มูลนิธิชัยพัฒนายังให้ความสำคัญกับพระราชกระแสในเรื่อง “ภูมิสังคม” โดยยึดถือเป็นหลักในการดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาทั้งหมด เพื่อให้กระบวนการและประสิทธิผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและวิถีชีวิตชุมชน ตัวอย่างโครงการพัฒนาตามภูมิสังคมของมูลนิธิชัยพัฒนา อาทิ โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ ตำบลอัมพวา อำเภอเมือง

จังหวัดสมุทรสาคร ที่เน้นการพัฒนาให้สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตชาวสวนริมน้ำแม่กลองและสภาพความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตามความต้องการของชุมชน และโครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ที่ดำเนินการให้เป็นแหล่งวิชาการ แหล่งข้อมูลด้านการพัฒนาอาชีพ และแหล่งฝึกอาชีพตามความต้องการของประชาชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้และสร้างอาชีพที่เหมาะสมกับแหล่งพักอาศัย ภูมิลำเนา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของตนเองต่อไป

นอกจากนี้ งานพัฒนาด้านสังคมของมูลนิธิชัยพัฒนายังได้ดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมงานด้านสุขภาวะและสาธารณสุขชุมชนทั้งในด้านการสนับสนุนครุภัณฑ์ทางการแพทย์ และการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตและทักษะวิชาชีพให้แก่บุคลากรในระบบงานด้านสาธารณสุขที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ โดยได้ดำเนินงานโครงการปรับปรุงและพัฒนา โรงพยาบาลเกาะยาวชัยพัฒน์ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงาและโครงการปรับปรุงและพัฒนา โรงพยาบาลกะปงชัยพัฒน์ อำเภอกะปง จังหวัดพังงา เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลความเจริญได้มีโอกาสเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขที่มีคุณภาพ

3. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

3.1 ไม่ติดตำรา

“...ต้องแบบคนจน เราไม่เป็น ประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก ก็จะมีแต่ถอยหลัง ประเทศเหล่านั้น ที่เป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลัง และถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเริ่มมีการบริหารที่เรียกว่า แบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี่แหละ คือเมตตากัน ก็จะอยู่ได้ตลอดไป คนที่ทำงานตามวิชาการจะต้องพึ่งตำรา เมื่อพลิกไปถึงหน้าสุดท้ายแล้ว ในหน้าสุดท้ายนั้นเขาบอก “อนาคตยังมี” แต่ไม่บอกว่าให้ทำอย่างไร ก็ต้องปิดเล่มคือปิดตำรา ปิดตำราแล้วไม่รู้จะทำอะไร ลงท้ายก็ต้องเปิดหน้าแรกใหม่ เปิดหน้าแรก ก็เริ่มต้นใหม่ ถอยหลังเข้าคลอง แต่ถ้าเราใช้ตำราแบบคนจน ใช้ความอะลุ่มอล่วยกันตำรานั้นไม่จบ เราจะก้าวหน้าเรื่อยๆ...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2534

งานพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของมูลนิธิชัยพัฒนาเกิดขึ้นจากความพยายามในการที่จะแก้ปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรให้แก่ประชาชน ทั้งในด้านการศึกษาทดลองพัฒนาพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตดีเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ดังเช่นที่ได้ดำเนินงานในโครงการศูนย์วิจัยและพัฒนาชาน้ำมันและพืชน้ำมัน ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย การแก้ไขปัญหาด้านดินในโครงการศึกษาการทดลองการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลบ้านพริก อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และการแก้ไขปัญหาด้านแหล่งน้ำโดยดำเนินงานโครงการกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวทั้งหมดได้ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่เป็นต้นแบบให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเอง

ในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านในแต่ละพื้นที่นั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่องภูมิสังคมเป็นอย่างมากรูปแบบการดำเนินงานหรือโครงการต้นแบบที่ได้เคยดำเนินการไว้แล้วจะถูกนำมาใช้เป็นเพียงกรอบในการดำเนินงานเท่านั้น กระบวนการในการดำเนินงานจะปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อประสิทธิภาพและความสำเร็จในการดำเนินงานซึ่งแตกต่างกันในแต่ละสภาพพื้นที่และสภาพวิถีชีวิตชุมชน

4. ด้านพลังงาน

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านพลังงาน ได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

4.1 เรียบง่าย ประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด

“...ช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก...”

พลังงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อต้นทุนในการประกอบอาชีพของเกษตรกร และข้อจำกัดในเรื่องแหล่งพลังงาน ปริมาณพลังงาน และการใช้พลังงาน เป็นประเด็นที่ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว และมีพระราชดำริในการศึกษาทดลองเพื่อหาและสร้างแหล่งพลังงานทดแทนพลังงานกระแสหลักที่เหมาะสมกับภูมิสังคม

ของประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรม โดยทรงทำการศึกษาพืชน้ำมันชนิดต่างๆ ซึ่งมูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริจัดทำโครงการต่างๆขึ้น อาทิ โรงงานสกัดน้ำมันปาล์มและผลิตไบโอดีเซลครบวงจร ตำบลไร่ใหม่พัฒนา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ตำบลหนองพลับ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา และโครงการปรับปรุงโรงงานต้นแบบการสกัดน้ำมันปาล์มสหกรณ์นิคมอ่าวลึก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ เป็นต้น เพื่อเป็นต้นแบบให้เกษตรกรได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อลดต้นทุนด้านพลังงานในการประกอบอาชีพของตน

นอกจากนี้ยังทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมูลนิธิชัยพัฒนาได้สนองพระราชดำริโดยการจัดทำโครงการศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานแบบครบวงจรจากข้าว ตำบลลาดบัวหลวง อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้แก่ผู้ที่สนใจนำไปดำเนินการต่อไป อันจะเป็นการลดการใช้พลังงานในระดับประเทศต่อไป

5. ด้านสิ่งแวดล้อม

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านสิ่งแวดล้อม ได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

5.1 ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

“...ปัญหาสำคัญ คือ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องน้ำเสียกับขยะ ได้ศึกษามาแล้วเหมือนกัน ทำไม่ยากนัก ในบางเทคโนโลยีทำได้ แล้วในเมืองไทยเองก็ทำได้...แล้วก็ต้องทำการเรียกว่าการกรองน้ำ ให้ทำน้ำนั้นไม่ให้โสโครก แล้วปล่อยน้ำลงมาที่เป็นที่ทำการเพาะปลูกหรือทำทุ่งหญ้า หลักจากนั้นน้ำที่เหลือก็จะลงทะเลโดยไม่ทำให้น้ำนั้นเสีย...

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2553

5.2 ใช้อธรรมปราบอธรรม

แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาวะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดี ขับไล่น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดีตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสความว่า “ใช้อธรรมปราบอธรรม”

การพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่องความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากปริมาณทรัพยากรธรรมชาติมีจำกัด แต่ปริมาณความต้องการใช้มีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมูลนิธิชัยพัฒนาได้สนองพระราชดำริโดยการดำเนินงานโครงการด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โครงการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเครื่องกลเติมอากาศของมูลนิธิชัยพัฒนา และโครงการเครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ RX-5C ซึ่งในการดำเนินการได้เน้นให้ใช้วิธีการที่เรียบง่าย เพื่อให้ประชาชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

นอกจากนี้ มูลนิธิชัยพัฒนายังได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และการส่งเสริมให้ชุมชนดูแล เรียนรู้และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้ดำเนินงานโครงการต่างๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาป่าชุมชน บ้านอ่างเอ็ด ตำบลตกพรม อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี โครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนบ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติป่าชายเลนในบริเวณทะเลสาบสงขลา

6. ด้านการส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ ได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

6.1 สงบ มั่นคง ยั่งยืน

“...ประเทศของเรารักษาเอกราช อธิปไตย และอิสรภาพให้สมบูรณ์มั่นคงมาได้จนถึงทุกวันนี้เพราะคนไทย ทุกหมู่เหล่ารู้รักความสามัคคี และรู้จักทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายให้ประสานส่งเสริมกัน เมื่อทุกคนมุ่งใจปฏิบัติดังนี้ ความถูกต้อง เรียบร้อย ความพัฒนา ก้าวหน้าและความมั่นคงเป็นปึกแผ่นจึงบังเกิดขึ้น...”

พระบรมราโชวาทในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์
เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2534

6.2 ทำตามลำดับขั้น

“...ในการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้อง

ตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงคอยสร้างคอยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริฐก้าวหน้าระดับที่สูงได้ต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือกลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

6.3 ทฤษฎีใหม่

“...ทำทฤษฎีใหม่เพื่อที่จะให้ประชาชนมีโอกาสทำเกษตรกรรมให้พอกิน ถ้าน้ำมีพอดีในปีไหน ก็สามารถประกอบการเกษตรหรือปลูกข้าวที่เรียกว่า นาปีได้ ถ้าต่อไปในหน้าแล้งน้ำมีน้อยก็สามารถที่จะใช้น้ำที่กักไว้ในสระเก็บน้ำของแต่ละแปลงมาทำการเพาะปลูก แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ ไม่ต้องเบียดเบียนชลประทานระบบใหญ่ เพราะมีของตัวเอง แต่ก็อาจปลูกผักหรือเลี้ยงปลาหรือทำอะไรอื่นๆ ก็ได้ ทฤษฎีใหม่นี้มีไว้ป้องกันความขาดแคลนในยามปกติก็ทำให้ร่ำรวยขึ้น ในยามที่มีอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวได้เร็ว ให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้อย่างดี...”

พระราชดำรัส เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการสร้างเสริมความมั่นคงจากพื้นฐาน แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมให้เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสงบและยั่งยืน

การพัฒนาจากพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนพอมีพอกินเป็นเบื้องต้นก่อนนั้น ได้พระราชทานแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” เพื่อเป็นเครื่องมือให้ประชาชนได้ใช้บริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีพอย่างพอเพียงและมั่นคงก่อน แล้วจึงค่อยพัฒนาความเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจสู่ระดับชุมชนและระดับประเทศต่อไปตามลำดับขั้น ซึ่งมูลนิธิชัยพัฒนาได้น้อมนำมาดำเนินการพัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไปในหลายพื้นที่ อาทิ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการศูนย์บริการวิชาการเกษตรของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี โครงการแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” ตำบลวันดาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โครงการพัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลสุขฤทัย อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี เป็นต้น

การพัฒนาจากพื้นฐานอีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในการที่จะสนับสนุนให้ การพัฒนาในด้านอื่นๆ เกิดความยั่งยืนนั้น ได้แก่ การพัฒนาด้านการศึกษา ซึ่งมูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริโดยการดำเนินงานโครงการความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางวิชาการให้แก่นักเรียนในเขตพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา จังหวัดพังงา และจังหวัดยะลา โดยมุ่งเน้นให้ทรัพยากรบุคคลที่ได้รับการพัฒนาได้นำทักษะวิชาการและความรู้ไปใช้ในการพัฒนาถิ่นฐานภูมิลำเนาของตนเองต่อไป

7. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแสซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

7.1 การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักประชาธิปไตย จึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหารเพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชน หรือความต้องการของสาธารณชน

“...สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำใจให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็นแม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริงคือ การ

ระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน เนื่องในโอกาสวันข้าราชการพลเรือน ปี 2536 เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2536

การดำเนินงานโครงการระหว่างประเทศของมูลนิธิชัยพัฒนานั้นมีทั้งในรูปแบบความร่วมมือทางวิชาการร่วมกัน เช่น โครงการศึกษา วิจัย และพัฒนาการเกษตรที่สูง ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน มหาวิทยาลัยจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดำเนินงานในรูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาต้นแบบเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนในประเทศนั้นๆ เช่น โครงการศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรม ณ แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และรูปแบบการสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรของประเทศเพื่อนบ้านได้เข้ามาศึกษาในประเทศไทย ได้แก่ การพระราชทานทุนการศึกษาแก่นักศึกษาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งรูปแบบในการดำเนินงานระหว่างประเทศในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันนั้น สืบเนื่องจากภูมิสังคมระหว่างประเทศที่แตกต่างกัน การประสานความแตกต่างเพื่อดำเนินงานร่วมกัน และขับเคลื่อนงานพัฒนาด้วยความสัมพันธ์อันดีจนบรรลุผลสำเร็จของการพัฒนาถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของงานพัฒนาระหว่างประเทศ อันมีวัตถุประสงค์เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแสในเรื่อง “การมีส่วนร่วม” มาใช้ในการดำเนินงานจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งในที่นี้หมายถึงการร่วมเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างกันเพื่อสร้างการยอมรับ และความเข้าใจข้อจำกัดร่วมกัน ร่วมพิจารณาประเด็นปัญหา และร่วมกำหนดแนวทางในการพัฒนาที่เป็นที่ยอมรับ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ต่างฝ่ายมีอยู่ร่วมกันดำเนินงานอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

8. ด้านการทหารกับการพัฒนา

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อความมั่นคงในด้านการทหารกับการพัฒนา ได้ยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแส ซึ่งสังเคราะห์เป็นหลักการทรงงานได้ดังนี้

8.1 เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระราชดำริแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอๆ ว่า "...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การ

ช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลที่สุด... อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป..."

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2520

การดำเนินงานตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของทหารให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ซึ่งหน่วยงานทหารได้เล็งเห็นความสำคัญในบทบาทดังกล่าวซึ่งเป็นการดำเนินงานเชิงรุกเพื่อประโยชน์ด้านความมั่นคงของประเทศและได้จัดตั้งหน่วยงานเพื่อรองรับการดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ ขึ้น ซึ่งได้มีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยในเหตุการณ์ต่างๆ อาทิเช่น โครงการหมู่บ้านชัยพัฒนา – กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) ตำบลแม่นางขาว อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา โครงการก่อสร้างและปรับปรุงโรงเรียนบ้านทุ่งรักชัยพัฒน์ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา โครงการก่อสร้างและปรับปรุงโรงเรียนคุระบุรีชัยพัฒนาพิทยาคม อำเภอคุระ บุรี จังหวัดพังงา และการช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม เป็นต้น

สรุป

การดำเนินงานโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนา เน้นการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการและประชาชนเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และตรงตามความต้องการของประชาชน โดยยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแสในเรื่อง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งทั้งมูลนิธิชัยพัฒนาและหน่วยงานทหารได้เน้นย้ำและยึดถือปฏิบัติในงานพัฒนาทุกๆด้าน สำหรับในกรณีการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัย หน่วยงานทหารเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจรับผิดชอบโดยตรง เข้าใจใกล้ชิดพื้นที่ มีทรัพยากรสำหรับใช้ในการเข้าถึงพื้นที่ประสบภัยได้ มีความพร้อมและสามารถเข้าถึงพื้นที่ประสบภัยได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาที่ไม่ติดกับขั้นตอนของระบบราชการสามารถจัดทำโครงการเพื่อเข้าดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ทันที

นอกจากนี้ ในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อไม่ให้เกิดผลเสียอันจะกระทบกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงมีความจำเป็นที่จะต้องยึดหลักการปฏิบัติงานตามพระราชกระแสในเรื่อง “เข้าใจ

เข้าถึง พัฒนา” มาใช้ในการดำเนินงาน โดยต้องเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและภูมิประเทศ เข้าถึงวิถีชีวิตและความต้องการการพัฒนา และพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ที่จะสามารถพัฒนาตนเองและเป็นผู้นำการพัฒนาด้วยตนเองได้โดยเร็ว

งานพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้นแบบงานพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ รวมถึงเป็นต้นแบบในการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนา โดยมูลนิธิชัยพัฒนาได้น้อมนำพระราชดำริ และพระราชกระแส เป็นเครื่องยึดถือปฏิบัติในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน และสังเคราะห์ถ่ายทอดต้นแบบการพัฒนาต่อไปสู่ประชาชน โดยจากการดำเนินงานโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ สามารถสังเคราะห์หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ดังนี้

- ภูมิสังคม ได้แก่ ภูมิ คือ พื้นที่ และ สังคม คือ คน รวมถึงความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่นั้นๆ

- ระเบิดจากข้างใน คือ การพัฒนาคนให้มีความพร้อมรับและริเริ่มการพัฒนาด้วยตนเอง การยอมรับการพัฒนา การตระหนักถึงปัญหาได้ด้วยตนเอง พลิกใจ เปลี่ยนความคิด ซึ่งจะต้องเกิดจากการที่พึ่งตนเองได้ก่อนแล้ว

- พออยู่พอกิน คือ การส่งเสริมการดำเนินงานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

- เริ่มจากจุดเล็กๆ คือ เริ่มทำจากฐานทรัพยากรและกำลังที่มีซึ่งทำให้มีความเสี่ยงน้อย และเป็นการพัฒนาอย่างมีลำดับขั้นตอน

- พึ่งตนเอง คือ เน้นการพัฒนาจากพื้นฐานต้นทุนทรัพยากรที่มีอยู่

- เรียบง่าย คือ วิธีการถ่ายทอด การสื่อสาร วิธีการสื่อสารการพัฒนาที่เรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ

- องค์รวม คือการทำงานร่วมกัน

- รับฟังความคิดที่แตกต่าง ไม่ใช่แค่การให้ความสนใจประเด็นที่แตกต่าง แต่รวมถึงบุคคลและกลุ่มคนที่แตกต่างด้วย

- มีส่วนร่วม คือ การรับฟังความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ ระดมสติปัญญา การทำงานจะมั่นคงและยั่งยืนได้จะต้องมีส่วนเสริมอยู่ตลอด จุดอ่อนของการมีส่วนร่วมอยู่ที่การเข้าถึงการมีส่วนร่วม การยอมรับการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมตรวจสอบ

- เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คือ การเรียนรู้ที่จะสื่อสารสองทางกันระหว่างผู้ให้กับผู้รับ ทำความเข้าใจกับกลุ่มที่จะพัฒนา เข้าถึงซึ่งกันและกันโดยเน้นการที่ผู้ให้เปิดโอกาสให้ผู้รับได้เข้าถึงได้ด้วย

- รู้ รัก สามัคคี คือ ทำความเข้าใจความแตกต่างในการทำงานร่วมกันด้วยความรู้และความรัก ปรองดองความขัดแย้ง

- รู้จริง คือ วิเคราะห์ความรู้ และสิ่งที่รู้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้

- ตั้งใจ คือ เริ่มจากใจที่อยากจะทำ

- ไม่ติดตำรา คือ การพัฒนาความคิดตัวเองแล้วทำให้เป็นจริงให้ได้

- ยึดความถูกต้อง คือ การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม

- ประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ การจัดการที่คำนึงถึงคนส่วนใหญ่เป็นหลัก และขณะเดียวกันคนส่วนใหญ่จะต้องช่วยเหลือคนส่วนน้อยที่ต้องเสียประโยชน์ไปด้วย

- ขาดทุนคือกำไร คือการพัฒนาเป็นงานของผู้ให้ แต่ต้องพิจารณาว่าอะไรคือผลกำไรจากการขาดทุนด้วย

- บริการจุดเดียว คือการเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกัน

พระราชดำริในการพัฒนาและหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญครอบคลุมงานพัฒนาในด้านต่างๆ การน้อมนำมาใช้ในงานพัฒนาหากได้พิจารณาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นให้ครบถ้วนแล้วก็จะทำให้งานพัฒนานั้นๆ ประสบความสำเร็จ เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน

บทที่ 5
สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน” สรุปได้ดังนี้

สรุป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการริเริ่มโครงการส่วนพระองค์ ซึ่งเป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดำเนินการด้วยพระองค์เองเพื่อศึกษาทดลองแนวทาง การพัฒนาในด้านต่างๆ ให้ผลการดำเนินงานเป็นที่ประจักษ์แล้วจึงเผยแพร่ผลการทดลองที่ประสบความสำเร็จออกสู่ประชาชนอันถือเป็นจุดเริ่มต้นของต้นแบบการพัฒนา หลังจากนั้นจึงได้ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการหลวงเพื่อแก้ไขปัญหาชนกลุ่มน้อยพัฒนาอาชีพให้แก่ชาวเขาเพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระยะแรก ซึ่งต่อมาได้เกิดเป็นโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่ความมั่นคงขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชทรัพย์บางส่วนเพื่อเริ่มดำเนินการให้เร็ว แล้วหน่วยงานราชการสมทบงบประมาณเพิ่มเติมจนการดำเนินงานพัฒนาประสบความสำเร็จ

จากโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการตามพระราชดำริ ซึ่งถือได้ว่าเป็นโครงการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราชดำริไว้เป็นต้นแบบใน การดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ได้เห็นผลสำเร็จและได้รับสนองพระราชดำริไปดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาในจุดที่ต้องการรีบด่วน ก่อให้เกิดเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีอยู่มากมายในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดของการดำเนินงานในระบบราชการทั้งในด้านระยะเวลา และงบประมาณ จึงได้ทรงมีพระราชดำริจัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนาขึ้น โดยมีบทบาทในการเสริมโครงการปกติ สนับสนุน ประสานกลมกลืนกับการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล ช่วยเสริมในการพัฒนาที่ยังมีช่องว่าง โดยแผนงานปกติต้องไม่หยุดชะงักหรือเสียหาย เพิ่มความคล่องตัวรวดเร็วในการพัฒนา งานนอกเหนือจากราชการ ดังที่ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสไว้ว่า “ทำเร็ว คิดเร็ว แก้ปัญหาเร็ว” โดยประสานการดำเนินงานให้หน่วยงานราชการและประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องงบประมาณและการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานโครงการในด้านต่างๆของมูลนิธิชัยพัฒนา สามารถวิเคราะห์แนวทางในการถ่ายทอดต้นแบบการพัฒนาไปสู่ประชาชนได้ดังนี้

1. จัดตั้งแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ต้นแบบงานพัฒนาตามพระราชดำริ สาธิต ทดลอง และสร้างนวัตกรรมใหม่ที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์กับประชาชน เป็นการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้หลักการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริ ให้ประชาชนเกิดการระเบิดจากข้างในแล้วนำหลักการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริที่ได้เรียนรู้ไปพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตนเองต่อไป ดังเช่นการดำเนินงานโครงการศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตร สิรินธร ตำบลเนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาดินพัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี เป็นต้น

2. ขยายผลสำเร็จงานพัฒนาตามพระราชดำริออกสู่พื้นที่ปัญหาของประชาชน เป็นการนำผลการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จและนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ถ่ายทอดหรือส่งมอบให้กับประชาชน เป็นการสนับสนุนต้นทุนปัจจัยการผลิตเพื่อให้ประชาชนสามารถเริ่มดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเองต่อไปได้ ดังเช่นการดำเนินงานโครงการศูนย์บริการวิชาการเกษตรของมูลนิธิชัยพัฒนา ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี โครงการศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ เป็นต้น

3. สร้างเครือข่ายงานพัฒนาตามพระราชดำริในระดับชุมชน เป็นการพัฒนาเครือข่ายจากพื้นฐานชุมชนที่มีปัญหาร่วมกันหรือใกล้เคียงกัน ส่งเสริมสนับสนุนความต้องการการพัฒนาของประชาชน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยให้ประชาชนร่วมกันเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยใช้กระบวนการพัฒนาตามพระราชดำริเริ่มจากจุดเล็กๆ คือ เริ่มทำจากฐานทรัพยากรและกำลังที่มี ซึ่งทำให้มีความเสี่ยงน้อย และเป็นการพัฒนาอย่างมีลำดับขั้นตอน ดังเช่นการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาราคากระเทียมตกต่ำบ้านภูซาง ตำบลภูซางกิ่ง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ตราผลิตภัณฑ์ “ภัทรพัฒน์” เป็นต้น

4. พัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองให้ประชาชนทั้งในสภาวะปกติและสภาวะฉุกเฉิน การแก้ไขปัญหา และให้ความช่วยเหลือ ในกรณีเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีพได้ในสถานการณ์เฉพาะหน้านั้น และสามารถพึ่งพาตนเองเพื่อฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของตนเองภายหลังจากสถานการณ์เฉพาะ

หน้านั้นๆ ผ่านพ้นไปได้ ซึ่งการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวสามารถเข้าถึงและเกิดประโยชน์โดยตรงกับประชาชน ดังเช่นการดำเนินงานโครงการช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม โครงการหมู่บ้านชัยพัฒนา – กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) ตำบลแม่นางขาว อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา เป็นต้น

5. การจัดการความรู้ด้านการพัฒนาตามพระราชดำริในระดับเยาวชนและระดับชุมชน เป็นการสร้างการตระหนักรู้จากพื้นฐานของสังคมและชุมชน ให้เห็นประโยชน์และความสำคัญของการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริ สร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนตามภูมิสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาจากสาเหตุ อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การพัฒนาตามพระราชดำริ และหลักธรรมในการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 ดังเช่นการดำเนินงานโครงการความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางวิชาการให้แก่นักเรียนในเขตพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา จังหวัดพังงา และจังหวัดยะลา โครงการวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

6. ประชาสัมพันธ์งานพัฒนาตามพระราชดำริ เผยแพร่หัวใจสำคัญของการพัฒนาตามพระราชดำริ ได้แก่การดำเนินการตามพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” อันเป็นหลักการปฏิบัติสำคัญในการดำเนินงานพัฒนา ซึ่งมูลนิธิชัยพัฒนาน้อมนำและปฏิบัติในการดำเนินงานโครงการทั้งหมดของมูลนิธิชัยพัฒนา

การขับเคลื่อนแนวทางในการถ่ายทอดต้นแบบการพัฒนาไปสู่ประชาชนนั้น มูลนิธิชัยพัฒนาได้จัดตั้งโครงการพัฒนาตามพระราชดำริขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศเพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดต้นแบบองค์ความรู้การพัฒนาที่แตกต่างกันตามสภาพปัญหาและภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ โดยบุคลากรประจำพื้นที่โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนามีบทบาทในการดำเนินงานสาธิต ถ่ายทอดองค์ความรู้ และขยายผลสำเร็จงานพัฒนาตามพระราชดำริออกสู่พื้นที่ปัญหาของประชาชน และโครงการพัฒนาตามพระราชดำริของมูลนิธิชัยพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ยังมีบทบาทเป็นศูนย์รวมเครือข่ายงานพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่หรือพื้นที่ใกล้เคียงที่ประสบปัญหาลักษณะเดียวกันประสานมายังโครงการในพื้นที่เพื่อขอรับการสนับสนุนจากมูลนิธิชัยพัฒนาในการแก้ไขปัญหาตามความต้องการการพัฒนาในด้านต่างๆ

นอกจากนี้ มูลนิธิชัยพัฒนายังได้ดำเนินการถ่ายทอดต้นแบบการพัฒนาสู่ประชาชนผ่านการดำเนินงานโครงการในด้านการพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองให้ประชาชนทั้งในสภาวะปกติและสภาวะฉุกเฉิน และการจัดการความรู้ด้านการพัฒนาตามพระราชดำริในระดับเยาวชน

และระดับชุมชน อันเป็นการดำเนินการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเชิงรุก โดยการสร้างภูมิคุ้มกันในการประกอบอาชีพ และการถ่ายทอดองค์ความรู้งานพัฒนาตามพระราชดำริให้แก่เยาวชนและชุมชนเพื่อให้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. การน้อมนำพระราชดำริไปปฏิบัติของหน่วยงานที่มีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง จำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจพระราชดำริให้ลึกซึ้งและชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน

2. หน่วยงานที่มีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง ควรน้อมนำหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปพิจารณาใช้ในกระบวนการดำเนินงานพัฒนาปกติของหน่วยงาน และในกระบวนการดำเนินงานสนองพระราชดำริ หรือกำหนดเป็นนโยบายการดำเนินงานด้านการพัฒนาของหน่วยงาน เพื่อให้มีแนวทางเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

บรรณานุกรม

เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. “ประมวลพระราโชวาท พิธีพระราชทานปริญญาบัตร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://web.ku.ac.th/king72/king_rem/2517-2.html, 2556

เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. “โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมปาล์มน้ำมันขนาดเล็กอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จังหวัดกระบี่”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://web.ku.ac.th/king72/2526/palmoil.htm, 2556.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. หน้า 25, กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, 2554.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. หน้า 10-12, 27, กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2551.

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงาน. ผลสำเร็จโครงการอันเนื่องจากพระราชดำริ 84 พรรษาประโยชน์สุขสู่ปวงประชา. หน้า 29, 56 , กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555.

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงาน. “พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :http://km.rdpb.go.th/Knowledge/View/74, 2557.

เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร สื่อและศิลปะ, วิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. “ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช 2549”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก. :http://www.camt.cmu.ac.th/royalproject/index2.php, 2557.

มูลนิธิชัยพัฒนา, สำนักงาน. “เปิดประตูสู่โครงการ ตามรอยทางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์”, มูลนิธิชัยพัฒนา. 2551, ฉบับเดือนธันวาคม 2551,

มูลนิธิชัยพัฒนา, สำนักงาน. “อุทยานการอาชีพชัยพัฒนา จังหวัดนครปฐม : งานวิชาการ หัวใจแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน”, มูลนิธิชัยพัฒนา. 2558, ฉบับเดือนเมษายน 2558,

มูลนิธิชัยพัฒนา, สำนักงาน. มูลนิธิชัยพัฒนา, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2557.

สุเมธ ตันติเวชกุล. “บทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการสนับสนุนการรักษาความมั่งคงของชาติในพื้นที่ชนบทของประเทศ”. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, หน้า 39, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2528-2529

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายลลิต ถนอมสิงห์

วัน เดือน ปีเกิด 10 ตุลาคม 2504

การศึกษา บริหารธุรกิจบัณฑิต (BBA) สาขาการเงิน มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

MBA., Angelo State University U.S.A

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้

หลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 10 สถาบันพระปกเกล้า

หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่น 14 สำนักงานศาลยุติธรรม

ประวัติการทำงาน

โดยย่อ เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 4-7

ผู้อำนวยการกองประสานงานฯ 1-3 (จนท. วิเคราะห์ 8)

ผู้อำนวยการกลุ่มกิจกรรมพิเศษ (จนท. วิเคราะห์ 9 ชช.)

ผู้อำนวยการกลุ่มสำนักศึกษาการพัฒนาตามแนวพระราชดำริและกิจกรรมพิเศษ

ที่ปรึกษาด้านการพัฒนา (นักวิเคราะห์นโยบายและแผนทรงคุณวุฒิ)

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตำแหน่งปัจจุบัน รองเลขาธิการฯ
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ผู้ช่วยเลขาธิการสำนักงาน
สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา

งานพิเศษอื่นๆ ที่ปรึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิ
สังคมอย่างยั่งยืน และอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยแม่โจ้
อาจารย์พิเศษหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
สาธารณะ มหาวิทยาลัยบูรพา
ที่ปรึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนา
ท้องถิ่น และอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การทหาร .

เรื่อง แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน

ผู้วิจัย นายลลิต ถนอมสิงห์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 57

ตำแหน่ง รองเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติ โดยมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาของคนส่วนใหญ่ อันได้แก่ประชาชนที่อยู่ในชนบท โดยการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น เพื่อให้ประเทศมีความสงบสุข อันนำไปสู่ความมั่นคงในที่สุด ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสว่า (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2528-2529 : 73)

> ...ถ้าเราไม่ไปช่วยพัฒนาชนบท ประเทศไทยก็ต้องหายนะ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องไปพัฒนา...เพื่อความปลอดภัยของบ้านเมือง เพื่อความก้าวหน้า...เพราะว่าถ้าบ้านเมืองเรามีความเจริญ มีความมั่นคง ก็ทำให้เราอยู่ได้ ทั้งผู้ที่อยู่ในกรุง ทั้งอยู่ในเมือง ทั้งผู้ที่มีฐานะดี หรือฐานะปานกลาง ก็อยู่ได้ เมื่อประเทศมีความสงบสุข มีความมั่นคง ความมั่นคงที่เป็นปัจจัยสำคัญคือความมั่นคงของประชาชนทั่วไปในชนบท เพราะประชาชนในชนบทเป็นประชาชนส่วนใหญ่ เป็นประชาชนส่วนรวม และประชาชนส่วนรวมหรือประชาชนทั้งหมดนั้นคือชาติ เราจึงต้องปฏิบัติให้ชาติคือให้ประชาชนส่วนรวมมีความมั่นคง เพื่อเราจะอยู่ได้...

จะเห็นได้ว่า เพื่อให้การพัฒนาบรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานโครงการพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาที่หลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งในแต่ละด้านล้วนเป็นปัญหาพื้นฐานที่เกื้อกูลผลแห่งการพัฒนาซึ่งกันและกัน กล่าวคือ นอกจากเรื่องทางเศรษฐกิจและการยกระดับรายได้ของประชาชนแล้ว การพัฒนาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สังคมจิตวิทยา วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ก็เป็นเรื่องที่ทรงคำนึงถึงและผสานรวมไว้ในองค์ประกอบแห่งการพัฒนา รวมถึงการแก้ไขปัญหาทรัพยากรต้นทุนในการผลิต ได้แก่ น้ำ ดิน พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นปัจจัยต้นเหตุแห่งปัญหาจนทำให้เกิดเป็นโครงการพระราชดำริขึ้นในด้านต่างๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายกกิตติมศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนในลักษณะของการดำเนินงานพัฒนาต่างๆ ในกรณีที่ต้องถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของกฎเกณฑ์ ระเบียบ หรืองบประมาณที่ระบบราชการไม่สามารถดำเนินการได้ทันที จนเป็นเหตุให้การแก้ไขปัญหาไม่สอดคล้องหรือทันกับสถานการณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำโดยเร็ว การที่มูลนิธิชัยพัฒนาเข้ามาดำเนินการโดยไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการช่วยให้กระบวนการพัฒนาเกิดความสมบูรณ์ขึ้น โดยทรงมุ่งเน้นจุดประสงค์ในการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อให้ประเทศชาติเกิดความสงบ ความเจริญ และประชาชนอยู่ดีกินดี ดังที่พระราชทานพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2537 (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 7)

> ...ชัยชนะของประเทศนี้ โดยงานของมูลนิธิชัยพัฒนานั้นก็คือความสงบ...เป็นเมืองไทยที่มีความเจริญก้าวหน้า จนเป็นชัยชนะของการพัฒนาตามที่ได้ตั้งชื่อ**มูลนิธิชัยพัฒนา** ชัยของการพัฒนานี้มีจุดประสงค์ คือ ความสงบ ความเจริญ ความอยู่ดีกินดี...

มูลนิธิชัยพัฒนา ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิและมีฐานะเป็นนิติบุคคล การดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นไปตามแนวพระราชดำริ โดยเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงานโครงการของรัฐที่มีอยู่แล้ว แต่จะพยายามสนับสนุน ส่งเสริม และประสานการดำเนินงาน เพื่อให้โครงการต่างๆ เกิดความสมบูรณ์และสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วสอดคล้องกับสถานการณ์ เป็นองค์กรเอกชนไม่ขึ้นกับระบบราชการ มีวิธีการที่ยืดหยุ่นได้หลายอย่าง ทั้งในระบบการบัญชีและกระบวนการตัดสินใจ

มูลนิธิชัยพัฒนาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการรับสนองงานพัฒนาตามพระราชดำริโดยตรง ดังนั้นในการดำเนินงานต่างๆ จึงหมายรวมถึงการแปลความ ทำความเข้าใจพระราชดำริ และแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อน้อมนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน และถ่ายทอดไปยังหน่วยงานเครือข่าย ขยายผลไปสู่ประชาชนได้อย่างชัดเจนและถูกต้องที่สุด เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จของการพัฒนาตามพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีพระราชประสงค์ให้ผลของการดำเนินการเหล่านั้นตกอยู่กับประชาชนโดยตรง ซึ่งเป็นการสร้างศรัทธาของประชาชนต่อการดำเนินงานของมูลนิธิ ดังจะเป็นไปตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราโชบายไม่ให้เรี่ยรายใดๆ ทั้งสิ้น แต่ให้ดำเนินโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และเมื่อเกิดประโยชน์แล้วประชาชนจะศรัทธาและเข้าร่วมกับมูลนิธิต่อไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับการรับสนองงานตามพระราชดำริ เนื่องในวโรกาสทรงปิดการประชุมสัมมนาประจำปี ของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาไว้ เมื่อวันเสาร์ที่ 14 มีนาคม 2552 ดังนี้ (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2557 : 3)

...พระราชดำรินี้อาจจะเชื่อฟังตามก็ได้ หรือไปพิจารณาใหม่ก็ได้ ต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ ถ้าทำไปแล้วมีแนวโน้มว่าไม่เหมาะสมก็ให้เลิกได้...

จากพระราชดำรัสข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทรงเน้นย้ำในเรื่องของการแปลความ ทำความเข้าใจพระราชดำริ รวมถึงการศึกษาข้อมูลข้อเท็จจริงให้ชัดเจน การทดลองปฏิบัติให้ได้ผลที่เหมาะสมก่อนนำการพัฒนานั้นๆ ไปสู่ประชาชน

ดังนั้น การวิจัยการปฏิบัติงานโครงการต่างๆของมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งเป็นการดำเนินงานพัฒนาตามพระราชดำริ จะสามารถเป็นต้นแบบเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องการแปลความพระราชดำริเพื่อนำไปกำหนดนโยบายการปฏิบัติเพื่อสนองพระราชดำริในด้านต่างๆ ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของประเทศต่อไป

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการทำให้มูลนิธิชัยพัฒนาให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงที่นำไปสู่ความยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติ สร้างความเข้าใจแนวทางการสนองพระราชดำริในการพัฒนา และนำเสนอต้นแบบการปฏิบัติในการสนองพระราชดำริการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติในด้านต่างๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติ
2. เพื่อสร้างความเข้าใจแนวทางการสนองพระราชดำริในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติอย่างยั่งยืน
3. เพื่อนำเสนอต้นแบบการปฏิบัติในการสนองพระราชดำริการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติในด้านต่างๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาความมั่นคงแห่งชาติในด้าน การเศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การพลังงาน และสิ่งแวดล้อม และด้านที่มีปัจจัยเกี่ยวข้อง เท่านั้น
2. การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาโครงการของมูลนิธิชัยพัฒนามุ่งเฉพาะโครงการที่มีการดำเนินงานในประเด็นปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ ดังนี้

2.1 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเขตภาคเหนือ จำนวน 5 โครงการ เช่น โครงการกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ

2.2 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเขตภาคกลาง จำนวน 7 โครงการ เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรีและโครงการศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานแบบครบวงจรจากข้าว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.3 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเขตภาคตะวันออก จำนวน 2 โครงการ เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี และโครงการพัฒนาป่าชุมชนบ้านอ่างเอ็ด จังหวัดจันทบุรี

2.4 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเขตภาคตะวันตก จำนวน 2 โครงการ เช่น โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี และโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มและผลิตไบโอดีเซลครบวงจร จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

2.5 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาเขตภาคใต้ จำนวน 10 โครงการ เช่น โครงการหมู่บ้านชัยพัฒนา-กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) จังหวัดพังงา และโครงการความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางวิชาการให้แก่นักเรียนในเขตพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา จังหวัดพังงา และจังหวัดยะลา

2.6 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาภูมิภาคอาเซียน จำนวน 4 โครงการ เช่น โครงการศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรม ณ แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และการพระราชทานทุนการศึกษาแก่นักศึกษาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.7 โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนาให้ความช่วยเหลือทั่วประเทศ จำนวน 6 โครงการ เช่น การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม โครงการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเครื่องกลเติมอากาศของมูลนิธิชัยพัฒนา และภัทรพัฒน์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ และศึกษาวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานของมูลนิธิชัยพัฒนาในการจัดทำโครงการเพื่อสนองพระราชดำริในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงในด้านต่างๆ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. สามารถกำหนดนโยบายการพัฒนาตามแนวพระราชดำริอย่างถูกต้องชัดเจน เพื่อช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงได้

2. หน่วยงานต่างๆซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานสนองพระราชดำริในการพัฒนา เป็นหน่วยงานสำคัญที่จะสามารถพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

การวิจัยเพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ และศึกษาวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานของมูลนิธิชัยพัฒนาในการจัดทำโครงการเพื่อสนองพระราชดำริในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงในด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง การพึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง พออยู่พอกิน ระเบิดจากข้างใน แก้ปัญหาจากจุดเล็ก มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการให้ความช่วยเหลือราษฎร จังหวัดเพชรบูรณ์ โครงการศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ และโครงการจัดตั้งตราผลิตภัณฑ์ “ภัทรพัฒน์”

2. ด้านสังคมจิตวิทยา มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง รู้ รัก สามัคคี ภูมิสังคม บวร มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ จังหวัดสมุทรสงคราม และโครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา จังหวัดนครปฐม

3. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง ไม่ติดตำรา มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการศึกษาการทดลองการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครนายก และโครงการกักเก็บน้ำในถ้ำตามแนวพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

4. ด้านพลังงาน มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง เรียบง่าย ประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มและผลิตไบโอดีเซลครบวงจร จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และโครงการศูนย์สาธิตและพัฒนาพลังงานแบบครบวงจรจากข้าว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5. ด้านสิ่งแวดล้อม มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ใช้อธรรมปราบอธรรม มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี โครงการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเครื่องกลเติมอากาศของมูลนิธิชัยพัฒนา โครงการพัฒนาป่าชุมชน บ้านอ่างเอ็ด จังหวัดจันทบุรี และโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติป่าชายเลนในบริเวณทะเลสาบสงขลา

6. ด้านการส่งเสริมความมั่นคงในประเทศ มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง สงบ มั่นคง ยั่งยืน ทำตามลำดับขั้น ทฤษฎีใหม่ มาใช้ในการดำเนินงาน

โครงการ เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการศูนย์บริการวิชาการเกษตรของมูลนิธิชัยพัฒนา จังหวัดปทุมธานี และโครงการความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางวิชาการให้แก่นักเรียนในเขตพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา จังหวัดพังงา และจังหวัดยะลา

7. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง การมีส่วนร่วม มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการศึกษา วิจัย และพัฒนาการเกษตรที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสาน มหาวิทยาลัยจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โครงการศูนย์พัฒนาและบริการกสิกรรม ณ แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และโครงการพระราชทานทุนการศึกษาแก่นักศึกษาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

8. ด้านการทหารกับการพัฒนา มูลนิธิชัยพัฒนามีวิธีการพัฒนาเป็นไปตามหลักการทรงงานในเรื่อง เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เช่น โครงการหมู่บ้านชัยพัฒนา – กาชาดไทย (บ้านทุ่งรัก) โครงการก่อสร้างและปรับปรุงโรงเรียนบ้านทุ่งรักชัยพัฒน์และโรงเรียนคุระบุรีชัยพัฒนา จังหวัดพังงา และการช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยน้ำท่วม

พระราชดำริในงานพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแนวทางและวิธีการดำเนินงานพัฒนาของมูลนิธิชัยพัฒนา โดยแนวทางดำเนินการพัฒนาโครงการเป็นไปตามหลักการทรงงาน ถือเป็นเครื่องยึดถือปฏิบัติในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน และถ่ายทอดต้นแบบการพัฒนาต่อไปสู่ประชาชน และหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ

พระราชดำริในการพัฒนาและหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญครอบคลุมงานพัฒนาในด้านต่างๆ การน้อมนำมาใช้ในงานพัฒนาหากได้พิจารณาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นให้ครบถ้วนแล้วก็จะทำให้งานพัฒนานั้นๆ ประสบความสำเร็จ เกิดประโยชน์สูงสุด และมีความยั่งยืน หน่วยงานที่มีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง ควรน้อมนำหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปพิจารณาใช้ในกระบวนการดำเนินงานพัฒนาปกติของหน่วยงาน และในกระบวนการดำเนินงานสนองพระราชดำริ หรือกำหนดเป็นนโยบายการดำเนินงานด้านการพัฒนาของหน่วยงาน เพื่อให้มีแนวทางเป็นไปในทิศทางเดียวกัน